

C) *A férfi és a nő lelkigondozása állapotok szerint.*

1. *A tévelygésben.*

a) *Didaktikus lelkigondozás.* A tévelygőkkel foglalkozó lelkigondozói munkát a poiménika már igen régen úgy tekintette, mint a lelkigondozásnak *egészen sajátos, külön ágát.* Abban a meggyőződésben történt ez, hogy a tévelygéseket *tanítás útján* lehet helyreigazítani. Ebben az értelemben *Blau* is tarító, *didaktikus lelkigondozásról* beszél a tévelygésekkel kapcsolatban.

Ez az elrevezés arra a félreértésre vezet, hogy itt *az értelem tévedéseiről* van szó. Nyilvánvaló, hogy a tévelygések hamis képzetekben, fogalmakban, ítéletekben is megmutatkoznak, de az is bizonyos, hogy ezeket hiába akarnók *értelmi tanítással* megváltoztatni. A tévelygések nem az értelem, hanem a *hit jelenségei.* Minthogy pedig hitet tanítással sem nem adhatunk, sem nem pótolhatunk, tulajdonképeni értelemben didaktikus lelkigondozásról *nem beszélhetünk.* A tanítás a katekhétika feladata és nem a lelkigondozásé.

A tévelygések összefüggésénél fogva természetesen *tanítói elemek* vannak a lelkigondozásban is, azonban a tévelygésekkel szemben nem ezek a döntők. A hagyományos poiménikai hiba éppen abban volt, pld. az orthodoxia esetében, hogy a hitbéli tévelygéseket *az igaz tan* elsajátíttatásával akarta gyógyítani. Ezért *katekhizálta még a haldoklókat is.*

Ezt a hibát ugyan a theologia régen belátta, azonban a helyes utat mégis nehezen és sokáig nem találta meg. Ennek oka *a lélekismeret elégtelensége* volt. A *modern lélektudomány* nyitotta meg az utat a hitbéli tévelygések valódi okainak megértéséhez s ezzel hathatós helyreigazításához. Ezt nem úgy kell értenünk, mintha a lélekismeret *önmagában elégséges volna* ehhez, mert amint láttuk, a pneumatikus életben az emberi erő és tudás nem dönthet, hanem úgy, hogy a mélyebb és alaposabb lélekkutatás elvezet minket azokhoz az okokhoz, melyek magában a tévelygőben is *nemtudatosak* s általa sem értett zavarokban nyilvánulnak meg. Különösen a felnőtteknél mindig nagyon óvatosaknak kell lennünk abban a tekintetben, hogy tévelygéseik *értelmi formáit* ne vegyük önmagukban azonosaknak *magukkal a tévelygésekkel* s a formák mögött a lélek *valódi sérelmeit* keressük.

b) *A műveltség tévelygései.* „Ki nyomorultabb annál a nyomorultnál, — mondja *Ágoston* a Vallomásokban, — aki megsiratja Dido-t, mert Aeneas-t szerette és meghalt utána, de nem siratja meg tulajdon magát, aki meghalt, mert nem szeretett téged, Isten... elmém mátkája, aki megtermékenyítetd elmémet és gondolataim ölet.”

Ez a mély vallomás a gyökerére világít *a művelt lélek tévelygésének.* Látszik belőle, hogy itt nem a hit dolgaiban való értelmi ellenkezésről van szó, hanem arról, hogy a lélek *két-féle viszonyulásában* az egyiknek ad hitelt s a másikat teljesen mellőzi, mindenestől ragaszkodik *az emberi szellem alkotásaihoz* s azokat egyetlen valóságként éli át, ugyanakkor pedig *önmagá örök existenciájáról* teljességgel megfeledkezik. A műveltség nem ismeretmennyiséget, hanem bizonyos *lelkületet jelent* s ez a lelkület kerül válság esetén tévelygésbe.

Robertson mély intuícióval rajzolta meg a művelt lélek eltévelyedését *Salamon jellemzésében.* Ezt a magasratörő és nyughatatlan lelket a művelt egyiptomiak és a gazdag tirusiak elbűvölték, szabadabban lélekzett fel, ha honfitársai műveletlen köréből hozzájuk menekülhetett. Izrael kifejezetten vallásos élete ellentétben állott Salamon társaságának világiasságával. S éppen mert komoly, lényegretörő lélek volt, aki semmit sem csinálhat félig, teljesen belemerült az élvezetekbe, az építkezésekbe, az üzleti vállalkozásokba, a tudományos elmélkedésekbe, a politikába, szóval mindabba, ami a műveltség gyakorlatából következik. Ennek szükségképpen következménye a vallási közöny lett, melyet a műveltek szeretnek felvilágosultságnak és türelmességnek nevezni, pedig nem az, hanem hitetlenség, bálványimádás. Salamon azért szerette a műveltséget, mert „értelmes szíve” volt, vagyis *valóban szerette a szellemiséget* s azonosította magát vele, nem pedig csak színlelte azt, ami álműveltség lett volna. Éppen az ilyen valóságos (bár nem az igazi, Isten szerinti) műveltségnek kell *szükségképpen* válságba jutnia, eltévelyednie, mert előbb-utóbb rá kell jönie, hogy *a földi életnek önmagában nincs értelme.* A tévelygés büntetése *az életunalom, a „minden hiábavalóság” sívár tapasztalásának* elviselhetetlen gyötrelme lesz. S hogy Salamon *megettérhetett,* az csak Isten különös kegyelméből vált lehetségessé, de borzasztó belső bűnhődésen keresztül.

Mikor a műveltség tévelygéseiről beszélünk, elsősorban ezt a szellemiséghez ragaszkodó, valóságos műveltséget tartjuk szemünk előtt. Thieme W. megállapításaival egyetértve, az élet forrása utáni éhséget tekintjük benne lényegesnek, amely a kielégülés hamis útjára tévedt.

Nem szoktuk eléggé mérlegelni azt a tényt, amire Zänker figyelmeztet, hogy a műveltség útján való életforrás-keresés a vallástól és egyháztól való elidegenedést jelenti s hogy ez szinte a reformációtól fogva folyamatban van a protestáns kereszténység kebelében. A racionális filozófia és a természettudomány kezdetétől fogva tudatosan elvált s majd szembehelyezkedett a theológiával és a hittel, táplálván az individualizmust, a személyiség-kultuszt, a szabadságtörekvéseket s a teljes elvilágiasodást.

Ez a tény kettészakította a művelt protestáns réteget és pedig egy jóval nagyobb többségben a vallás és egyház iránt közönyös s csak egy kisebbségben biblikus-egyházias részre. Az egyház figyelme, — amint azt Zänker is jól látja, — az elidegenedett nagyobb rész visszahódítására irányult s ezt próbálta szolgálni a tudománnyal versenyrekelő, azt minduntalan felülmúlni akaró, vagy ahhoz különféle fogásokkal újra és újra alkalmazkodó apologetikájával. A verseny eredménytelen, a kiegyezés veszélyes volt: „átengedte a tudománynak a tengert, ő maga pedig egy kis szigetre menekült, ahol csak a hit érvényes”.

Ebből az következett, hogy a műveltek a határtalan tengert választották s gyenge vígaszként meghagyták a kis szigetet a műveletleneknek. Az egyház kikerült az életből s a műveltek többsége egyáltalán nem vette többé számba.

Szerintünk azonban még ennél is nagyobb baj az, hogy az egymáshoz és hithez hagyományosan ragaszkodó kisebbséget hanyagolta el ez az apologia, sőt mesterkedéseivel ebben a rétegben is megnövelte a Szentírással szembeni bizalmatlanságot. Ez a tény élénk bizonyossága annak, hogy nem kifeléirányuló (s eltévesztett módszerű) apológiára, hanem befeléforduló lelkipátlásra lett volna szükség, hogy a hívő művelteket az elidegenedett műveltek misszionáriusává tehessük. Éppenezért a műveltség tévelygéseinél mindenekelőtt a magukat egyházasok-

nak, hívőknek, keresztyéneknek, jó reformátusoknak tartó műveltek tévelygéseire kell fordítanunk figyelmünket.

A gyakorlatban nemcsak valóságos, lelkiéletbeli műveltek vannak, hanem nagyon sok más is ideszámítja magát s ide van sorozva. Helyesen mondja *Thieme*, hogy a műveltség nem osztálykérdés, a magasabb iskolázottságúak közt éppen elég tompalelkű és felületes akad s a munkások soraiban sok szellemi érdeklődésű. Az újságok, magazinok és divatos regények olvasása nem mértéke a műveltségnek, valamint a formális képzés sem. A félműveltség pedig a legveszedelmesebb műveletlenség.

Általában a *materialisztikus technikai civilizáltságot* azonosítják a műveltséggel. Vannak végre *misztikus irányú műveltségpótlások* is.

A lelkigondozásnak az *adott helyzettel* kell számolnia s mindezeket a műveltség különböző mélységű és értékű, valóságosabb vagy hamisabb megnyilatkozásainak tartania.

Reánknézve u. i. a kérdés összefoglalólag az, hogy *a lelkek hogyan viszonylanak a keresztekhez és a világnézeti irányzatokhoz?* Ezek azok, amik a lelkeket eltávolítják az egyháztól s a tévelygéseket okozzák.

Követjük *Thieme* tanácsát, hogy a lelkigondozást csak *életközelségben* lehet végezni, ami a *szívbeli közeledést* teszi lehetővé az egyesekhez, a maguk existenciális légkörében. Itt csak egyéni, hűséges, megértő *kismunka* (Kleinarbeit) segíthet, az a *missziói szeretettől* áthatott keresés, mely az egyes lélek külön-külön baját és belső zavarait tapogatja ki, hogy szolgálhasson.

Vannak azért bizonyos *általános jelenségek*, melyek a tájékozódást megkönnyítik. Ilyen az *egyházhoz való viszony* átfogó képe. Ebben, *Zänker* szerint, *három csoport* különböztethető meg. *Az egyik* azoké, akik az egyházat *vádolják*. Ezek kikapcsolódtak az egyházi életből, azzal az indokolással, hogy az istentiszteleti szertartás művészietlen, a lekipásztor személye ellenszenves, a prédikáció ósdi és unalmas. Kifogásolják, az ígehirdetési apológiát, melyre a templomban nem lehet válaszolni. Vitaestélyeket szeretnének. *Zänker* szerint mindez csak kifogás, a lényeg az, hogy *közönyösek* a vallás iránt s a vasárnapjukat sem hajlandók az egyháznak adni. A *második* csoport tagjaiban *vágyakozás* él az egyház iránt, hajlandók lennének a

bensőbb kapcsolatra, de mégsem tudnak közeledni s vissza-riadni, mert ez egyház nem igazolja a saját kívánságait, vágyait. Ezekre talál az Ige ítélete a II. Timoth. 4:3—4. szerint. Végre a *harmadik csoportot* azok alkotják, akik *ragaszkodnak az egyházhoz, mint a nyugalom polusához a jelenségek áramlásában.* Ezek vagy a szokást és hagyományt becsülve, félnek minden újítástól, vagy magasabb kultúrértékek hordozójának és művelőjének tartván az egyházat, óréül tekintik e veszélyeztetett kincseknek. Vannak végre közöttük olyanok is, akik *felelősséget éreznek az egyházért s cselekvési kötelezettséget benne.*

Bár mindenik csoportban különböző réteghez tartozók lehetnek, általában megállapítható, hogy a vádolók és közömbösek az értelmiség magasabb köréből és a munkásságból valók, a vágyakozók és ragaszkodók pedig az értelmiség tisztviselői rétegéből és a kispolgárságból.

Az értelmiség tévelygő elidegenedése, vágyakozása vagy ragaszkodása az egyházzal kapcsolatban először magáért ezért a rétegért nem közömbös reánknezve, másodszer azonban a nép keresztyéni életéért sem, mert helyesen mondja *Zänker*, hogy a víz a hegyről folyik lefelé, a műveltek tévelygése a nép hitét is megmérgezik.

Az elidegenültekkel, vádolókkal szemben a lelkipozozás első kötelessége az okok tényleges és alapos megismerése. Ez a feladat éppenúgy vonatkozik a magas értelmiségiekre, mint a munkásságra.

Az előbbiekre nézve tudnuk kell, hogy már elég régen ismét a *felvilágosozás* egyik korszakát élük, nem a klasszikus értelműt, hanem egy eléggé zavaros és tétova racionalizmusét. (*Zänker.*) Példa erre a *szabadkőművesség*, mely etikai értékű törekvéseit egy valláspótló ritusba burkolja s magát a tiszta humanum szolgálatában felekezettfelettinek nyilvánítja. Ezért alapjábanvéve racionalista és legalábbis csendes ellensége a keresztyénségnek.

Általában nagy az ellentét és a kölcsönös tudatlanság a *magas világi műveltség és a theologia* között. A lelkipozozónak a világirodalom ismerete szükséges, mint ennek a léleknek tükrözője, ahhoz, hogy mozgatórugóiban megismerhesse ezt a műveltséget s ezenkívül a személyes érintkezés megismerési

nak, hívőknek, keresztyéneknek, jó reformátusoknak tartó műveltek tévelygéseire kell fordítanunk figyelmünket.

A gyakorlatban nemcsak valóságos, lelkiületbeli műveltek vannak, hanem nagyon sok más is ideszámítja magát s ide van sorozva. Helyesen mondja *Thieme*, hogy a műveltség nem osztálykérdés, a magasabb iskolázottságúak közt éppen elég tompalelkű és felületes akad s a munkások soraiban sok szellemi érdeklődésű. Az újságok, magazinok és divatos regények olvasása nem mértéke a műveltségnek, valamint a formális képzés sem. A félműveltség pedig a legveszedelmesebb műveletlenség.

Általában a *materialisztikus technikai civilizáltságot* azonosítják a műveltséggel. Vannak végre *misztikus irányú műveltségpótlások* is.

A lelkigondozásnak az adott helyzettel kell számolnia s mindezeket a műveltség különböző mélységű és értékű, valóságosabb vagy hamisabb megnyilatkozásainak tartania.

Reánknézve u. i. a kérdés összefoglalólag az, hogy a *lelkek hogyan viszonylanak a keresztekhez és a világnézeti irányzatokhoz?* Ezek azok, amik a lelkeket eltávolítják az egyháztól s a tévelygéseket okozzák.

Követjük *Thieme* tanácsát, hogy a lelkigondozást csak *életközelen* lehet végezni, ami a *szívbéli közeledést* teszi lehetővé az egyesekhez, a maguk existenciális légkörében. Itt csak egyéni, hűséges, megértő *kismunka* (Kleinarbeit) segíthet, az a *missziói szeretettől* áthatott keresés, mely az egyes lélek külön-külön baját és belső zavarait tapogatja ki, hogy szolgálhasson.

Vannak azért bizonyos *általános jelenségek*, melyek a tájékozódást megkönnyítik. Ilyen az *egyházhoz való viszony* átfogó képe. Ebben, *Zänker* szerint, *három csoport* különböztethető meg. Az egyik azoké, akik az egyházat *vádolják*. Ezek kikapcsolódtak az egyházi életből, azzal az indokolással, hogy az istentiszteleti szertartás művészietlen, a lekipásztor személye ellenszenves, a prédikáció ósdi és unalmas. Kifogásolják, az ígehirdetési apológiát, melyre a templomban nem lehet válaszolni. Vitaestélyeket szeretnének. *Zänker* szerint mindez csak kifogás, a lényeg az, hogy *közönyösek* a vallás iránt s a vasárnapjukat sem hajlandók az egyháznak adni. A *második* csoport tagjaiban *vágyakozás* él az egyház iránt, hajlandók lennének a

bensőbb kapcsolatra, de mégsem tudnak közeledni s visszariadnak, mert ez egyház nem igazolja *a saját kívánságaikat*, vágyaikat. Ezekre talál az Ige ítélete a II. Timoth. 4:3—4. szerint. Végre *a harmadik csoportot* azok alkotják, akik *ragaszkodnak az egyházhoz*, mint a *nyugalom polusához* a jelenségek áramlásában. Ezek vagy a szokást és hagyományt becsülve, félnek minden újítástól, vagy magasabb kultúrértékek hordozójának és művelőjének tartván az egyházat, óréül tekintik e veszélyeztetett kincseknek. Vannak végre közöttük olyanok is, akik *felelősséget éreznek az egyházért s cselekvési kötelezettséget* benne.

Bár mindenik csoportban különböző réteghez tartozók lehetnek, általában megállapítható, hogy a vádolók és közömbösek az értelmiség magasabb köréből és a munkásságból valók, a vágyakozók és ragaszkodók pedig az értelmiség tisztviselői rétegéből és a kispolgárságból.

Az értelmiség tévelygő elidegenedése, vágyakozása vagy ragaszkodása az egyházzal kapcsolatban először magáért ezért a rétegért nem közömbös reáknézve, másodsor azonban a nép keresztyéni életéért sem, mert helyesen mondja *Zänker*, hogy a víz a hegyről folyik lefelé, a műveltek tévelygése a nép hitét is megmérgezik.

Az elidegenültekkel, vádolókkal szemben a lelkipozozás első kötelessége az okok tényleges és alapos megismerése. Ez a feladat éppenúgy vonatkozik a magas értelmiségiekre, mint a munkásságra.

Az előbbiekre nézve tudniuk kell, hogy már elég régen ismét *a felvilágosodás* egyik korszakát élik, nem a klasszikus értelműt, hanem egy eléggé zavaros és tétova racionalizmusét. (*Zänker.*) Példa erre *a szabadkőművesség*, mely etikai értékű törekvéseit egy valláspótló ritusba burkolja s magát a tiszta humanum szolgálatában felekezettfelettinek nyilvánítja. Ezért alapjábanvéve racionalista és legalábbis csendes ellensége a keresztyénségnek.

Általában nagy az ellentét és a kölcsönös tudatlanság *a magas világi műveltség és a theologia* között. A lelkipozozónak a világirodalom ismerete szükséges, mint ennek a léleknek tükrözője, ahhoz, hogy mozgatórugóiban megismerhesse ezt a műveltséget s ezenkívül a személyes érintkezés megfigyelései.

A magas műveltségű embernek van sajátos felelősségérzése és vannak nagy gondolatai, de ezzel szemben gyakoriak az alantas érzései. Van nagyon erős tradíciója erkölcsben és szokásban, de van szinte áttörhetetlen elfogultsága is a hittetl szemben. Előbb a lelkigondozásnak kell otthon lennie az ő világában, mielőtt arról lehetne szó, hogy érdeklődjék a lelkipásztor világa, a theologia és a hit iránt.

Az alapos megismerés bebizonyítja, hogy a tévelygés valóban nem az értelem ellenkezése, mert a modern műveltség szelleme ténylegesen túllépett a merev, dogmatikus racionalizmuson és materializmuson, sőt nagyon is hajlandó elismerni az irracionálitás lehetőségeit. Mélyenfekvő érzelmi, lelkiületi bizalmatlanság merevedik közénk és a műveltek közé. A fogyatékos-ságérzés, az érvényesülési vágy, az individuális szabadságösztön téves kompenzációival állunk szemben az elidegenülés és a vád fogalmasításaiban. A döntő dolog nem valamely igazság elfogadtatása, hanem a személyes bizalom megnyerése, melyen át a lélek útát talál az általunk képviselt idegen és ellenségnek tartott pneumatikus világhoz. Ha a műveltek megnyitják családi és társadalmi életük zárt ajtóit a lelkipásztor személyisége előtt s hajlandók lesznek körükbe fogadni a leendő lelkipásztorokat, ez annak a jele lesz, hogy az igazi okhoz értünk és a tévelygés gyökerét ragadtuk meg. Nem a szalon-lelkész, hanem a missziói személyiség ebben a döntő tényező, — hangsúlyozza Thieme.

Ha így egyeseket megnyertünk, azok a maguk szakjában, eszmekörében, mint laikus misszionáriusok, maguk mélyíthetik tovább a felvett kapcsolatokat. Vagyis itt is a gyülekezeti misszió jelentősége emelkedik ki.

Thieme hajlandó a lelkigondozásban a műveltekhez való alkalmazkodásra. Így pld. a művészeknél tekintetbe veszi azoknak erős individuálizmusát és zárkózottságát s elkülönítetten kíván foglalkozni velük. A cél a Bibliával való személyes kapcsolódásuk, a lelkiismereti kérdés elé állításuk: Uram, kihez mehetnénk máshoz? De hogy idáig jussanak, ahhoz szerinte az esztetikum, a művészet formáit és eszközeit (zene, ének, művészeti előadások, bemutatások) kell igénybevenni. A tudósokat pedig a kultúrprotestantizmuson át szükséges az Igéhez vezetni. Elismeri, hogy a kettő nagyon is más, de óv a bibliai kegyesség

felsőbbség-érzésétől, a kultúrának a világ praktikájaként való elítélésétől, az arra való rábeszéléstől, hogy a tudományt az ördög műveként vessék meg s vándoroljanak ki szellemi hazájukból a Jézushoz való megtéréssel. Ez sikertelen volna s a tévelygést mélyítené. „Az első hitcikk” is hozzátartozik magának Jézusnak vallásához s a természet, az ész és a történelem általa való elismerését vonja magával. Isten kijelentését a tudományban is nyomozni kell. Az *erkölcsi jellegű* megtérés mellett van egy *szellemi jellegű* is, a kultúrjavak hívó megszentelése. Nemcsak a bűnbánatra, hanem a misszióra hívó parancsot is közölni kell: tegyetek tanítványokká minden népeket.

Ehhez az Isten Igéje számára hídát építő lelkigondozói taktikához *Thieme* szerint is nagy és ellentétes adottságok szükségesek magában a lelkigondozóban: világos fej és nagy szív, bölcs egyensúlytartás, érett ítélőerő, az Ige melletti szilárd-ság s a gyermek őszintesége. De kérjük, hány ilyen lelkigondozó van? S nincs-e Istennek hatalma arra, hogy az *együgyűséget* használja fel a műveltek bizalmának megnyerésére? Ahogy *Assisi Ferencc* alázatossága és szegénysége a költők, művészek és tudósok egész sorának adott alkotási tárgyat, ugyanúgy nem teheti Isten az alázatos és szegény lelkipásztort alanyává, munkáló eszközévé e lelkek tévelygéseiből való szabadításának? S még egyet: az emberekhez alkalmazkodó lelkigondozó *nem esik-e áldozatul* az Ige feltétlenségében való megalkuvásnak? Az alkalmazkodás tehát csak akkor jó, ha *kegyelmi ajándék*, mint *Pál* apostolnál. Szabályként előírni nem szabad. A bizalom megnyerését kiki azzal munkálja, amije van.

A munkásság ellenállásában még kevésbé keressünk értelmi okot, mint a magas műveltségűekében. A kifejezés ugyan harciasan világnézeti, gazdasági alapon áll, de ez az esetek túlnyomó többségében nem is személyesen elsajátított meggyőződés, hanem *betanult jelképrendszer* a bizalmatlanság kinyilvánításra, igazi „ideológia”, felépítmény. Mindenesetre szükséges, hogy a munkásság megnyerésén fáradozó lelkipásztor ismerje a gazdasági kérdéseket, az érdekeltek helyzetét, lelkiületét és vezető eszméit, de nem azért, hogy *szellemi bűvészkedéssel* bebizonyítsa a *szociálistusnak* a bibliai keresztyén-séggel való azonosságát, ami senkit sem nyerne meg, mert az a helyes következtetés származna belőle, hogy a keresztyének legyenek

szociálisták, ez lévén a modernebb „ideologia”, hanem azért, hogy *bizalmat nyerhessen* a méltányosság és nagylelkűség evangéliumi erőinek közlésére. Ma is tiszta és termékeny útmutatást ad ehhez *Robertson-nak* „Krisztus ítélete az örökségről” c. beszéde.

Azok között, akik az egyházban *a saját kívánságaik igazolására* vágnak, a lelkigondozónak arra kell törekednie, hogy rávezesse őket elégedetlenségük, csalódásuk igazi okára: *a hitbeli szomjúságra*. Az önigazság keresése mögött a hit sürgető igényétől való menekülés rejlik, a tétova próbálkozás, hogy „hátha” az egyház megszabadítaná őket *a magukkal való leszámolás* mind elodázhatatlanabb követelésétől. Ami elviselhetetlennek látszik számukra, éppen az nem hagyja nyugodni őket s készíti *tévelygő kísérletekre*. *Érzéki énjük* szeretne egy megalkuvó és kényeztető egyházat, amelyik hajlandó őket kiszolgálni s amiért hajlandó lenne az ember az egyházat elismerni és fenntartani.

Igaza van *Zänker-nek* abban, hogy *súlyos mulasztás* terheli az egyházat, amiért nem mert ez ellen bátran tenni s alkalmazkodott az emberi kívánságokhoz. Itt a lelkigondozásnak világos és elalkudhatatlan kötelessége van: *az eschatologikus pásztori ígehirdetés*, mely az egyént a Krisztus visszajövele, a világ vége és az utolsó ítélet közeledő és elkerülhetetlen pneumatikus tényei elé állítja. Mert nem az értelem, hanem *a lelkiismeret tévelyeg* s nem az ismeret, hanem *a felelősség igazít* helyre.

Az egyházhoz ragaszkodók tévelygése *a hit nélküli értékelésben* van. Az egyházat nem a társadalmi és politikai újításoktól való félelem miatt kell becsülni, mint a konzervativizmus hagyományos intézményét s nem is azért, mert egy megszokott szellemi kultúrát képvisel és véd.

Értékelésünket gyökeresen át kell értékelnünk. *Az egyház: egyház*, nem azonos kultúrával, társadalommal, állammal. Mindeniket *megszentelheti*, de egyiknek sem lehet *zsoldosa, eszköze, prókátora*. De ugyanígy nem lehet az az Isten gyermeke, *az egyház hívő tagja* sem. Él bennük és velük, munkálkodik és szolgál, Isten parancsa szerint, de nem a legfőbb értékek ezek számára. Van, amit nem változásaikból kell féltene, de igazán kell féltene Attól, aki *a testet és a lelket elvesztheti a gyehennában*. Ez

bűneinek bocsánata, lelkénk halhatatlansága, személyiségének örökélete és üdvössége. A probléma általános tárgyalásánál rámutattunk az igazi egyháztagságra való vezetés szükségére és útjára.

Itt látjuk a műveltség tévelygéseiben *a bizalmatlanság, az önmagától való menekülés és a hamis értékelés* kórokozóit s nem az értelem racionális ellenállását. Ezeket látva, igazat kell adnunk *Zänker*-nek, aki sürgeti, hogy az egész lelkigondozói gyakorlatot *teljesen alakítsuk át*, értékeljük újra a valóságos szükséglet szerint. Az elmondottakban erre a teendőre kívántunk rámutatni.

c) *A tévelygés típusai.* A könnyebb áttekinthetés és a feladatok tisztázása céljából a tévelygőket a tapasztalat alapján típusokba csoportosíthatjuk. Ilyenek:

a) *A tunyalelkűek, kiknél a hitbeli fejlődés elmarad a szellemi élet egyéb területeinek fejlődése mögött.* Még egészen magas szellemiségű embereknél is találhatunk *kezdetleges, fejletlen hitélet.* *Csikesz T.* rámutat arra, hogy itt az emberi természetnek az a hajlama mutatkozik, mely *a legkisebb ellenállás vonalát szereti követni.* Nem küzd a saját hitéért, elfogadja a másokét. Elődeim és sokan így hisznek, tehát én is. A tradíció, a tekintély, a konvenció, a kultúra, a divat mint szociális hatóerők, megszabják hitbeli állásfoglalását. Minden változás és változtatás ellenszenves. A tömegszuggeráció érvényesül. Ez általában *a tömeg-ember* jellemzője a hitéletben. Lelkigondozás szempontjából mindaddig holtponton van, amíg valamely oknál fogva *eset nem létesül* vagy azt felidézni nem sikerül.

β) *Felébredtek, aggódók, nyugtalanok, Istenkeresők.* Ebből a nagy csoportból *Füllkrug felébredteknek* nevezi azokat, akik közel állanak a megtérőkhöz, Isten hívása az Ige által megértette őket, tudatára is jutottak állapotuknak, de a hívásra mégsem válaszolnak. A vágyakozás Isten, az Ige és az egyházi közösség után megvan bennünk, de *nincsen erejük* arra, hogy döntsenek. Különösen a világias életből vagy más felekezetből lelki indításra *áttérni akarók között* vannak ilyenek. Ezeknek először járni kell tanulniok a hit útján s tejjel táplálkozniok: ismertessük meg velük a Szentírást s fokozatosan adjunk nekik

feladatokat a gyülekezeti misszióban. Készítsük fel azonban arra, hogy egész életükben nem maradhatnak a hitben kisdedek s meg kell tanulniok az önállóságot. Nem elégedhetnek meg a vallás kedélyi élvezetével, öntudatos hitismeretre és a szolgáló akarat elszántságára kell törekedniök.

Az aggódók, szintén Füllkrug szerint, azok, akiknek megfejthetetlen szorongása van önmaguktól, a világ hatalmától, az élettől, a jövőtől, a haláltól, az egyedülléttől éppenúgy, mint a másokkal való együttléttől. Ezek állapotukról nem nyilatkoznak, a lelkigondozónak kell azt felismernie, anélkül, hogy vallomást vagy hitvallást erőszakolna ki belőlük. Nézzünk Jézusra, aki nem kívánt ilyent s nem gyakorolt erőszakot, anélkül is jól tudta, mi van az emberben s előre szólt: Bízatok, én meggyőztem a világot. A lekipásztor egy találó szava, biztatása, mely elárulja, hogy beelátott a lélekbe, megnyitja az ajkakat, bátorrá teszi a vallomásra s ez már a helyreigazodás útjára való lépés.

A nyugtalanok lelkigondozására először Schleiermacher fordított figyelmet. A vallásos érzés nyugtalanságát szerinte értelmi, helyesebben értelmezési nehézségek és zavarok okozzák. Az nyugtalanítja őket, hogy nem tudják, hogy értelmezzék Krisztus istenségét, a Szentírás inspiráltságát, a predestinációt, a végső dolgokat. Ezeket a nehézségeket az egyénhez alkalmazkodva kell feloldani. Schleiermacher a hermeneutika művészetét és a tudománynak az egyénhez szabott népszerűsítését hívja segítségül. Célja annak bizonyossátevése, hogy mindig az érzésnek, a közvetlen vallásos tapasztalatnak van igaza, melyen a képzetek, elképzelések, dogmák nem változtathatnak. Ebben a gondolatban van igazság, azonban Schleiermacher a Kijelentést elszimbolizálta és elhumanizálta. A mai lélekismeret mellett, de főleg magának az Igének bizonyágtételéből tudjuk, hogy a lelki nyugtalanságok oka nem e féle értelmezési nehézség s az erre való hivatkozás csak nemtudatosan használt álcázása a lelkiismeret nyugtalanokodásának. A bűnös én szeretné, ha Krisztus nem volna Isten, a Szentírás csak egy emberi könyv lenne s így tovább és azt reméli, hogy errenézve megnyugtatót kap. A schleiermacheri eljárás erre alkalmas, noha éppen nem ezt akarja. A lelkigondozásnak itt a testvéri, de határozott kézzel való leleplezés a kötelessége s a lélek döntés elé állítása.

Az Istenkeresők többféle okból küzködnek. Az egyik a *metafizikai* ösztön hánykódása és keresése az értelem gátjával szemben. Ez tulajdonképpen *nem hitkérdés*. Ezzel foglalkozik *Reök I.*, mikor az anyagi világ felé irányuló gyakorlati és a szellemi világ felé irányuló metafizikai képességről beszél. A kettő egyensúlyában a lélek nagy ügyét, Isten megtalálását látja. Ez azonban csak *a végső ok megtalálása s a világszemlélet elrendeződése*. Lelkigondozói esetté csak akkor válhatik, ha a lélek *nem nyugszik meg benne s szellemi szemlélet helyett hitbeli átélésre tör*.

Legközelebb áll ehhez az a *Schian* által jellemzett csoport, mely a vallásos élet újabb időkben égetővé vált kérdéseivel szemben akar szilárd álláspontra jutni. Nem annyira a keresztyénség külső ellenségei zavarják, mint inkább azok, akik *az egyház kebelében* tűnnek fel előttük a vallás ellenségeiként. Ez a csoport élénken igényli a vallást, de nem tud megbékülni az *egyházi tannal és egyháziassággal*. A kibeszélési alkalom, ha a vezetést a lekipásztor tartja kézben, jóhatású lehet. Az összejövetelek, vitaestélyek lelkigondozói szempontból nem megfelelőek.

Egy harmadik csoportra *Füllkrug* hívja fel figyelmünket. Ezek sem igazi Istenkeresők, mert *éppen a kereséssel akarnak kibújni a találkozásból*. Minden ajtón kopognak, de úgy, mint az a munkanélküli, aki fél, hogy munkát kap. Egész életükben keresik Istent, de félnek, hogy megtalálják. A lekipásztornak nyíltan kell figyelmeztetnie őket hamisságukra s Isten ítéletére, ha meg nem térnek.

Végre vannak *igazi Istenkeresők* is, kikről *Robertson* azt mondja, hogy Isten utáni sóvárgásuk titka az, hogy nem tudnak megnyugodni abban, amik s amit elértek, mert ez lélekben való *alábszállást, süllyedést* jelentene nekik. *Pascal* pedig arról biztosítja őket Isten nevében: nem keresnél engem, ha már meg nem találtál volna. *Füllkrug* szerint ezeknek a lélek mélyéből keresőknek *bibliai ígéretük* van a megtalálásra. Rá vannak azonban szorulva a lelkigondozóra, aki *kézenfogva* vezesse őket Isten igaz megismerésének s az ígéret ajándékának útjára.

γ) Az *ingadozók, kételkedők, csüggedők* csoportja áttekinthetetlenül nagy és változatos. *Ágoston* az ingadozókat „saját hátuk mögé bújó” lelkeknek nevezte. *Füllkrug* rámutat,

hogy az inadozásnak *testi és idegzeti* okai lehetnek. A lelkiállapot egyeseknél állandóan ingadozik, mint valami „atmoszferikus nyomás alatt”. Különösen a nőknél a kedélyváltozást okozó testi állapotok gyakorolnak ilyen hatást. De kiválthatják az ingadozást *véletlenül külső események*, megrendítő történések, betegség, próbáltatás, kísértés, a hitetlenek támadásai, stb.

Az ingadozás tulajdonképpen *kezdődő kétely* s e szerint kell bánni vele. Sok ember kételkedése csak kíváncsiság, — mondja *Füllkrug*, — mely a jövő és az örökkévalóság zárt, tiltott területére irányul. Pld. arra kíváncsiak, hogy ha kevesen idvezülnek, bejutnak-e közéjük? *Kálvin* az ilyent bűnös kandságnak nevezte, *Füllkrug* pedig Krisztus szavával vágja el: „Igyekeztek bemenni a szoros kapun.” (Luk. 13:23.—24.)

Általában azonban a lelkigondozók azt tartják, hogy a kételkedés *természetes és becsületes* dolog. *Schian* hangoztatja a ma nagyon elterjedt, intellektuális *igazság-szükségből* származó kétely jogosultságát a vallásban. Semmiesetre sem kell ezt támadni, kifejezetten tekintetbe kell venni s nagyon komolyan foglalkozni vele, mert nem visszautasítandó bűnös szándékból ered. Azonban rá kell mutatni, hogy a hit és hitetlenség végső különbsége *nem az értelemről* függ. A hit nem igaznaktartás, hanem bizalom, mely a léleknek az örök Istennel való érintkezésén nyugszik..

Niebergall a kételkedést *sajátos modern jelenségnek* minősíti, mely az egész régi világnézet megrendülésével függ össze. Nemcsak a bibliai igazság régi ruhája, hanem *maguk az alapigazságok* forognak szóban, Isten létezése, a szellemi életnek, sőt magának az életnek értelme. De a kételkedés azt mutatja, hogy a régi hitállapot még nem tört össze s a valódi hitetlenség még nem lett uralkodóvá. Az ember akarna hinni de nem tud. Ebben a kétősségekben van a helyzet nehézsége, veszedelme, de reménysége is.

Müller J. veszedelmes *lelki epidémiát* lát a kételkedésben, mely Isten és a szellemiség után magában a kételkedőben is kételkedik s megmérgezi a lélek magvát és kiöli a tetterőt.

Niebergall szerint, ha a kételkedőn segíteni akarunk, tudnunk kell, hogy *valódi kételkedő-e?* Az igazi kételkedő tisztán értelmileg akar Istenhez jutni s igen és nem között hánykódik.

Legjobb példája *Nikodemus*. Ahol a legfőbb szellemi és erkölcsi értékekről van szó, ott a kételkedés *érzelmi és akarati jellegűvé* lesz. Szükség van a szívből jövő kibeszélésre, hogy az alvó vagy felbukkanó szükségleteket az evangélium megvilágításába állíthassuk. A legfőbbet egyedül a Kegyelem végzi, de nem működik kegyelemeszközök nélkül s ezeket reánk bízta. *A gyengék embe- rekhez és könyvekhez folyamodnak*, melyekben eleven élet lüktet. Ezek által *saját hitéletet* kell ébreszteniük, mert a kételkedés csak így lesz az élet és nem a halál betegsége. Az érzékenős énnel szellem-erkölcsi magasságba kell emelkednie, — mondja *Niebergall*. Mi pedig azt mondjuk, hogy *pneumatikus magasságba*.

Köstlin megkülönbözteti a gyülekezet *egészt* nyugtalanító kétely apologikus kezelését a *kételkedő lélek* lelkigondozói irányításától. Ez utóbbi csak bizalmas kibeszélésben lehetséges. A dogmatikai formula kifogásolása esetén azt a *hitbeli érdeket* kell tisztázni, melyet a dogma véd és biztosít. Ha a kétely a *Krisztushoz* való alapmagatartást érinti, meg kell győződnünk felőle, hogy elméleti, tudományos nehézségek okozzák-e ezt, vagy a hitetlen emberek lelki befolyásolása. Az *elméleti* nehézségekkel szemben azt kell szemléltetnünk, amit Krisztus a saját életünkben művelt velünk. A *hitetlen befolyás* ellen csak az élet próbája használ, mely nem megy egy nap alatt. Érvelés helyett magának az élő hitvilágnak erősítő befolyását biztosítsuk a magunk és gyülekezetünk segítségével. Nyitott ház és szív álljon a kételkedő előtt.

Tóth F. is abban látja a megítélés első szempontját, hogy *sarkalatos* igazságban kételkedik-e valaki, vagy csak „valami theologusi vélekedés” zavarja? A kételkedővel a *Szentírás mellé* kell ülni s *együtt* olvasni vele azt a részt, vagy helyet, mely a kételkedéssel kapcsolatos. Azt ajánlja, hogy a lelkigondozó az *íróról* beszélve értesse meg a szöveget. Ezt ma úgy mondhatnók, hogy vezesse vissza a kifejezést *az eredeti élményre*. *Tóth F.* ettől várja (s sok esetben nem ok nélkül), hogy a kételkedő szíve „az igazság érzésétől megelégtetvén, a kétségeskedést magából egészen kigőzölgi.” Egyébként a *lelkiismeret* elé kell állítani az illetőt, hogy a „mit cselekedjek?” kérdése fakadjon ki belőle. A tudós kételkedőnek is azt kell „fejébe verni”, hogy a keresztyénység főképpen cselekedet.

A kételkedéssel foglalkozó lelkigondozói fejtegetések közül a *Pfennigsdorfé* azáltal emelkedik ki, hogy ő a *határozott, férfias, erélyes kezelés* mellett foglal állást. Ha a kétely oka nem egyszerűen csak hamis vagy hiányos fogalom, amit rövid tanítással helyreigazíthatunk, akkor három lényeges okot találhatunk: *értelmi nehézség*, a keresztyén *közmagatartás* elleni tiltakozás, a hitttel szembeni *erkölcsi aggály*. Értelmi nehézségnél ne bocsátkozzunk elméleti vitába a hit lehetősége felől. Röviden és erélyesen mutassunk rá *az értelem elégtelenségére*. A hit igazi feltétele a teljes őszinteség az Ige ítéletes komolyságával szemben, ahogy Krisztusban elénk tárul. (Máté 5:3. sköv., 11:28. sköv., Ján. 18:37.) Van-e *becsületes akarat*, hogy a megismert isteni akaratot cselekedjük? (Máté 7:21., Ján. 7:17.) Nem az értelem, hanem a *lelkiismeret* magatartása döntő a hitben az Igével szemben. A hit elleni *erkölcsi* kifogások rendszerint arra mennek ki, hogy az ingyen kegyelemből való megigazulás közömbössé tesz az erkölcsi igyekezet iránt s Isten igazságosságának megtagadása is; hogy Krisztus halála csak mártírhálál; hogy a történelem brutálisan meghazudtolja a gondviselést. Ne vitázzunk, habozás nélkül mutassunk rá, hogy itt a *bűn* elégtelen és hamis látása működik. A lelket nem érintette meg a bűn lényege, hatalma, ellenségessége, lázadó volta. Ezt kell bizonyosságtétellel megéreztetni. De *határozott utasításokat* is kell adni a kötelező Krisztus-követés személyes életére. Ha meg akar győződni Krisztusról, *próbálja meg* követni. Ha a kételkedés oka a *keresztyéni közmagatartás*, mutassunk rá, hogy ez nem bizonyít Isten és a hit valósága ellen, sőt éppen azt bizonyítja, hogy ezek *hatalmas létezők*, különben nem nyugtalanítaná a lelkét s nem hívná ki lelkiismeretének tiltakozását az, hogy az egyházi élet gyakorlata milyen. Helyesen jegyzi meg *Pfennigsdorf*, hogy ennél a kételkedésnél *irodalmi hatás* működik. Gondoljunk arra, hogy a *szépirodalmat* olvasó közönség nálunk is állandóan a keresztyén közmagatartás *kritikáját*, *gúnyolását* kapja versekben, regényekben, színdarabokban s hogy e különben sokszor megérdemelt lebecsülésből maguk az írók hányszor juttatják kifejezésre Istenben és hitben való kételkedésüket. Itt tehát fontos a megfelelő, ellenkezőhatású *irodalom* nyújtása, melyhez megbeszéléseinket kapcsolhatjuk. Rá kell segítenünk a lelket arra, hogy *önmaga* folytassa tovább az öntudatos meggyőződés útját.

Végre van a kételkedésnek egy olyan fajtája is, amely nemcsak természetes, hanem *szükséges* is azoknak a lelkeknek számára, akik alkatuknál, jellemüknél fogva nem tudnak becsületes meggyőződés személyes bizonyossága nélkül keresztyén életet élni. *Robertson* ennek típusát *Tamás kételkedésében* látja. (Ján. 20:29.) Ez a kételkedés a feltámadással, halhatatlansággal, örökélettel áll kapcsolatban. Természetes, hogy felmerül *komoly lelkekben*, mert amit az ész, a természet, sőt Krisztus nélkül maga a vallás is nyújthat az örökélet, a jövődő felől, gonoszabb a sötétségnél. Igazságratörő elmének a természeti hasonlatok és misztikus sugallatok nem bírnak bizonyító erővel. Megdöbbentő tény, hogy a halottak továbbéléséről *semmi tapasztalatunk* nincs. De felmerül az a kérdés is, hogy egyáltalán *követelheti-e* az ember az örökéletet? A természetből való kiemelttségének húsz-hetven éve nem elég nagy megtiszteltetés-e önmagábanvéve? S tudjuk, hogy az egész emberiség el fog enyészni a földön. Mondják, hogy az ember testi-lelki megalkotottsága sokkal tökéletesebb annál, semhogy csak néhány évtizedre készült volna. De a tisztavirág is tökéletesen alkotott lény s a rápazarolt összes tudás és gond mégis csak egy estére való. Isten dicsőségét nem kisebbíti az, hogy pazarolja kincseit. *Tamás becsületesen óhajtotta*, hogy Krisztus feltámadásának *másoktól hallott* ténye igaznak bizonyuljon. De *óvakodott* a hiszékenységtől s *megbízható hitre* törekedett. Kételkedése *értékes*, mert ha ebből hit lesz, az másokra nézve is bizonyoságtévő, megbízható alappá válik. Igaz, hogy ennél sokkal boldogabb az a hit, amelyik nem lát és mégis hisz, mert *a belül munkálkodó feltámadás* hihetővé teszi neki a feltámadást. A szeretet természetessé teszi az isteni igazságot. Ez a hit a bizalmon alapul. Mindazonáltal a becsületes kételkedést mindig támogatni kell abban, hogy megtalálja a neki megfelelő bizonyítékot. Ez a látás hite.

A lelkigondozó jól tudja, hogy ennek a kételkedésnek feloldása is attól függ: *van-e szeretet és bizalom a lélekben Krisztus iránt?* Mert csak ez a szeretet talál magának bizonyítékot, a maga megerősítésére. S minél mélyebb, annál többet talál. Hogy melyikben nyugszik és bizonyosodik meg, az a lélek és jellem alkatától függ. Mi ezeket a bizonyítékokat sohase kifogásoljuk, gyengítsük, ne vegyük el. Mankók talán, de szüksé-

gesek. Feladatunk az, hogy *a szeretetet erősítsük* a lélekben, a belső bizonyosságot, mely egyszer elveti majd a külső bizonyítékot s belülről kiált fel: Én Uram és Istenem! *A saját bizonyágtételünk* lesz a leghatásosabb a kételkedés feloldására.

A kételkedés legyőzése nem mindig sikerül. Vannak emberek, akik örökké kételkedők maradnak s olyanok, akik csak nagyon nehezen s csak félig-meddig kerekednek kétségük fölé. Nagyon megszívlelendő ezekben az esetekben *Füllkrug* megállapítása, hogy hinni mindig *kockázatos és vakmerő* feladat. Hitünk Krisztus halálának és feltámadásának tényére alapul s nem volna jó, ha kényelmesen bizakodnánk abban, hogy ő egyszerűen kiszolgál minket az örökélettel s elvárhatjuk, hogy megkezdett művét véghezviszi bennünk. Ebből az következik, hogy a kételkedésre mindig szükségünk van, de nem a Benne, hanem *a magunkban való* kételkedésre.

A kétely elhatalmasodása vezet *a vallási csüggedésre*. Nem szabad ezt összetéveszteni a tagadással vagy éppen a hitetlenséggel. Vallási csüggedése *csak vallásos lelkeknek* lehet. *Robertson* a csüggedés okát abban látja, hogy a lélek *időlegesen* elvesztette a személyes Istenben való hitét. Ezt az Istent nem pótolhatja a bölcsészek elv-istene és a szórszálhasogató teológusok tan-istene, sőt nem pótolhatná a halhatatlanság sem, mert az igazi hitre szomjas lélek habozás nélkül választaná a személyes Istennel való közösséget hetven évig, a személyes Isten nélküli halhatatlanság helyett. Személyes Isten nélkül a halhatatlanságnak nincs értelme. *Swift* a Gulliver-ben megvetéssel teljes, lealjasító állapotnak rajzolja az ilyen halhatatlanságot. A csüggedést, mint a *42. Zsolt, 2.—4.* mutatja, a hitetlenek gúnyolódása *gyötrelmessé* növeli. De az orvosság éppen abban van, hogy ne merüljünk el sebeinkben, *feledkezzünk el önmagunkról*, hagyjuk abba a beteges önmegfigyelést s nézzünk *Isten felé*, benne reménykedve s várva megjelenését.

Nem az a fő, mondja *Robertson*, hogy mi *milyennek* érezzük s *egyáltalában érezzük-e* Istent, hanem az, hogy *ki Ő?* A csüggedőket segíteni kell a maguktól való elfordulásban. Ezt az által tehetjük, hogy Krisztus gyógyító sebeire irányítva tekintetüket, bekapcsoljuk őket *a gyülekezeti misszió* szeretetmunkáiba. Krisztus által *a szeretetszolgálat*, a csüggedés egyetlen igazi gyógyszere.

Tóth E. rámutat arra, hogy a csüggedésben egy olyan *kishitűség* jelentkezik, mely éppen a *nagyon személyes* lelki életű embert támadja meg. Ezek mélyen átérzik bűnüket, de nem bírják elviselni az önvádat s csüggedésbe esnek üdvösségük felől. Arról kell őket meggyőzni, hogy ez *bizalmatlanság* Krisztus iránt, aki terhüket már elhordozta s üdvösségüket végbevitte. Nem mi kell, hogy kiérdemeljük s megvalósítsuk az üdvösséget, ez éppen református hitünk boldog titka. Az Igéből erősítsük a hitet s kapcsolódjunk imaközösségbe a lélekkel.

Ugyancsak Tóth E. tárgyalja a vallási csüggedés *külső okozóit*, mint a milyenek a *közéleti, politikai csatlódások*, vagy az *állástalanság, munkanélküliség*. A mi körülményeink között ezeket komolyan figyelembe kell vennünk. Valóban sok olyan ember van, aki megpróbáltatásai vagy alkata miatt a közéletet olyan sötétnek látja, hogy kétségbeesik és teljesen elcsügged a köz és a maga jövője felett. Tóth E. helyesen tűzi ki a pásztori ígéhirdetés textusát ezeknek számára: „Jézus Krisztus tegnap és ma és mindörökké ugyanaz”. A második világháború személyi megpróbáltatásai után aligha van ember, akinek életében ne mutathatnánk reá Isten megtartó és szabadító csodáira is. Jézus ott volt és ott van velünk a viharban s mellettünk is marad.

Az állástalanok és munkanélküliek könnyen jutnak arra a gondolatra, hogy Isten nem törődik velük s hasonlóan arra a következtetésre is, hogy ők sem törődnek vele, nem járnak templomba. Tóth E. a gyakorlati segítséget és a lelki támogatást egyaránt szükségesnek látja. Helyes, de nevezzük meg ennek egyedüli tényezőjét: a *pásztori lelkek élő közösségét*, a gyülekezeti misszió anyagi és lelki értelemben egyaránt érvényes existenciális értelmű valóságát.

δ) A *tévhit* esetei szintén nagyon változatosak. *Köstlin* megjegyzi, hogy ebben a tekintetben a gyülekezet hitéletét olyan erők is befolyásolják, melyeket nehezen ellenőrizhető *imponderabiliáknak* nevezhetünk. Tele van ezekkel a mindennapi szellemi táplálék, ujságok, könyvek, regények, pártiratok lapjain. Ellensúlyozásuk jó *építőirodalommal, művészettel, az otthon szépítésével* lehetséges.

A tévhit legjellegzetesebb formája az *önigazultság*. *Füllkrug* szerint ez a nagyon elterjedt tévelygés megtalálható a jóllétben élő falusiaknál éppenúgy, mint a megelégedett polgá-

roknál. Van aki *Isten kedvencének* tartja magát s biztos az üdvössége felől. Belső élete nincs, örök konfirmándus marad, nem tudja, hogy csak az vitetik át a halálból az életbe, aki szereti az ő atyjafiait. A maga igazvoltában való önelégültségét Istennel való békének tartja.

Van az önigazultságnak egy olyan faja is, mely a racionalizmus modern változatából, az *ideáлизmusból* és a „*széplelkűségből*” táplálkozik. Csak saját erejére támaszkodik s családai mélyen reménytelené teszik. Különösen a *halállal* szemben vígasztalan. A rákbetaget pedig nem lehet a bölcsek és költők gondolataival vígasztalni. *Betegség, bűn, halál előtt az önigazultság hiábavalóvá válik*, ilyenkor csak az *Úr Krisztus* adhat erőt a gyöngeségben.

Említsük meg még ezekután azt, hogy a lelkigondozó sűrűn fog találkozni, különösen a *nők* között, az *önigazság tévhitével*. A nők többsége makacsul ragaszkodik a maga sokszor kicsinyes igazához a mindennapi életben s azt feladni akkor is ritkán hajlandó, ha tévedését önmaga előtt belátta. Ez a jelenség visszamutat gyermek- és leánykori elnyomatottságra és sérelmekre. A hitéletben azért veszedelmes, mert a magatartás szinte szükségszerűen átmegy az *Istennel való viszonyra* is. Az aszszony kész az áldozatos szolgálatra övéiért, de ezt a *maga igazságául* tartja számon Istennél s egykettőre kész a perbeszálásra, ha csapás éri: *ezt érdemeltem?* A lelkigondozónak óvatosan, gyöngéden, de kitartóan kell arra munkálnia, hogy ez a lelkület fokozatosan *átminősüljön* evangéliumi keresztyénné. Az *egyedül hitből való megigazulás* a Kegyelem erejével nemcsak a férfiak hitének fundamentuma, nemcsak „nagyszabású” életkérdésekben igaz, hanem a nők apró gondokból és áldozatokból szövődő életében is.

Egy másik tévhit az önigazultság túlfokozottságából előálló *vallási fanatizmus*. Ez egyes tanok, hitéleti különösségek, kegyes szemléletek és főként gyakorlati módszerek *egyoldalúan kiélezett* hangoztatásában, követelésében nyilvánul. *Schärrer* e jelenség mögött *kedélyi kisiklást* lát. Aki vallási különvéleményét másokra ráerőszakolja, minden valószínűség szerint éppen a döntő pontokon *belső bizonytalanságban* szenved. Fölényes oktatása *menekülési kísérlet* a hit következményeinek benső vállalása elől. (Rom. 2:21.) A fanatizmus *önzés*. A különvéle-

mény paripáján messze lehet lovagolni a másokért való alárendelés s az egészbe való szolgáló beilleszkedés kötelessége elől. *Öncsalás*, mely azonban a hozzáértőnek elárulja a belső hazugságot és szükségét. Minden lényegében csüggedt lélek törekszik „egészen különös” területen tevékenykedni és érvényesülni, hogy ezzel központi betegségét maga és környezete elől *elfedje*. A fanatizmus ezért tulajdonképpen *neurótikus jelenség*, a sérült lélek téves kompenzációinak módja. Azonban nemcsak *a különös szentség és tökéletesség* igényében jelentkezhetik, hanem *a különös bűnösség, kárhozottság, elveszettség* nyilvánításában is, mivel *ezzel* is lehet érvényesülni, feltűnni. A farizeus imádságát nemcsak pozitív, de negatív előjellel is alkalmazzák, mert az a fő, hogy hálát adjanak Istennek: *nem vagyok olyan, mint más ember*. A lelkigondozó talán sokáig semmit sem tehet a fanatikus érdekében s jobb is, ha nem tesz. De ne szűnjön meg *imádkozni érte s felkészülni* arra az esetre, ha a Szentlélek hatalmas szele átfuvall az ilyen lelken s döntés elé állítja. Ekkor mindaz érvényessé válik, amit a döntés fokozataival kapcsolatban a lelkigondozás feladatairól elmondottunk.

ε) *A tagadás és hitetlenség*, melyet *Schairer* vallásnélküli öncsalásnak nevez, lélektanilag nem esik *kívül* a hitélet területén. Bizonyos, hogy lelke legmélyén igen kevés ember teljesen vallástalan, istennélküli. A tagadás többnyire istenképzetekre vonatkozik, de *valamilyen hit minden emberben van*, mindenik keresi az egyénfeletti vel való kapcsolatot. Gyakori a tagadás az egyház és az egyházi tan Istene ellen, azonban ez sokszor az egész egyházi intézmény tényleges hibáira vonatkozik.

Közismert panasz tárgya *a műveltek vallástalansága*. *Schairer* ezt európai csüggedés-jelenségnek minősíti. *Istent nem lehet készen szállítani* a lelkeknek. Tan helyett *lelki erővel* kell felszerelni őket, hogy maguk keressék és találják meg Istent, aki pusztá szóvá és látszattá vált számukra. *Maga a hit* nem veszett el, a tudattalanban rejtőzik s a tudattalan nem csügged el. Sokat panaszoznak, hogy „éppen hinni nem tudnak”, de ez a hitre való képtelenség voltaképpen *a szeretet képességének* gátolása, sérelme. Az én elszigetelődött s alkalmatlanná lett a közösségnek való önátadásra. Ez az aggodalmas, szorongó önzés azonban, mély rejtett sebével nem erkölcsi, hanem *vitális természetű*.

Szenvedélyes, professzionátus tagadás le nem győzött, régi, súlyos csalódásokat és tájékozatlanságot leplez. Elveszettnek vallja gyermekkori hitét, pedig gyermekkori *csalódott szeretet-vágya* keres téves kompenzációt s ez nyilatkozik meg, mint *átvitt bosszúvágy*, radikális egyházellenességében is. Így akarja az elnyomott lélek szabadságát és önérvényesítését megnövelni, de egyházellenessége, sőt istentagadása *mégsem valódi hitetlenség*, éppenezért a lelkipogozó az ilyen tagadókkal szemben nem áll reménytelenül. De okvetlen meg kell éreztetni velük *a szeretet valóságát* személyes bizonyágtétel és gyülekezeti misszió által s *útat kell nyitni* az ő elnyomott s elkorcsosult szeretetképességük előtt.

Ma már *a valláscsúfolókat* is más szemmel nézzük, mint ahogy még *Tóth F.* nézte, aki egyébként tartalmilag igaz mondanivalókkal önérzetesen kioktatta őket. Sokkal inkább gyermek- és ifjúkori áldozatokat kell látnunk bennük, akiknek csúfolódó szája nemcsak elnémulhat az igaz szeretet előtt, hanem zsoltárra is nyílhatik annak dicsőségére, akiben ez a szeretet örök dicsőséggel testet öltött. Igaz, hogy *Kálvin* a hitetlent a „legszörnyebb bűnösök közé” sorolja, de kifejezetten az evangéliummal makacsul szembeszállót érti alatta. Az ilyen lehet a világ előtt a legkiválóbb erényű és dicséretes életű, de Isten előtt elvettetett. Nyilvánvaló, hogy itt *Kálvin* a predestináció alapján áll s a kárhozottság jelét érti a hitetlenség alatt. *A Szentlélek elleni bűnnel* szemben a lelkipogozó tehetetlen.

d) A tévelygések leggyakoribb kifejeződései. *a) Van-e Isten, Atya-e, igazságos-e, csodatevő-e?* E kérdések mögött, hacsak nem pusztán, henyén kíváncsiságból hangzanak el, hitbeli tévelygések állnak. *Schairer* kimutatta, hogy ezek többnyire a sérelmes szülői, házastársi, gyermeki viszonylatokból származó *átvitelek* Istenre. Az existenciális, radikális tagadás, mely néha apatikus csüggedéssel, néha nagy lelki gyötrelmekkel és halálfélelemmel kapcsolatos, olyan *szülői házra* mutat vissza, ahol az abszolút szülői fölény és tulzott szigor egyáltalán nem hagyta érvényesülni a gyermek énjét, existencia-tudatát, úgy-hogy jelmondatává lett: semmi vagyok. A tiltakozás és bosszúállás vágya a makacs passzivitásban igyekezett érvényesülni, mely mint nemtudatossá vált kényszer, átvitel útján később

intellektuális istentagadásra, hiszterikus életlemondásra s a világtagadás teljes sztrájkjára vezetett.

Isten atyai mivoltának visszautasítása *negatív atyaképből* származik, az elégtelen és tehetetlen szülői szeretet tapasztalásából. A nemtudatos kívánság ennek a fölösleges, zavaró, bosszantó atyának a halála volt. *Az átvitelben* már úgy jelentkezik, mint az atyai szeretetnek *az egész világból* való kitörlése és feladása.

A jókra és gonoszokra egyformán, mindig napfénythozó Isten *igazságosságának* tagadása a megtámadhatatlan, fölényes nyugalom által okozott *kisebbségérzésből* fakad. Ezt leginkább az érzékeny és szeszélyes házastárs tapasztalja fölényes házastársával kapcsolatban. Mivel hatalmat nem nyerhet felette, a nemtudatos kényszer csak úgy juthat kompenzációhoz, hogy megtagadja az egész világra nézve egy sérthetetlen isteni akarat fölényének lehetőségét. *Schairer* e rámutatásai nyomán kereshetjük a csoda elleni tiltakozás okát *a lusta önzésében* megmaradni kívánó embernek a váratlan és zavaró változásoktól való irtózásában.

Schairer úgy találja, hogy a tévelygők hallgatólagosan, homályosan érzik belső zavarukat, hiszen ez kínozza őket, azonban öntudatukban, mint *igazsághoz*, ragaszkodnak hozzá. Ez a megfigyelés mindenesetre arra inti a lelkigondozót, hogy mondjon le a tévelygéseknek *értelmi magyarázatokkal* való helyreigazításról s ne gondolja, hogy a hit fogalmi tételeinek közlésével eredményt érhet el. *Robertson* az I. Kor. 2:9.—10. magyarázatában világosan kifejti, hogy Isten megismerésének útja a szeretet, mely engedelmességben jut kifejezésre. Isten csak az őt szeretőknek s neki szeretetből engedelmeskedőknek jelenti ki magát, mint valóban létező, igazságos és csodatevő Atya.

A lelkigondozónak azt kell lelepleznie, hogy e tévelygések mögött *nincs szeretet*, hogy a lélek sem szomjúhozza Istent, mint a hit apályában gyötrődő Dávid a 42. Zsoltárban. A szomjat eloltó víz létezését a szomjúság bizonyítja. Van víz, mert van szomjúság. Az Istenre vonatkozó kérdések feltevése mindaddig tévelygés, amíg nem *az Isten utáni szomjúságból*, az Ő szeretetére vágyó szeretetből fakad s ha egyszer abból fakad, a válaszok maguktól megadódnak, mintahogy a szomjúhozónak nem

kell többé beszélni a vízről, mikor issza. A tévelygések *pozitív* kezelésében mutassunk Jézus Krisztusra, kiből Isten világossággá lett, aki Isten képe s akiben mindent megragadhatunk Istenből, amire szükségünk van.

A beszélgetés *lelkigondozói textusai* lehetnek: Isten létezésére nézve II. Móz. 3:14., Jak. 4:8., I. Ján. 4:12.—13., Isten Atyaságára nézve I. Ján. 3:19.—22., Rom. 8:15., Isten igazságosságára nézve Malak. 3:14.—15. 18., Máté 16:22.—23., Máté 21:23.—32., Luk. 19:12.—27., Máté 20:1.—16., Isten csodatevő hatalmára nézve Luk. 1:34.—37., Máté 19:26.

β) *Krisztus természetfeletti születésének, a Kereszt megváltó hatalmának, Krisztus valóságos feltámadásának tagadása* szintén nemtudatos kényszerek átvitele. Isten gyermekkélésének csodája nem fizikai vagy metafizikai kérdés a tévelygő lelke mélyén, hanem csak öntudatában veszi magára ezt az álarcot. A Luk. 1:34.—35, 37—38.-ban foglaltatott Ige ellen a *gyermekséghez való visszatérés iszonyata* ágaskodik s akarja mindenképpen lehetetlennek bizonyítani azt. A lelkigondozásnak a gyermekség „szublimálása” a feladata, a ránknézve nagyobb csodának: a saját őrző és gonosz felnőttégünk *istengyermekséggé* való tisztulásának bizonyágtétele Krisztus ereje által.

A *Kereszt „botránnya és bolondsága”* (I. Kor. 22:24.) mögött *Schairer* a megváltatlanság nerótikus fülledtségében, az önrészvét negatív kényeztetésében való megmaradás akaratát látja, mely a *jobbantudás* taníthatatlan álarcába öltözik s visszautasítja a felszabadító feleletet. Az *igazi kereszthordozástól való félelem és húzódozás* az a tévelygés, melyet a lelki gondozónak kezelésbe kell vennie. A képzelt és önző szenvedést rá kell készíteni a *próbákra*, melyek Isten kezéből bizonyosan jönni fognak.

Krisztus testi feltámadása ellen a tévelygés rendszerint azzal védekezik, hogy az ránknézve nem érték és nem ad megnyugvást, vagyis *Schairer* szerint pozitív formában lappangó ellenkezést takar: *feladatot* jelent és *nyugtalanít*, ami elől menekülünk. *Schairer* a *serdülőkor* nyugtalanító nemi életfeladatának elfojtását keresi a tévelygés mögött. Szerinte ebben mindig van valami kéjes ragaszkodás is, hogy haszontalanul és felelőtlenül lehessen az érzéssel továbbfoglalkozni. Ezzel magyarázza egy neurótikus nő négy évtizeden át visszatérő *husvétheti*

depresszióit. Eltekintve az ilyen esetektől is, általában mondhatjuk, hogy a husvéti tény tévelygő elutasítása mindig az élet parancsszava, és pedig *a pneumatikus életparancs elől* való kibúvás szándékának jelzője. A lelkigondozó pásztori ígéhirdetésének tárgya itt Krisztus Urrá-szentelésének misztériuma. (I. Pét. 3:15.—16.)

γ) *A Szentlélek személyes létezése és intensége* gyakori tévelygések tárgya. Ezt a tévelygést Krisztus tökéletesen leleplezte a Nikodémussal folytatott beszélgetésében. (Ján. 3:1.—36.) A pneumatikus élettől irtózó „vén” *nikodemusi természetet a vagy-vagy elé kell állítani.* Ezt a természetet elemezte meg egy igen érdekes esetben *Schairer*, amikor kitűnt, hogy az újjászületés sakramentumának a gyermekkeresztség formájában való kiszolgáltatását ellenző nő, aki általában az egyház jogosultságát is kétségbevonta, súlyos házassági csalódás következtében az anyaságtól, a gyermektől vonakodott, s tiltakozó magatartásában erős *negatív békevágy* rejlett. A Szentlélek tagadása mindig *az önző békére* vágyó emberi természet átvitele a pneumatikus életre, hogy bele ne kerüljünk annak elsodró viharzónájába.

δ) A legtöbb tévelygés *a végső dolgokkal* kapcsolatos. Nincs ember, akit lelke mélyén ezek a kérdések, különösen válságos időkben, ne foglalkoztatnának és ne nyugtalanítsanak. Mind az ígéhirdetésnek, mind a lelkigondozásnak egyik legsúlyosabb mulasztása *az eschatologia elhanyagolása.* Nem igaz, hogy ez az embereket nem érdekli. Nagyon is érdekli, de menekülni szeretnének a felelősségrevonás és ítélet szorongató érzésétől. Kapóra jön nekik, hogy az egyház nem ismeri lelkük legmélyének zavarait, vagy szemet húnny előttük s elaltatja nyugtalanításukat. *Az eschatologikus lelkigondozás* erőteljes felvétele és kimunkálása korunk egyik döntő egyházi feladata, kötelezettsége, melynek elhanyagolása ítéletté lesz felettünk.

Keller B. hangoztatja, hogy az Istentől elkészített és munkált jövődőbe világosan bepillantani vágyó léleknek ezt a kívánságát *el kell ismerni* s az Irás prófétai könyvei alapján *ki kell elégíteni.* El kell oszlatni végre azt az *alaptévelygést*, hogy *az Ige* nem ad ilyen viágos bepillantást, mert e miatt térnek a lelkek, a kíváncsiság hatása alatt is, veszélyes útra s lesznek közönyösek a Biblia iránt. Sokan lesznek kielégítet-

lenségük miatt *a szekták áldozatává*, minthogy azok éppen a végső dolgokra helyezik a fősúlyt s egyrészt az elkárkozás fenyegetésével a maguk kizárólagos megtérési módját követelik, másrészt abba a tévelygésbe viszik a lelkeket, hogy Isten Országáa a jelenvaló földi világ létmódjában valósul meg. A lelkigondozásnak határozottan rá kell mutatnia, hogy jelenleg *az egyház idejét éljük*, az Isten Országának ideje a jövő, de az egyházban, mint Krisztus testében, már benne van annak erejtett dicsősége. Viszont a világban már *nyilvánvaló jelei* vannak az Antikrisztus működésének. Krisztus visszajövetelének apostoli várását ébreszteni, erősíteni a legfőbb feladatunk. A *jövő életéről* az Igéből biztosan tudjuk, hogy örök üdvösséget és örök kárhozatot tartalmaz s hogy a döntésnek *ebben az életben* kell megtörténnie. *Isten Országának* dicsőségéről pedig a Szentírásban nem állegóriák szólnak, hanem olyan képek sugározzák azt, melyek a mi emberi látásunkhoz szabva a hit számára *a valóságot* mutatják fel.

Joó S. igen időszerűen mutat reá arra, hogy *az igehirdetésben* mennyi tévedés van az eschatologikus tárgyak magyarázatában. Csoda-e, ha maguk a gyülekezeti tagok olyan sokképpen tévelyegnek? De éppen ezért rendkívül fontos az, hogy a lelkigondozásban ezeket a tévelygéseket végre számbavegyük *s tiszta ígeszerinti magyarázattal és alkalmazással helyreigazítsuk*. A keresztyén hit meg van fertőzve mindenféle *pogány hagyomány, régi és új filozófia s közkeletű bölcselkedés mérgettől*. Az emberek legkevesebbet arról tudnak, amit *az Ige* tanít a végső dolgokról.

Itt van mindenekeelőtt *a lélek halhatatlanságának* kérdése. Egészen közkeletű gondolat, hogy a halálban a lélek elválik a testtől (X. Y. „kilehelte” nemes lelkét!) s *csak a test hal meg*, mert a lélek *halhatatlan*. Holott a halálban, mint a bűn büntetésében, az ember *testestől-lelkestől* Isten ítélete alá esik s nem a test hal meg, hanem *az ember*. A lélek halhatatlanságáról beszélni tehát *íráseellenes* s minden természeti, történelmi, analogiai és filozófiai bizonyíték vagy hamis, vagy hiábavaló, mert, — kérdi helyesen Joó S., — mi szükség lett volna Krisztus feltámadására, ha a halál úgyis csak látszat s a lélek által legyőzhető? „Ámde Krisztus feltámadott a halottak közül” — szól az Ige. (I. Kor. 15:20.) Vagyis Ő az *egyjetlen*, aki Isten

hatalmából, mint a földbevetett gabonamag a burkot, áttörte a halál börtönfalát s *ezt az egyetlen rést* nyitotta a halálból az életbe. Krisztus nélkül vissza kell borzadni a haláltól, de Krisztus feltámadása a halál halála. Többször említettük, hogy az Ige világosan beszél *a lélek haláláról*, a második halálról; Istenről, aki mind a testet, mind a lelket elvesztheti a gyehennában. A lélek tehát csak akkor halhatatlan, ha az ember személyisége Krisztussal megfeszítettett, ha már *a fizikai halál előtt* elszenvedte a bűn halálát. *Csak Krisztusban és általa halhatatlan.*

A másik tévelygés *a test feltámadására* vonatkozik. Általában hiányzik a test helyes szemlélete. „Hús (szárksz) és vér nem örökölheti Isten Országát” (I. Kor. 15:50.), tehát nem az emberi lény fizikai és kémiai anyagát kell test alatt érteni, hanem a lelkes testet (szóma), *a lélek organumát*. Ez az, ami feltámad. A saját testben való feltámadás *a személyesség azonosságának* megmaradását jelenti. Ebben a pneumatikus személyiségben a test is „megdicsőült test” lesz, Isten Lelkétől áthatott, mely úgy viszonylik a földihez, mint a kalász a maghoz. (I. Kor. 15:35.—49.)

Nagy zavar van *a halál és a feltámadás közötti idő* kérdésében. *Kálvin* azt tanítja, hogy a halottak Krisztus visszajöveteléig ideiglenes állapotban vannak. A kegyesek a boldog nyugalomban nagy örömmel várják, hogy a megígért dicsőségbe jussanak a Megváltó eljövetelekor; az elvetettek pedig láncra verve várják büntetésüket. A Szentírásból bizonyosak lehetünk afelől, hogy ez az állapot is *öntudatos és személyes*. De ennek még *csak a lélek* a részese, *a test a Krisztus visszajövetelekor támad fel* s egyesül vele. *Az utolsó ítéletkor* a hívők és hitetlenek általános feltámadása következik s minden ember *testestől-lelkestől* állíttatik Isten ítélőszéke elé.

Van-e *vizontlátás?* — kérdik sokan. Van, de mindig tegyük hozzá, hogy csak azok a vonatkozások fognak benne létezni, melyek e földön *Krisztusban létesültek*. Amennyiben az Övé vagyok, találkozom az enyéimmal, amennyiben az Övéi.

Az új ég és új föld valóságára nézve az a fontos, hogy az üdvösség nemcsak *egyéni*, hanem *közösségi* is. A megdicsőült *gyülekezet*, a diadalmaskodó egyház támad fel és él örökké. Az Írás határozottan tanítja, hogy „az Isten fiainak megjelenése” *új, megdicsőült földet, világot* is jelent. (Rom. 8:20.—23., II.

Pét. 3:13., Jel. 21:1.) A teremtett világ visszaállítatik a *bűn-
eset előtti állapotba.*

Ezek mellett a helyreigazítások mellett azonban lényeges az, hogy bármiféle, ebbe a csoportba tartozó tévelygés esetén mindig *személyes bizonyágtételünket* állítsuk a középpontba arról, hogy feltámadásnak, halhatatlanságnak, örökéletnek, üdvösségnek egyedül Krisztussal való *hívó egyesülésünk* az ajándékozója. Krisztusnak az a bensőséges, titokzatos, *személyes megismerése*, melyről a Ján. 17:2.—3. mondja, hogy az az örökélet. Feltétele is az örökéletnek, mint Krisztus istenségének megismerése és tartalma is, mint Krisztus szerinti életminőség: élek többé nem én... (Gal. 2:20.)

Ugyancsak a világ végével, az utolsó ítélettel és az új világgal kapcsolatosan a lelkigondozásnak első feladata az, hogy mindezeknek *elsődleges, lelki, személyes jelentőségét* mutassa meg. Nem szabad útjába állanunk annak — mondja *Asmussen* — hogy az így és úgy teremtett konkrét ember, a természeti ember meghaljon. Ha ez a halál nem megy végbe, akkor a vallásossággal való lehetetlen megegyezés következik be, amelyben az ember megkísérli, hogy magának Isten mellett valami helyecskét biztosítson vagy hogy maga mellett még Istennek is engedélyezzen valami teret.

A világ nem létezik többé *reánknezve*, ha már *nem szeretjük*. A világ vége a *világ szeretetének, imádatának végét* jelenti, mert eljött az egyetlen szeretetre és imádatraméltó: a dicsőséges Krisztus. Akihez *e földi életében nem jött el*, akinek lelkében a bűn ítéltetése meg nem történt, az új ember fel nem támadott, akire nézve a világ hatalma végét nem ért s aki már ebben az életben nem jár új világban, arra nézve az eskhatologia általános, *egyetemes, kozmikus jelentése* csak tan, vagy képzelgés marad. Ez azonban nem változtat ítéletességén.

e) *Hitpótlékok.* Tóth T.: a róm. kath. lelkigondozás „legtermészetesebb helyének” a *templomot* tartja. Szerinte az istentisztelet berendezése van hivatva a lelkeket megmenteni a súlyedéstől s magasabb régiókba emelni. Ez az álláspont egészen érthető azért, mert a róm. kath. lelkigondozás a léleknek azokra a vonatkozásaira irányul, melyeket a misztikus és képzeletet foglalkoztató istentisztelet tud legjobban foglalkoztatni. Az *Ige egyházában* azonban az istentiszteletnek egészen más jelentő-

sége van s a lelkigondozásnak éppen azon kell munkálnia, hogy erre alkalmassá tegye a lelkeket, a *hitpótlékokkal* való állandó küzdelemben.

Füllkrug ezek közé számítja a *szabadkőművességet* és a *szabadgondolkodóságot* is. Ezeknek szerinte hamis előítéleteik vannak a keresztyénséggel szemben, amiket tárgyias, nyugodt, szenvedélymentes beszélgetésben kell tisztázni. Imponál nekik a mindennapi élet hűségese bizonyoságtétele, áldozatossága és főleg a haláltól való félelem hiánya. A tett keresztyénsége esetleg hosszú és fáradságos munkával meggyőzheti őket.

Elterjedtebb és divatosabb hitpótlék az *okkultizmus*, *spiritizmus* és *theozófia*. *Tavaszy S.* szerint ezek a lelki ragály természetével kísértik éppen a református keresztyénséget, amelyik Isten szuverén fenségét, az emberrel szembeni más voltát a legerőteljesebben emeli ki. Ezek a tévelygések *elrejtett erőkből* magyarázzák a valóság és élet kérdéseit, melyekkel a beavatottak rendelkezni képesek. A Második Helvét Hitvallás XVI. r. és a Heidelbergi Káté 57. felelete kizárják az *elhaltak lelkeivel* való társalgást, ami pedig a *spiritizmusnak* főtevékenysége. Ellenkezik az evanéliummal a *spiritizmus alapszemlélete* is, mely Isten és a világ, Isten és az ember, az ember és a szellem közt csak *fokozati és mennyiségi* különbséget lát, amiből súlyos erkölcsi veszedelmek támadnak.

A *theozófia* istenismerete sem megy túl az emberen és immanens világán. Az emberi látást és az isteni kijelentést, az élményt és az Igét összetéveszti.

Az *okkultizmus* egyébként is lelki zavarokból táplálkozik és lelki betegségekre vezet. Általános megfigyelés, hogy a spiritiszta összejöveteleken megidézett szellemek *alacsonyabb színvonalú* nyilatkozatokat tesznek, mint amelyeneket földi életükben tettek. Gyakran védekeznek a spiritiszta tévelygésbe esett keresztyének azzal, hogy a szellemek nem mondanak a Szentírással *ellenkezőket*, sőt azzal *rokon értelemben* nyilatkoznak. Már ez magában is mutatja, hogy a spiritizmus a keresztyén embernek legalábbis *felesleges*, mert a Szentíráshoz mérten újat és jobbat nem adhat neki.

Azonban az igazság nem ez, hanem az, hogy a spiritizmus kifejezetten *ellenkezik* a Szentírással. *Sipos G.* összefoglalva annak tanait, megállapítja, hogy a spiritizmus tagadja a lélek

és anyag különbözőségét, Isten teremtő és szuverén fenségét („főszellem”), a Sátán, bűn, eredendő bűn létét, Krisztus istenségét, megváltó halálát, feltámadását, visszajövetelét, az utolsó ítéletet, a megdicsőült testben való feltámadást, a Szentlélek személyességét, az újjászületést (melyet lélekvándorlásnak vesz), s az egyház helyébe a spiritiszta testvériséget állítja, mondván, hogy a bibliai kijelentést már a XVIII. sz. közepén felváltotta a szellemiség „újkora”. *Reök* I.-nek, mint orvosnak, az a véleménye, hogy az okkultizmus általában s a spiritizmus különösen szellemi sötétségbe, felelőtlenségbe és erkölcsi züllésbe torkollik.

Füllkrug megemlíti, hogy az okkult jelenségeknek lehet egy olyan *keresztyén szemlélete* is, mely szerint ezekben a *Sátán és démonai hatalma* jelentkezik. (Régebben az id. *Blumhardt*, újabban *Flemming* H. és *Modersohn* E. ennek bizonyoságtevői.) Megnevezik azokat a *démonikus* vonásokat, melyek az okkultista emberen kiütőköznek, mint ellenszenv az isteni, bibliai és szent valóságok iránt, érzéketlenség az Isten szeretetével szemben, nyugtalanság, békétlenség, veszekedőkedv a hozzátartozók között, képtelenség az imádkozásra, Isten gondolatainak felfogására s ezzel ellentétben a világiás és bűnös gondolatok előtérbetolulása, igaznak ismert embereknél is a hazudozási kedv elhatalmasodása, szorongások, Jézustól való menekülés, szent helyek, sakramentumok kerülése, öngyilkossági hajlam, hogy véget vessenek szenvedéseiknek. Miután Jézus azért jött, hogy a Sátán munkáit megrontsa, *Flemming* Jézus nevében parancsolja a Sátánnak (Blumhardt mintája szerint), hogy ne nyomja tovább a lelket, hagyja el és ne jöjjön vissza többé. Szerinte az *imádságos belépés* a lélek küzdelmébe többet ér, mint minden szanatórium, elmegyógyintézet, orvos és kuruzsló. *Füllkrug* az ördögűzők iránti jóhiszemű elismerés mellett rámutat a *nemtudatos lelkiélet erőire*, mint az okkult jelenségek forrására s különösen a médiumokra, kiket *Flemming* a démonok betörési kapuinak nevez, de akik maguk is gyakran szenvedő lelkek. Reánkénézve azok a figyelemreméltók, akik az okkult-spiritizta módokban Krisztus és egyház-nélküli *valláspótléket* keresnek s azzal áztatják magukat, hogy ebben a „hitben” boldogok.

Füllkrug általában ideszámítja a *babonásokat* is, akik ellen nem lehet értelemmel küzdeni. A baboná kérdését már érintettük az ifjúság lelkigondozásával kapcsolatban. Itt csak azt

fűzzük hozzá, hogy a felnőtteknél főleg a népi rétegben, a néphitben kell erre komoly figyelmet fordítani. Tudjuk, hogy a népi ember lelkében a babona nehézség nélkül szövődik össze a keresztyénséggel, de látjuk azt is, hogy ez mennyire rontóhatású. Az ördög, — mondja *Füllkrug* egy idézetében, — az igazság magvacskájának mozdonyát fogja a hazugság egész vonatrakományára elé s ezzel szállítja azt. Jósokról és mágusokról a Cselekedetek könyve is beszél. (Csel. 16:16.—19., 19:13. sköv., 21:1.—14.) De Jézus figyelmeztette tanítványait, hogy ne örüljenek azon, ha az ördögök ergednek nekik. (Luk. 10:17.—20.) A démonok Isten és az ember közé állnak, elveszik az Úr dicsőségét s meggyengítik az élő Istenbe vetett hitet.

Thurneysen-nek az a felfogása, hogy a Szentírás, mely a bűn mögött a gonosz hatalmak és szellemek birodalmát látja, azt hirdeti, hogy Isten e titokzatos mélységek fölött is Úr a Krisztusban. Ahol bűnbocsánat van, a Sátán birodalmának vége. A lelkigondozás munkája tehát *ördögűzésnek* tekintendő és Krisztus végleges győzelmének reménységét adja. Megszállottság, babona, végzethit ellen ezzel a reménységgel küzd, sőt a politika és a gazdasági élet területén is hirdeti a közelgő Isten Országát és ezzel vigasztalja, erősíti a lelket.

Remé R. az okkultizmus és a babona ellen felsorakoztatja a *Szentírás* bizonyosságait. Nemcsak az értelem, tapasztalat és lelkiismeret mondanak ellene ezeknek, hanem *Isten szava tiltja őket*. (V. Móz. 18:9.—12., És. 8:19., I. Sám. 28:11., 15.—19.) Az Ujszövetség a halottak lelkeinek megjelenése ellen van. (Luk. 16:16., Jel. 1:18.) Jézus is elutasító álláspontot foglal el ebben. (Luk. 16:27.—31.) Ezek a tiltott dolgok a sötétség hatalmába hajtanak. (II. Thess. 2:9.—12.)

Pfister elemző lélekgyógyítási eljárással küzd a démoni-kusság ellen.

Schurlen P. a *szekták* közé sorolja ezeket a jelenségeket s kis könyvében rövid, világos ismertetésüket adja „a hit szempontjából való helyes megítélésükkel.

A *szektásság*, mint hitpótlék ellen *Pfennigsdorf* szerint is hiábavaló a befolyásolás kísérlete. Szerinte alkalomadtán nem kell tagadnunk az *egyház hibáit*, de határozottan mutassunk reá múltjára, értékeire, kegyelmi ajándékaira, munkaközösségére s szilárdan tegyünk bizonyosságot róla, hogy *Krisztus jelen*

van benne. Látszólag ez nem sok hatással van, de lesznek, akik nem felejtik el s esetleg vissza is térnek. Az ilyeneket vissza kell fogadni, mert tapasztalatokkal gazdagodott, értékes egyháztagok lesznek. *Füllkrug* a szektással való beszélgetéshez leghathatósabbnak tartja az *Efézusiakhoz* és a *Kolosséiekhez* frott levelek tárgyalását, mint amelyek a *gyülekezeti öntudat* erősítését és a tévtanok elleni védekezést munkálják.

Említsük meg, hogy *népi tömbgyülekezeteink* a szektát felfúvaskodottsággal, megvetéssel szemlélik, főleg azért, mert *ügynökei idegenek* s a gyülekezet *szociálisan alacsonyabb helyzetben* élő tagjaira hatnak. Ez a népi magatartás azonban nem biztosít a szekta veszedelme ellen, mert annak csak az élő és gyümölcsöző hit s az abból táplálkozó gyülekezeti misszió az ellenszere.

A *kitérők és áttérők* szintén gyakorta tartoznak a hitpótlék-keresők közé. Ez azt jelenti, hogy ritka közöttük az, aki előzetesen szerzett komoly ismeret és meggyőződés alapján teszi meg ezt a lépést. A lelkigondozói eljárás irányító gondolatait az ifjúság lelkigondozásánál már megadtuk, ezeket megfelelően kell alkalmazni a felnőttek eseteire is. A statisztika itt is, mint a vegyes házasságokban szereplő megegyezéseknél, azt mutatja, hogy nem a számszerű veszteség a jelentős, hanem az a lelki kár, ami ezzel a lépéssel járhat. Természetesen nem tagadjuk sem a kitérés, sem az áttérés komoly lelki alapjának lehetőségét.

2. A szenvedésben.

a) *Szenvedés és vigasztalás.* A lelkigondozásnak a szenvedőkkel foglalkozó munkáját szokásossá vált a *poiménikában anorthotikus* v. *parakletikus* (helyreállító, vigasztaló) lelkigondozásnak nevezni. *Blau* olyan munkát ért alatta, mely a Krisztus megpróbáltatott tagjait a közösségben megtartja. Mi a lelkigondozás *egységes, pneumatikus* tevékenységének a *szenvedés állapotához való alkalmazását* s nem valamely külön, sajátos munkaágot látunk benne. Mint ilyenben, nemcsak „helyreállítás” vagy vigasztalás, hanem többféle feladat szerepel, a test és lélek szükséglete szerint, a pneumatikus élet szolgálatában.

Ezeknek a feladatoknak helyes értelmezése és megoldása a *szenvedésnek lelkigondozásbeli értékelésén* fordul meg.

A nagy vigasztalók: *Agoston, Kempis, Luther, Kálvin, Méliusz, Károlyi, Medgyesi, Szikszai* megegyeznek abban, hogy a szenvedés nemcsak elkerülhetetlen, hanem *szükséges tényezője* a pneumatikus életnek. Nem átok és nem „rémületes” dolog, hanem isteni iskola, *kegyelmi eszköz* az üdvösségre.

Kierkegaard S. mély elmélkedéseiben a szenvedést *az aláztatosság iskolájának* nevezi, mely az örökkévalóság számára képez. Éppenezért azon fordul meg a dolog, hogy akar-e az ember tanulni a szenvedésből? Mert önmagáról és Istenhez való viszonyáról igazán csak a szenvedésben tud meg valami lényegest. Szenvadni lehet Isten nélkül is, de áldott, örvendetes szenvedés csak Istennel való viszonyunkban lehetséges és pedig azért, mert ebben a viszonyban mindig *mint bűnösök* szenvedünk és ez az alapja annak, hogy megtudhassuk: Isten szeretet. Ezen a viszonylaton kívül a szenvedést lázongva hordozza az ember, míg Istennel kapcsolatban megnyugszik benne, éppen mert képeztetésnek ismerte fel az örökkévalóság számára.

Niebergall rámutat arra, hogy a szenvedésben való megnyugvás *nem passzív türelem*. Erre a stoikusok is képesek voltak. A szenvedést nem eltűnni kell, hanem *legyőzni*.

A lelkigondozói szemlélet ezek alapján a szenvedést *feladatnak* értékeli és arra törekszik, hogy a szenvedő annak lássa és így győzze le azt. Igaza van *Joó S.-nak*, hogy a szenvedés problémáját theodiceális magyarázattal nem lehet megoldani. A szenvedésben tényleges értékvesztés történik, a vigasztalódásban pedig, — éppen a veszteségen át — magasabb érték megnyerése. Ha ezt a lélek Isten ajándékeként elfogadta, *háládatossá* lesz, a hálaadásban pedig nincs többé szenvedés.

A szenvedők lelkigondozását *a háládatos szenvedésre* való vezetésnek kell tekintenünk, melyben a *vigasztalás* csak az egyik mozzanat, a másik pedig az aktív, küzdő és szolgáló *szeretet* fölgerjesztése és munkábalendítése. Ez utóbbinak a *gyülekezeti misszió* a lehetővétevője.

Távrolról sem akarjuk azonban a *vigasztalás szolgálatát* mellékesnek tekinteni, sőt azt a mi nagy Vigasztalónkra tekintve, bensőséges szépségében és dicsőségében a lelkigondozói munka koronájának valljuk. De csak akkor, ha valóban *Krisztus lelkéből való*. A tapasztalás sok szomorú bizonyítékát szolgáltatja annak, hogy gyakorlati lelkigondozásunk ezen a

ponton a legtehetetlenebb s a legmeddőbb. Hiányzik a mély, éltető gyökere. *Emberi* vigasztalás csupán, a magunk jóindulatából és jókívánságaiból fakadó erőtelen biztatgatás, ígéretetés, sokszor pedig csak felületes szólam. A szenvedőnek az emberi vigasztalás nem ad semmit s a vigasztalóra nézve is kínos formáság, hiszen jól kell éreznie tehetetlenségét és ürességét.

A vigasztalást csak az teszi lehetővé, hogy nem a mi szándékunkból való erőlködés és vállalkozás, hanem *parancs* (És. 40:1.), amelynek *engedelmeskednünk* kell. Ebből folyólag nem is szükséges és nem is lehetséges a magunk gondolataival kínlódni, hanem engedelmesen tolmácsolnunk kell azt, amit Isten izen Igéjében a szenvedőnek. *Ő vigasztal s mi csak átadók* vagyunk.

Ebből azonban nem az következik, hogy *gépiesen mondogassuk el* a bibliai idézeteket, hanem hogy *személyes bizonyágtételben* kapcsoljuk össze a szenvedő lelket az egyetlen Vigasztalóval. Ki teheti ezt meg? Csakis az, aki a maga legfőbb vigasztalását a Keresztben *már megtalálta*. Mert az akadály az, hogy a szenvedő a Keresztben *gyötrelmet, ítéletet, halált* lát s nem bírja elfogadni, hogy a keserű édes lehessen. Különösen elviselhetetlen pedig azért, mert *készületlenül és váratlanul* zuhan reá. A lelkigondozó tiszte az, hogy *naponként* vegye fel és hordozza a gyülekezetben azt a Keresztet, mely őt vigasztalja s ezzel *edzze és előkészítse* a lelkeket az üdvösséges szenvedésre.

Mindenekelőtt a Krisztusban való *reménységről* kell bizonyosságot tennie. Ez az *alázatosság és türelem* Keresztjének hordozásából sugárzik. Nem a magunké vagyunk, ezért alázatosan reménykedünk Abban, aki a szenvedés által a maga dolgát viszi végbe általunk. És Benne örökké élünk, tehát türelmesen hordozhatjuk a Keresztet, mert van időnk a szenvedés elhordozására és legyőzésére nagylelkűség, bocsánat és szeretet által. Az alázatos és türelmes reménykedés vigasztalása azok számára való, akik evangéliumellenes gőgjükben, *mint igazak*, szomorkodnak mások bűnei és a világ rosszasága felett. Istent komor, kemény Úrrá teszik, a világot pedig siralomvölgyé és dologházzá. A szenvedés keserű elégtétel számukra, mert nem a maguk, hanem a más gonoszása miatt szenvednek s büszke mélabúval készülnek a másvilágra. Ezek a *szomorú igazak* a valóságos szenvedést nem bírják el, mert *álsebeikbe* vannak

elmerülve. Azért, ha vigasztalásnak nevezzük lelkigodnozásukat, nehogy ezeknek az álsebeknek dédelgetésére gondoljunk, hanem *a valódi kereszthordozásra* való energikus felkészítésre.

A másik vigasztaló bizonyágtétel *a szeretetété*. Ehez a Kereszt bátor hordozása kell. *Nem félni, vállalni* a szenvedést és bizakodó, szabad, tevékeny *szeretetszolgálattá* alakítani. A szeretetben nincsen félelem. A Keresztől, a szenvedéstől való félelem a szeretet hiányát mutatja. Aki nem szereti Istent, az fél tőle, nem mer hinni benne, még a vallás dolgairól is csak sutogva beszél, Istenre lehetőleg nem is gondol, mert annak súlyos következményei vannak. A halál pedig iszonyatos rém számára. A szenvedéstől való félelem *babonaságba* kergeti a lelket. Itt a vigasztaló lelkigondozás dolga beleindítani, rábírní a lelket a szeretet megtapasztalására a szolgálatban, hogy *maga a szeretet* váljék önfeledtető, bátorrá, szabaddá tevő vigasztalássá.

A harmadik *a hit* vigasztaló bizonyágtétele. A leggyakoribb szenvedés-forrás *a hit apálya*. A gondviselő Isten valóságának elhalványodása, ami miatt az élet mindennapi gondjai olyan nyomasztó teherré súlyosodnak, hogy a lélek összeroskad alattuk. Az *aggodalmaskodókra* csak a hit gyermekies bizodalmanak látása hat vigasztalóan. Az aggodalmaskodó, földi gondokba merült lelkipásztor nem vigasztalhatja meg őket. *Rajta* kell először meglátszania, hogy „Isten Országát és annak igazságát” keresi s a hitből nyert boldog ráadásból él. (Máté 6:33.)

A vigasztalás tartalmát illetően mindig tartsuk figyelemben azt, hogy Istennek a szenvedés legváltozatosabb eseteiben is, lényegében *csak egy vigasztalása* van s éppen ez zárja ki az emberi vigasztalás alkalmi kísérleteit. Isten a beteget nem egészsége visszaadásának ígéréssel, a kárvallottat nem anyagi kárpótlás reményével, a gyászolót nem földi vigasszal vigasztalja. Ezeket is megadhatja, sokszor meg is adja, de csak mint *jeleit*, bizonyágát egyetlen vigasztalásának: *a bűnbocsátnak*, melyet a megtérőnek minden más feltételtől szabadon és egész bizonyossággal megad. (És. 40:1.—11., Márk 2:1.—12.) Ezt a döntő igazságot fejti ki *Robertson*: Hogyan gyógyítja Krisztus a bűnt? c. beszédében. Azért a mi dolgunk a szenvedők számára bizonyágtévő módon hirdetni *a bűnbánat és megtérés szükségességét*, Istennek *a bűn feletti ítéletét* és a megtérőnek *a bűnbocsátnak evangéliumát*. Isten, aki a bűn ítéletével jön,

Krisztusban, mint pásztor, legelteti és gondozza övéit a szeretet isteni uralma alatt.

b) *Testi és lelki szenvedés. Próbáltatás.* Joó S. megállapítja, hogy lelkigondozás szempontjából *csak lelki szenvedés van.* Ez kétségtelen, mert a lelkigondozás a pneumatikus életért van, tehát célját a testi dolgok s a így testi szenvedés javítása sem képezheti önmagában. Viszont, amennyiben a testi szenvedéseknek nagy hatásuk van a lelki életre is, annak érdekében mindig figyelembeveendők a lelkigondozásban.

Széles alapon, *szociális színezettel* tárgyalja ezt a kérdést Niebergall. Ugyanez a szemlélete Robertsonnak is „Az egyház üzenete a vagyonos emberekhez” c. beszédében. Tóth E. felhívja a figyelmet azokra az esetekre, melyekben a szenvedés oka a *bűnben* van, mint a könnyelműség, pazarlás, iszákosság, divatozás, spekuláció nyomában járó szenvedésben. Említi a *munkanélküliség, családi gond, elemi csapás* okozta szenvedéseket. A *mások bűne* által felidézett *anyagi és testi* szenvedéseknél szükségesnek látja, hogy a lelkipásztor próbáljon *kártérítést* kiközölni. Figyelmeztesse a szenvedőket, hogy a *nélkülözés nem Isten büntetése*, hanem a hit próbája is lehet. Ezek az utalások a kérdésnek *nem lelkigondozói* kezelésére vonatkoznak. Éppen azért említjük őket, mert az anyagi és testi szenvedés problémáját általában *kikapcsolják* a lelkigondozás köréből és a *szociális* megoldás síkjára tolják át.

Mi már a lelkigondozás céljának tárgyalásánál rámutattunk, hogy ez *nem megoldás*, illetve hogy a kérdés *lelki oldala* ezáltal tisztázatlan marad. Azt természetesnek találjuk, hogy a lelkipásztor *a szociális igazság oldalán áll.* Azonban ezzel még *nem is érintette* a pneumatikus szükségét.

Pfennigsdorf helyesen állapítja meg, hogy a lelkipásztor *a szeretet indokából* tartozik az anyagiakban szenvedők oldalára. *Lelkiük érdekéért* kell küzdenie akkor is, mikor *anyagi érdekeiket* védi. Ezért *nem pártember*, mert fent és alant, itt és ott egyformán *a bűn ellen* kell harcolnia. A bizalmat, mint a *szeretet embere*, *szerezheti* meg. Az anyagi és testi szenvedés azért jelentős, mert a lelket elcsüggeszti s *a csüggedt lélek* nem látja az élet értelmét és nem hisz az igazságos Istenben. A lelkigondozói útmutatás azonban *csak Krisztushoz* igazodhatik, aki elszenvettede az igazságtalanságot, hogy ezzel a szeretet igaz-

ágát alapítsa meg. A szenvedőnek is kell *felelősséget* vállalnia a keresztyén közösségben szolgálnia.

Robertson a Jób példájából azt hangoztatja, hogy az Isten akaratával szemben való megalázkodás a legkeményebb és legszigorúbb lecke ugyan, de a legutolsó is, mert *Isten akaratának szeretetére* vezet s áldássá lesz, amit pedig nem gyáva, vagy haragos tiltakozással érhetünk el, hanem csak az engedelmes elhordozással.

Mihelyt tehát a szenvedést *lelki kérdéssé* tesszük, az ok *másodrendűvé* válik. Mert nem az a fontos, hogy külső vagy belső, testi vagy lelki okból szenvedünk, hanem az, hogy a szenvedés *mindenképpen a lélek ügye* s igazi értelmé csak *pneumatikus szemléletben* tárul fel.

A szenvedés természetesen *nem cél*, de olyan szükségszerű eszköz, melyet Isten minden lélek javára igénybevesz, akit választottságának hitbéli öntudatára akar megvilágosítani. „Ha a szenvedésnél jobb és hasznosabb valami volna az embernek, — mondja *Kempis*, — kétség nélkül megmutatta volna azt Krisztus szavával és példájával. Ő pedig mindeneket, valakik őt követni akarják, nyilván inti a kereszt hordozására.” Ezért „nincs más út az életre és a belső, igaz békességre, hanem csak a szent keresztnek és a magunk mindennapi kedvünkszegésének útja... a szent keresztnek királyi útja.” Ugyancsak *Kempis* hangsúlyozza a keresztyén emberre nézve döntő igazságot, hogy „Krisztus *akart* szenvedni és megutáltatni. Te *hogy mersz* panaszkodni? Honnan koronáztatik meg a te hűséged, ha semmi ellenkezés nem talál? Ha Krisztussal akarsz uralkodni, tőrj és szenvedj vele.”

Robertson „A bánat hatalma” c. beszédében a II. Kor. 7:9.—10. alapján fejtegeti az Isten szerint való szenvedésnek a *bűn legyőzésére* adott erejét, „Az élet csalódásai” c. beszédében pedig a Zsid. 11:8.—10. alapján azt, hogy a hittel hordozott szenvedés Isten *ígéreteinek mélyebbértelmű teljesülését* hozza magával.

Füllkrug a megszeméreményesült és életuntak számára azt tartja szükségesnek megvilágítani, hogy más dolog *szenvedni* és más *keresztet hordozni*. A megoldás éppen az, hogy a *szenvedésnek keresztté kell lennie* és lehet is azzá s ezzel Jézus követésévé. Az élet *öngyilkosság* általi elvetése Isten próbájá-

nak elutasítása, magunkranézve semmit se használ, másoknak pedig könnyű elégtételt vagy súlyos fájdalmat okoz. Meghalni könnyebb mint élni, de *megtérsi* fontosabb és sürgősebb, mint meghalni. *Pfennigsdorf* szükségesnek látja a súlyos lelki szenvedések eseteinek *individuálpszichológiai* módszerrel való elemzését és vigasztalását.

Láthatjuk ezekből, hogy a lelkigondozói szemlélet a szenvedést sem világi módon *megszüntetni*, sem kimagyarázásokkal *eliütni*, sem olcsó fogásokkal *narkotizálni* nem kívánja. A természeti embernek rossz és kerülendő, de a keresztyénnek az Istenben való növekedés szükségszerű légköre. Nem kell keresnünk, kieroszakolnunk, mert adatik.

A szenvedés *lelkigondozói magyarázatának alapigéje* I. Pét. 4:12.—19, mely szerint a szenvedés a keresztyén emberre nézve nem „rémiületes” (idegen) dolog, és pedig azért, mert *Krisztus is szenvedett. Próbátételért* van, mint „megkísértés”, melyet a Sátán Isten engedelmével tesz. Krisztus szenvedéseiben résztvenni *öröm*, mert ez záloga az Ő megjelenése dicsőségében leendő *vigadozásnak*. Nem minden szenvedés, hanem csak az ilyen, amelyet *mint keresztyén* (christianósz), Krisztus nevéért és követéséért hordoz az ember. Az evangéliumokból és az apostoli iratokból tudjuk, hogy Krisztusért és Krisztussal szenvedni annyi, mint *a bűn felett szomorkodni*, a szeretet és igazság hiányát fájlalni, az „evangéliummal együtt” szenvedni a világiasság idegenségében, Isten uralmának gyalázása miatt *gyötrődni s a bűnösökért keresztet hordozni*. Mi felett sírunk és *mit* siratunk? — ez a keresztyén szenvedés próbaköve. Ez a szenvedés mutatja, hogy itt van, *kedvező* az idő az ítéletnek Isten házában való elkezdődésére. Azért kell ennek így lennie, hogy az „igazak” is tudják: *csak kegyelemből* tartatnak meg, másfelől, hogy az istentelen és gonosz, látván a kegyesek szenvedését, annál inkább *rettegjen* az ítélettől. A szenvedő tehát *bizza lelkét* a hű teremtőre, jót cselekedvén.

Szorosan kapcsolódik ehez a szenvedésekben való *megtartó reménység* hirdetése. A Rom. 8:19.—25. alapján ez abban áll, hogy a keresztyén ember *bűneinek tudatában* reménykedik abban, hogy Krisztus által újjá lehet, hogy *Istennel reménykedik* az ember és a világ megváltozásában, Krisztus hasonlatosságára.

c) *A betegek lelkigondozása* Krisztus gyülekezetének kezdettől fogva egyik legmélyebben átértzett s legbuzgóbban gyakorolt kötelessége volt. Az Úr félreérthetetlenül parancsolta tanítványainak: Betegeket gyógyítsatok. Ő maga isteni hatalmát leginkább gyógyításaival mutatta meg kortársainak s a keresztyén gyülekezet a gyógyításban mindig a szabadító Isten jelenlétét látta. Az antik néphit szemléletében a gyógyítás a legteljesebb értelemben lelkigondozás volt.

A betegség ősi értelme *démoni megszállottság*, melyet ördögüzéssel lehet gyógyítani. Az egészség az ember tulajdon *felszabadult lelkének helyreállott uralma* teste fölött. Az Úr parancsa *akkor* közvetlen értelmű lélekszabadítási, *lelkigondozói küldetést* jelentett.

Ma a betegségről és gyógyításról másképen gondolkozunk. Tanult szakemberek, orvosok és ápolók dolga. *A lelkigondozó*, egészen kivételes esetektől és körülményektől eltekintve, *orvosi értelemben nem gyógyít*. Vigyázzunk azonban, hogy a modern szemlélettel való *túlságos megegyezés* következtében *meg ne üressük* Krisztus világos parancsát s engedetlenne váljunk azzal szemben. *A mereven materialista orvosi tudomány* és az *egyoldalúan spirituális lelkigondozás* kétségtelenül erre vezetett.

A testi-lelki élet szoros összefüggése tudományosan igazolt és tapasztalatilag ismert tény s *a kettő együtt* alapja a *pneumatikus életnek*. Lehet, hogy az orvos a lelkiséget is testi nyilvánulásnak tartja, a lelkigondozó azonban nem természet-tudományi s nem is filozófiai magyarázatokra kíváncsi, hanem ahhoz a tényhez igazodik, hogy földi életünkben testiség és lelkiség *együttvannak* s egészséges kölcsönhatásuk nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a pneumatikus élet organumává lehessen *maga az ember*. Ennélfogva a gyülekezeti lelkigondozásnak a betegek *orvosi gyógyításával is foglalkoznia kell*, mint *egyik feltételével* annak, hogy a betegség esetében a lelket *döntéshez segítse* a pneumatikus élet elfogadásában.

A feladat egyik része *közösségi*, melyet a *gyülekezeti diakónia* szolgál, ideális esetben saját orvos-tagjai, hivatásos ápolói és szeretetmunkásai által, szervezett módon, lehetőleg saját gyógyító-intézmény s annak intézetei által. A másik része a feladatnak *személyes*, melyet a *lelkigondozó* végez, az előbbi által támogatva, de sajátosan az egyes betegek pneumatikus

szükségéhez szabva. Ennek a személyes szolgálatnak tehát *igazodnia kell* az orvosi és ápolói, valamint a szeretetszolgálatban a betegek ezek által meghatározott és előkészített állapothoz.

A lelkigondozás történetének áttekintésében mindenütt igyekeztünk rámutatni a betegekkel való foglalkozás tartalmi és módbeli változataira. Helyszűke miatt ezeket itt nem foglalhatjuk újra össze, de nyomatékosan kérjük az olvasót, hogy a történet gazdag útmutatásait és tanulságait tegye ismétlés, sőt a jelzett források alapján további tanulmányozás tárgyává, mert a lelkigondozásnak talán egyetlen olyan részlete sincs, amelyhez a történet annyi figyelmeztető és megszívlelendő indítást adna, negatív és pozitív irányban egyaránt, mint éppen a betegek lelkigondozása. Megemlítjük, hogy a betegek lelkigondozásának történetét tömör és eszméltető áttekintésben találjuk meg *Fichtner H.: Theorie und Praxis der evangelischen Krankenseelsorge* c. művében. (Handbuch der. ev. Krankenseelsorge. Második kötet.)

A lelkigondozás történetének nagyjai gazdagító hatással vannak a betegek közti pásztori igehirdetés tartalmára és módjaira. Nem találunk azonban náluk ma is használható utalásokat a betegek állapotának orvosi vonatkozásaira. Vannak ugyan mély intuitív meglátásaik (pld. *Luthernek*), melyek különösen a kedélybetegeknél ma is helytállóak, de általában a kérdésnek ebben az ágában mai értelemben járatlanok s nem is lehettek mások, hiszen koruk orvosi tudománya is gyermekcipőben járt. A régebbi lelkigondozási gyakorlat pedig sok tekintetben egyenesen *ellentétben* állott a mai értelmű lélektani és orvosi ismerettel. Előfordulnak ezenkívül *tudatos ellenkezések és ellentétek* is. Tény az, hogy a modern orvosi tudomány kibontakozása sem régikeletű s éppen arra a XIX. századra esik, melyben a theologiai liberalizmus csaknem teljesen elhanyagolta a lelkigondozást. Így a két tevékenység nem is juthatott termékeny kölcsönviszonyba s a betegek lelkigondozása, mely theologialag és hitbelileg amúgy is megüresedett, lélektani és orvosi szempontból elmaradottá és korszerűtlenné vált. Az evangélizáló és belmissziói mozgalmak kétségtelenül megelevenítették a lelki életet s új szükségeket ébresztettek, de a gyülekezeti lelkigondozás theologiai megújulását mégsem munkálhatták. Már

rámutatunk, hogy a betegek s különösen a lelki betegek ennek következtében miképpen fordultak el a pásztori lelkigondozástól s keresték lelki orvosukat is a medicus-ban s főleg az ideggyógyászatban. Hasonlóan a közegészségügyi és népjóléti tevékenységben is versenytársa támadt a lelkigondozásnak.

Ilyen körülmények között feltétlenül szükséges, hogy a betegek lelkigondozása nemcsak theologiaibb, azaz pneumatikus-célú legyen, hanem *korszerűbb* is, taktikájában, módszerében és eszközeiben a modern lélektan és orvostudomány tanulságait is helyesen értékelő és felhasználó. Ezek után sem akarjuk a *lelkipásztort orvosná tenni* s theologiai kiképzését *szakszerű orvosi kiképzéssel* megfejteni. Mindenképpen szükségesnek tartjuk azonban azt, hogy úgy a lelkészképzés ideje alatt, mint a gyakorló lelkipásztorság közben megszerezhessék lelkigondozóink a *nélkülözhetetlenné vált* egészségügyi és orvostudományi alapismereteket és tájékozódást. Addig is, míg ennek intézményes módjai lehetnek, sürgős szükség volna egy olyan *megfelelő kézikönyvre*, melyet a lelkipásztor nagyobb előkészület nélkül is megtanulhat s esetenként felhasználhat. Különösen a nagyobb gyülekezetek lelkigondozói s a kórházakban szolgáló lelkipásztorok vannak erre rászorulva. Ebben a tekintetben mintául szolgálhat *Fichtner H.: Medizinische Grundlagen der evangelischen Krankenseelsorge* c. könyve (Handbuch i. m. Első kötet.), mely a személyes és intézményes egészséggondozás általános tájékoztatója mellett tartalmazza az egyes betegségek kórképeinek leírását is a belgyógyászat, sebészet, ideggyógyászat és elmegyógyászat köréből, a lelkigondozó szükségletéhez mérten.

Ezen túl is fennmarad természetesen mindaz, amit nem lehet könyvből megtanulni. Amit *csak a Lélek adhat*. A Lélek azonban nem működik feltételek és eszközök nélkül. A mi lelkigondozói gyakorlatunknak éppen az volt a főhibája, hogy azt tartotta: minden csak *úgy magától* megy, nem kell hozzá *tanulás és felkészültség*. Ezt a henye és meddő vélekedést erőteljesen támadja *Ulbrich*, megállapítván, hogy a türelem és hűség mellett a betegek lelkigondozásának művészetét még a mestereknek is mindig *tovább kell tanulniok*, mert az emberi szenvedés ismét és ismét új talányokat ad fel, hogy a saját erőnk csekélységét egyre jobban felismerjük. A bátorságot azonban

nem szabad elveszítanünk, szeretettel mélyedjünk el a feladatokba, tudván, hogy a hű munka sohasem hiábavaló. Minden szolga Urának áll vagy esik s mi bizalommal járjunk annak útján, aki azért jött, hogy megkeresse és megtartsa azt, ami elveszett és hogy szolgálva életét adja sokakért.

A lelkigondozás azonban csak *hitből* lehetséges. A hit előtt, amint *Thurneysen* írja, az emberi existencia ismertetőjegye nem az egészség, hanem az *elvesztett* és Isten kegyemléből *újra visszanyert* egészség. A lelkigondozó a testi betegséget ama mélyebb, metafizikai zavar jelének tartja, melybe az ember egész existenciája esett. Az ember a *bűnéért* Isten előtt és Istenre nézve beteg s ez mutatkozik meg a külső, testi betegség alakjában, nem mint okviszony, hanem mint megfelelőség. A betegség az embert, mint a *bűn betegét*, állítja egyetlen orvosa és megmentője, Krisztus elé.

Ha a beteget lelkigondozásban akarjuk részesíteni, egészen *benne kell élnünk* állapotában. *Völter P.* azt mondja, hogy erre az olyan lelkipásztor a legalkalmasabb, aki *saját testén és lelkén* tapasztalta meg, mit jelent betegnek lenni s mit várunk attól, aki a beteget erősíteni akarja. Zaklatni a szenvedőt helytelen s tanácstalanul és üresen állani mellette szegénység. A beteg vár tőlünk valamit. Ez az, hogy *együtt szenvedjünk* vele Krisztusban. (Máté 8:17.) Így fogja érezni, hogy ez a valaki „az én lelkipásztorom”. *Fichtner* is hangsúlyozza, hogy a betegek lelkigondozása lelküknek valóságos szolgálata s ezt úgy kell értenünk, mint kényszerítő szükségességét annak, hogy *bensőleg résztvegyünk* betegségének elhordozásában, együtt küzdjünk vele a gyógyulásért, éljük át szenvedéseit, tanácsoljuk, segítsük, tanítsuk, intsük, építsük, s adjuk neki az ígértetés, az imádság, a sakramentum, szükség esetén a halálra való előkészítés vigasztalását. Saját szolgálaturk mellett igénybe vesszük a *gyülekezet* segítségét is, mert lelkigondozásunkat az egyház javára végezzük.

Kazusztikát adni kimeríthetetlen és mégis elégtelen volna. A Kol. 3:12.—17. minden emberi szabályozást felülmúlóan állítja elénk a *beteg lelkigondozójának* képét. Merüljön el ebben a lelkipásztor s Krisztusba fogózva próbálja mindig teljesebben megvalósítani.

Mindenesetre van néhány *általánosan érvényes feladat*, melyeket *Schian* a *hit* megelevenítésében, ab Istenről való *hamis*

képzetek helyreigazításában, a bűn ismeretére vezetésben, a bűnbocsánat bizonyosságtételében, az örökélet hitének megszilárdításában foglal össze.

Különös feladatunk, — mondja Fichtner, — hogy a vasárnapot a betegágyhoz hozzuk. Ezt nem a bűn utáni jóhiszemű, de lélektani taktika nélküli kérdezősködéssel, kutatással s a bűntudatra való pusztá utalással érjük el, hanem azzal, hogy az üdvösség ígését bizonyoságtételszerűen, az egyéni szükségekhez szabva hirdetjük s családi istentisztelet közösségében imádkozunk és énekelünk vele.

Füllkrug és Pfennigsdorf figyelmeztetnek arra, hogy a beteg kívánsága a gyors gyógyulás s ezért azt szeretné, hogy ezzel bíztassuk, ezért imádkozzunk, erre találjunk Igét. Fichtner a gyógyulás akarásának erősítését fontosnak tartja, mert ez annak egyik főtényezője s ezért kérdezte Jézus is a betegtől: akarsz-e meggyógyulni? Azonban éppen ennek az életakaratnak lelkigondozói, Isten akarata szerinti kialakulására nem a gyors testi gyógyulás az alkalmas út. A türelmetlenség lerontaná az áldást. A betegség lehet hosszú s Istennek ezzel éppen az a célja, hogy időt adjon a léleknek a magábaszállásra, önleszámosztásra, gyökeres megváltozásra, a szent életre való lelki felkészülésre. Imádságainkban tehát azért könyörögjünk a beteggel, hogy Isten erőt és Szentlelket adjon ehhez.

Pfennigsdorf a beteg egocentrizmusának Isten elé állítását tartja fontosnak, a lelkiismeret felébresztését, a farizeusi lelkiület megváltoztatását a bűn igazi megismerése és megbocsátása által s az egyedüli Szabadító iránti feltétlen bizalom erősítésével, kinek keresztjét emberi értelem nem foghatja fel és nem hordozhatja el.

A lelkigondozás feladata tehát összefoglalóan az, hogy a betegség folyama alatt, az állapot és körülmények által lehetővé tett alkalmak kihasználásával öntudatos hitbeli bizonyossággá tegye a lélek számára a betegség isteni jelentőségét.

Az ezzel kapcsolatos pásztori ígehirdetési anyagot Hollstein H. dolgozta fel. Főbb gondolatcsoportjai a következők:

A betegnek legelső és állandóan megmaradó kérdése a „miért?” Ezzel ő maga kapcsolja össze a betegséget Istennel. Nem kell tehát erőszakolnunk ezt a kapcsolatot, mert adva van, hanem természetesnek fogadván el, építhetjük reá lelkigondozá-

sunkat. A lélek gondolatai a betegség oka körül forognak. Először azt kell bizonyossá tennünk, hogy az Istenben való hitünk fenntartható a betegségről való ok- és törvényszerű fel-fogásunk mellett is. A természeti törvény nem maga a valóság, hanem tétel, melyet az értelem alkotott, megfigyeléseinek összefoglaló kifejezésére s így jelentéstételnek, tudósításnak tekinthetjük a valóságról. A hit számára Isten akaratát teszi nyilvánvalóvá. A betegség természeti törvényeiben is Isten akarata nyilvánul meg a tudomány számára, hogy segítsen, a hit számára pedig, hogy bízson.

A beteg azonban Istentől *önmaga felé* fordul s az okot önmagában is keresi. Így jut *a bűn kérdéséhez*. Hogyan függ össze a betegség a bűnnel? Feltétlenül összefügg, mert az eredendő és szerzett bűn nélkül betegség és halál nem lenne. Egyrészt büntetlenül senki sem vétkezik Isten törvénye ellen s ez sok esetben megadja a betegség magyarázatát. (Visszaélések a testi egészséggel, könnyelműség, romboló szenvedélyek.) Más-kor a betegség nem valamely konkrét bűn közvetlen következménye, hanem általában bűnös, halandó, romlandó testiségünk velejárója, (öröklött hajlam, gyöngeség, tudatlanság) vagy a mások bűnének, tudatlanságának következménye. (Fertőzés.) A bűn azonban valamilyen módon és formában, mint *átkos szolidaritás*, ott van mögötte. Istennek mindenképpen az a célja, hogy a bűn *személyes* ismeretére és kárhoztatására vezessen általa. Ezért a betegséget Isten *személyes belenyúlásának* kell tekinteni az életünkbe, ez az ő sujtoló kezének látogatása.

A harmadik kérdés önként következik: hogyan függ össze a szenvedés *Isten szeretetével*? Teljes *összhangban* áll vele, ha a szeretetet nem ismerjük félre. Isten szeretete szent és igazságos s egyben segítő és megmentő. Nem a pillanatnyi jólétre tekintő lágyszívűség, hanem a célra, az üdvösségre munkáló atyai indulat.

Negyediknek vehetjük a betegséggel járó *elszigeteltség, magányosság*, az életből való kényszerű *kikapcsolódás* kérdéseit. Ezekkel Isten *csendet* parancsol az életünkbe. Nagyon fontos, hogy ezt ne utasítsuk vissza, ne türelmetlenül és lázongva hánykolódjunk ellene, mert ez Isten ajándéka, jótéménye, szabadító kéznyújtása. A csend a pihentetésnek, gyógyításnak is egyik legfontosabb feltétele, de ezentúl azért

kell hálával élnünk vele, mert csak a csendben nyílhatik meg a hit szeme az igazi valóság iránt, csak a csendben találkozhatunk Istennel. A csend parancsol: *sursum corda!* Istenhez emelő szárnyakat ad, abba a magasságba emel, ahonnan meglátjuk a földi élet, a világ tényleges értékét. Nagy alkalom arra, hogy testi-lelki egyéniségünk pneumatikus személyiséggé növekedése elkezdődjék és gyarapodjék. Lehetőséget ad arra is, hogy megismerjük az értünk küzdő, imádkozó és tevékenykedő szeretetet, melyet addig nem méltányoltunk s elhatározást keltsen, hogy ezután jobban szeressük azokat, akiket Isten adott nekünk és bízott ránk. Látnunk kell azt is, hogy az élet nélkülünk is megy tovább, nem vagyunk pótolhatatlanok s ez alázatosságra tanít. Végre megtanuljuk, hogy az egészség és munkabírás nem maguktólértetődők, hanem Isten ajándékai voltak s ha még visszaadja őket, hálával fogunk élni velük. Így lesz a csend az áldások forrásává.

További gondolat a beteg figyelmének arra irányítása, hogy *nem egyedül szenved*. Másoknak is voltak és vannak s az övérél nagyobb szenvedései is. Itt van helye a történelmi példának is. A szenvedés nagy *szolidaritásának* vigasztaló ereje van.

Mindezek a gondolatkörök *koncentrikusan* helyezkedjenek és irányuljanak a *központi mag* köré, melyhez a maga idejében el kell érkeznünk: *Krisztus szenved érettünk*, betegségeinket Ő hordozza, szenvedésünk a *Benne való hit teherpróbája*, de általa a betegség *legyőzése is*, képmásának lelkiünkben való kiformálódása, belevésődése s így *Isten dicsőségének* világoltatása. Ebből a gondolatkörből mehetünk át az *eschatologikus távlatokba*, mely a beteg lelkigondozásában a nélkülözhetetlen és legfontosabb bekoronázást adja: *a halál*, a test és a lélek *feltámadása*, *Krisztus visszjövele*, *a világ vége*, *ítélet*, *örökélet*, *üdvösség titkainak feltárása* által.

Ne felejtsük, hogy a betegség *a hozzátartozók lelkigondozására* is esetül és alkalmul szolgál. Őket is az élet és halál titkai elé kell állítanunk. A virrasztót ne hagyjuk lelki táplálék nélkül, az ápoló a szeretet gyakorlásának nagy misszióját végezze, legyen ez az alkalom nekik is a döntés idejévé. A kivi-rágzó hit teremje a szeretet gyümölcseit.

Mind a beteg, mind a hozzátartozók bizonyosodjanak meg arról, hogy a betegség *hozzátartozik* a keresztyén ember világ-

nézetéhez s ha ezt kivennők belőle, a kép összetörne. A betegség olyan eszköz, mely által ebből a világból a másikba készülünk, meggyőz a földi élet mulandóságáról és elégtelenségéről, bizonyossá tesz a romolhatatlan igazi valóságról, segít az önző akarattól való felszabadulásban és Isten akaratába való bele-növekedésben.

Fel fog merülni az a kérdés is, hogy ha a betegség ennyi jónak forrása, *kívánatos dolog-e?* Határozott *nemmel* felelünk. A keresztyén ember meghajlik előtte, mert Isten javára fordíthatja. De önmagában, Isten nélkül éppen a vigasztalástól való eltávolodás eszközlője lenne.

Ebből az következik, hogy *a lelkileg jó irányba forduló* beteg a *gyógyulási akaratot* erősíteniünk kell. Ezzel az orvoson is segítünk, akinek ezen a ponton van a legnagyobb nehézsége. Nem minden beteg akar meggyógyulni. Vannak *képzelt betegek*, akik ragaszkodnak a betegséghez, viszont *képzelt egészségesek*, akik nem akarják elfogadni a gyógyítást, továbbá konokok, gyengeakaratók, elkényeztetettek, félénkek. Ezek *menekülni kívánnak* az életfeladatok elől a betegségbe. A lelki-gondozó segítsen nekik, hogy megértsék: a betegség nem cél, hanem eszköz s ha elvégezte dolgát, *vissza kell térniünk*, mégpedig *megerősödvé és megváltozva*, az élet kötelességeihez.

Völter és Füllkrug kiemelik a *gyógyulók lelkigondozásának* fontosságát. A gyógyuláshoz is *lelki segítség* kell. Az elernyedtt lélek tologatja az időt, mikor ismét saját lábára kell állnia. A gyógyulás *keresztyéni örömet* kell erősíteniünk és megosztanunk a beteggel. Alkalmas ez az idő a keresztyén hitismeret elmélyítésére, de nem didaktikus, hanem *baráti beszélgetés* formájában. Az egészséges *humort* se hagyjuk az ajtó előtt, de evangéliumi derűt árasszunk vele. Gyakran azonban fellépnek a gyógyulási időszakban a *depressziók* is. A *régi terhek*, harcok, szükségégek, melyek a betegség ideje alatt elnémultak, visszatérnek és kiújulnak a lélekben. Ezek nehéz órák, melyekben a lelkigondozói segítség és tanács pótolhatatlan érték. (Használjuk fel a Ján. 4:53.—54., 5., Luk. 5:17.—25. gondolatait.)

Fichtner figyelmeztet, hogy a betegek lelkigondozásával kapcsolatosan vannak *veszedelmek* is, melyektől óvakodnunk kell. *Szociális szempontból* ilyen a betegek közötti különbségtétel. A rang, állás, tekintély nem számít semmit. Nem X. Y.

úr vagy nagyságos asszony van előttünk, — mondja Völter, — hanem egy szegény bűnös ember. A hamis önbizalomnak meg kell semmisülnie. Vallásos veszély az, ha csak a „hívót”, „megtértet” akarjuk gondozni. Éppen az a célunk, hogy hitet gerjesszünk és megtérésre segítsünk. Foroghatunk erkölcsi veszedelemben is: némely beteg (főleg a hisztériás) félrevezetésének áldozatául eshetünk. Végre *életveszély* is fenyegethet, a ragályos betegségtől. Vannak, akik azt tartják, hogy ilyenhez nem kell menni. Ha hívnak, menni kell. A lehetséges óvóintézkedéseket (ferőtlenítés, a beteggel való érintkezésnél nem feltűnő vigyázat) megtehetjük, családunkért tegyük is meg. Egyébként azonban Palmer-rel valljuk: ha Isten úgy akarja, hogy a ragályos beteg vígasztalása következtében, hivatásunk teljesítése betegséggel vagy halállal járjon, ez a legszebb szenvedés és halál, melynél különbet nem kívánhatunk.

Részletkérdésekbe itt tovább nem bocsátkozhatunk. Ajánlhatjuk az olvasónak Niebergall áttekintését a kérdések felett, melyben több lelkigondozó legjobb gondolatait foglalja össze, a magáéival együtt, Gyakorlati Theológiájának második kötetében. A betegek számára jól felhasználható elmélkedések, imádságok, bibliai útmutatók találhatóak Löhe W.: Rauchopfer, Schäfer D.: Vom segnenden Leid, von Koetsveld-Müller E.: Der Krankenfreund, Behm-Walter: Für die Krankenstube, Fosdick E.: Az imádság értelme, Szikszai Gy.: Keresztyén tanítások c. munkáiban.

d) A kórházban folytatandó beteglelkigondozásra nézve mindenesetre az a leghelyesebb, ha ezekben az intézményekben külön, e célra képzett és gyakorolt lelkigondozók munkálkodnak. Lehetnek azonban körülmények, mikor ez a feladat is a gyülekezeti lelkipásztorra nehezedik. Kiváló kalauz ehhez a Fichtner említett kétkötetes, de nem terjedős munkája. Hosszabb-rövidebb útmutatások találhatóak még Bezzel, Bohlen, Gaudy, Knabe, Reök, Schian, Tóth E. munkáiban is.

Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy a kórházi lelkigondozásnak sajátos korlátai vannak s ezek számbaveendő nehézségek elé állítják a lelkigondozót. Ilyenek a közös kórtermek, melyekben a bizalmas beszélgetés akadályba ütközik. Ilyen az a körülmény is, hogy a betegek között különböző felekezetiűek, a vallással és egyházzal szemben különböző magatartásúak van-

nak. Ilyen lehet a *kórházi vezetés és házirend* is. Vannak *betegségek*, melyeknek kórházi kezelése a lelkigondozást megnehezíti.

A lelkigondozónak először is arra kell törekednie, hogy a *rendszeres látogatást* lehetővé tegye és hűségesen gyakorolja. A kórtermekben ágytól-ágyig menjen s lehetőleg minden beteggel tegye *négyszemköztivé* a beszélgetést, halk és bizodalmas hangon, mely mást nem zavar és mégis kizár belőle. Ezt kiegészítheti *csoportos, vagy az egész teremre kiterjedő áhítat* tartásával.

Akik a beszélgetéstől *vonakodnak*, azokat ne erőltesse. Mondjon azonban olyan ígét, ami *kíváncsivá, hajlandóvá* teszi őket más alkalomkor való beszélgetésre. Az egyes betegekkel *külön imádkozzék*, ha azok kívánják, vagy ha ajánlatára készek rá, *közös imádságot* csak akkor mondjon, ha a teremben ez ellen senki se szól. Ügyeljen a beteg *olvasmányaira*, végezzen közöttük *iratterjesztést*. A *Biblia olvasásához* adjon tanácsot, jelöljön ki részeket, adjon kézbe jó vezérfonalat.

Elsősorban és bensőségesen a *saját egyháztagjainkkal* foglalkozzék. A kórházba *nem téríteni* megyünk. Szükséges *szeretetszolgálatokat* azonban *felekezeti különbség nélkül* végezzen, ha ilyenekre a másfelekezetűek kérik, vagy rá vannak szorulva. (Levelezés, olvasmányok adása, családi, hivatali ügyekben való eljárás, kisebb bevásárlások stb.) A betegeket a *gyülekezeti misszió* által segítse, ellátásukat biztosítsa. Ne csak a fekvő, hanem a *lábbadozó* betegekkel is foglalkozzék. Ezekkel a folyosón, udvaron, kertben bizalmasabb kapcsolatba is léphet.

A betegek egy része *állandóan panaszkodik* a kórház vezetésére, ápolói munkájára, az élelmezésre, a bánásmód ellen. Ezeket ne vegyük mindjárt *igazaknak*. A betegség *kiváltja a gyengeségeket*, panaszkodóvá, gyanakvóvá teszi őket. *Jobb híján is* szeretnek beszélni azoknak a hibáiról, akik jelenleg rendelkeznek velük. A lelkigondozó *csitítsa őket*, intse türelmere, megértésre, figyelmeztesse, hogy a rossz kedély és bizalmatlanság a gyógyulásra káros. *Igazi érdekeiket* azonban vegye védelmébe, anélkül, hogy erről utóbb beszélne velük. Az elért eredményt tulajdosítsák az *addig kifogásoltak* jobb belátásának. *Vallástalan vagy vallásellenes kórházi vezetőkkel* szemben nyugodtan, tárgyiasan, barátságos modorban védje és tartsa fenn a maga

és betegei *lelki jogait*. Politikát a kórházba ne vigyen be, ne képviseljen s a *tiszta evangéliummal* hasson az ilyen szenvedélyekre is.

A kórházból kikerült betegeket otthon is látogassa meg s tartson velük további *lelki kapcsolatot*.

Egyes *betegosztályokban* különösebb *nehézségek* adódnak. Ezeket ne kerülje el, de látogatásukra ismeretileg és lelkileg alaposan készüljön fel. Így a *nemi betegeknél* ismernie kell az egyes betegségek következményeit, legyen informálva a beteg egyéniségéről, körülményeiről. Fog találni *kérkedőket, vitatkozókat, a felelősséget a másik félre tolókat, a társadalmat vádolókat*, de lelkileg is *szenvedőket, csüggedteket, önvádlókat, bűnbánókat* is. Nagyon fontos a saját komoly, elfogultságtól mentes, rendíthetetlen, de sohasem nagyképű és mereven kárhozható *bizonyoságtétele*. Ha elérkezik a pillanat, a *bűnről, ítéletről* kell beszélnie, de a *megtérés és bocsánat* lehetőségéről is. A *tiszta és szent élet pozitívumát ne pusztán követelményképpen* hangoztassa, hanem megragadó módon tegye *áhitottá* s a *gyülekezeti misszióban* készítsen elő erre *segítő* lehetőségeket. Isten kegyelméből lehetséges, hogy *e betegek közül támadnak a tiszta élet misszionáriusai*. A *női nemi betegeknél* jobb a *női lelkigondozó*, mint a *férfi*, különösen a nagyvárosi kórházak *tömegosztályain*. Ha a *lelkipásztornak* van rá *karizmája*, gyakorolhatja, de a *hamis könnyek* ne tévesszék meg és a *gúnyolódás* ne riassa el.

e) A *lelkibetegek* (ideg- és elmebetegek) lelkigondozására nézve *Schian-nak* az az álláspontja, hogy az *különös elővigyázatot és sajátos előképzettséget* igényel. *Stritter P.* pedig azt is megállapítja, hogy ezeknek a betegeknek lelkigondozása *intézetten kívül* nehéz. A tapasztalat is mutatja, hogy erre mindenképpen az *intézeti kezelés* alkalmas, állandó rendjével és biztosított lehetőségeivel. Példa erre *Bodelschwingh* bétheli nagy telepe az epileptikusok számára.

Lényegében ezt az elvet, a *lelkibetegek külön közösségének* megalkotását vallják azok a *bibliai hitű lelkigondozók* is, akik mintegy *külön gyülekezetben* végzik ezt a munkát, azonban a hivatalos orvosi tudománytól függetlenül vagy azzal ellentétben, *tisztán a hit erejével és eszközeivel* s szakítva a tudományos lélektan és orvostudomány illetékességét elismerő *theologiai és*

egyházi közvéleménnyel is. Így pld. *Blumhardt J. Chr.* (1805.—1880.) möttlingeni lelkipásztor 1852.-ben megvásárolta Boll fürdőt, ahol sajátos bibliai theológiája alapján nagyszerű lelki-gondozást folytatott és pedig *a démonok elleni küzdelem* formájában. Testi gyógyulásokat is előidézett, melyekkel lelkigondozásának sikerét bizonyította. Fia, *Blumhardt Chr.* (megh. 1919.) ugyanott folytatta apja munkáját, *a vallásos-szociális idealizmus* szellemében. *Stanger Fr.* az idősebb Blumhardt első munkahelyén, Möttlingenben indította meg közösségi mozgalmát az *egyoldalúan hangoztatott bűnbánat és megtérés* céljából. A betegeket hit által, és pedig *imádsággal* gyógyítja. *Müller Joh.* (sz. 1864.) misszionárius és evangélista *az egyháznélküliek között* működött. A személyes élet ápolására 1898-ban folyóiratot alapított, melyet 1904-től kezdve maga írt (*Grüne Blätter*.) Gyülekezete számára 1906-ban kibérelte Mainberg várát, majd 1916-ban felépítette Elmau várát, Felsőbajorországban. Nietzsche-i, magasabb embertípus alakításáért dolgozik, azonban eszményét Jézusban látja, kinek a lélekben való munkája *eredeti személyes életet* teremt, Isten uralmát az emberben. A vallást szembehelyezi Isten Országával. Müller nem kifejezetten lelki betegekkel foglalkozik, de munkamódja alkalmas arra, természetesen a lelkibetegek nem szélsőségesen kóros csoportjánál. Anélkül, hogy ezeknek valóságos értékét a legtávolabbról is kisebbítenők, megállapítjuk, hogy kivülesnek a rendszeres gyülekezeti lelkigondozás körén. *A pneumatikus lelkigondozás* számára azonban, különösen a két *Blumhardt* munkájában, mély és megszívlelendő tanulságot adnak. A lelkigondozó alapmagatartása náluk valóban az volt, amit pneumatikus odaszentelésnek, engedelmességnek és felkészültségnek kell neveznünk.

Osztozva *Schian* és *Stritter* véleményében, mi is azt tartjuk, hogy a lelkibetegek gondozása elsősorban *intézeti feladat* s arra kell igyekeznünk, hogy az ilyen betegek *megfelelő intézetbe juthassanak*, szükség esetén *a gyülekezeti misszió* segítségével. Ebből következik, hogy a lelkigondozásukat is legjobban *külön lelkipásztorok* végezhetik, akik erre magukat kiképezik s életüket ennek szentelhetik. Mindazáltal *a gyülekezeti lelkipásztornak* is marad e téren teendője: *a betegek megfigyelése, a családtagok megfelelő tájékoztatása és irányítása, az intézetbe juttatás előkészítése* ■ *a legalábbis időleges lelkigondozás*

munkáiban. Szükséges ezért, hogy *általános alapismeretei és lelkigondozási tájékozottsága* ebben a feladatkörben is meg legyenek.

A legelső kérdés az, hogy *miképpen ismerje fel a lelkigondozó a lelkibetegeket?* A felelet nem olyan egyszerű, mert a lelki életben *az egészség és betegség határai összefolyók, elmosódtak.* Ugyanígy nehéz elválasztani egymástól *az egyes lelki betegségeket* is. Ehhez *a szakember* tudása és szeme kell. Schairer az „Entlarvung”-ban azt az *egyedül helyes mértéket* adja kezünkbe, hogy a lelkibetegségek *nem teremnek gyümölcsöt, nincs teremtő működésük és hatásuk, nem befolyásolják* gyakorlatilag az élethelyzetet. Az igazi hit az egész személyiségnek *egységes jelleget* ad s ebből a szemlélőnek *határozott összbenyomása* keletkezik, továbbá a jellemet az élet *hasznos oldala felé* fordítja s arra vezeti, amit világosan tapasztalhatunk. Ellenben a lelkibetegségek, különösen a maniakus-depressziós jelentkezésűek többnyire *elszigetelt, különvált existenciára* vezetnek, az indulatok zűrzavarában. A *kifejezett betegségeket* tehát a lelkigondozó *csak figyelheti,* de nem avatkozhatik beléjük. Az ilyen szimptomáknál *a normális lélekismeret* szerinti eljárás nemcsak értéktelen, hanem káros is. Vallásos vitát folytatni egy mégoly „szelíd” paranoiással is csak *kiélezheti a betegséget,* akár túlkegyes, akár vallástalan, úgyhogy az ilyen vita reánézve és a vallásra nézve egyaránt csak kínosan végződhetik. *Direkt lelkigondozói módon* tehát e betegségeket nem kezelhetjük. Ami pedig *az exorcizmust* illeti, noha valóban létezik és lehetséges, nem számíthatjuk *a tudományos-módszeres alapozású lelkigondozáshoz.*

Igy tehát nem marad semmi *lényeges teendőnk?* De *igenis marad,* mondja Schairer, mert e kifejezett kórságokat éppen ismeretük által *el kell választanunk* azoktól a bőségesen adódó *neurótikus, önző, hiszterikus jelenségektől,* melyek *a kegyesség ruhájában* tetszelegnek s amelyekkel szemben lelkigondozói módon *fel lehet és fel is kell lépniük,* hogy a hit szent javát ne hagyjuk *az emberi szeszély és perverzitás játéklabdájává* tenni.

A lelkigondozó hatáskörébe leginkább az ú. n. *psychopathák* kerülnek. Ezek *Füllkrug és Stritter* ismertetése szerint *a nemharmonikus tehetségűek.* Az egészség és a betegség *határán mozognak.* A lelki élet sok területén *egészen normálisak,*

némely vonatkozásban *nem* s bizonyos ponton *abnormisok*. Egyik képességük uralkodik, a másik háttérbeszorul, ez az *aránytalanság* s az általa befolyásolt *érzelmi hullámváltozás* jellemzi őket. Megismerésükre *sok idő szükséges*. Öröm és panaszkodás közt *hirtelen* kedélyváltozásokat mutatnak, hazugságra és lopásra hajlamosak. *Szilárdan és szeretettel* kell fellépni velük szemben. Önmaguktól és saját életüktől törekedjünk *elfordítani* őket. Gyakran kegyes emberek s nagy vallásos érdeklődést mutatnak, csak *gyakorlati keresztyén életre* nem hajlandók. Az Ige *mindennapi szeretet-parancsait* hirdessük nekik a *gyülekezetben, mások javára*. Mert *az érzület, vagy az indulat betegségével* állunk szemben, mely *az akaratot* megbénítja, míg az intellektuális képesség lehet egyoldalúan éles és fejlett.

A határozottan *kifejezett*, jellegzetes *lelki kórságok* lehetnek *születéstől* fogva valók, más *betegségekből származók*, a *korai gyermekkor* hatásaiból keletkezettek.

A *született betegnél* bizonyos *életkorban* beáll a szellemi képességek alászállása. Gondolkozási képességük szerint megkülönböztetik köztük a *debiliseket* a (psychopathákhoz legközelebb állókat), az *imbeciliseket* (gyengeelméjűeket) és az *idiótákat* (hülyéket.) A határok azonban összefolyók.

Ezeknél a súlyos defektusokban szenvedőknél tulajdonképeni lelkigondozás *nem lehetséges*, de ezt a *szeretetszolgálatnak* kell pótolnia. Knabe E. az I. Kor. 13:7.—8. szerinti *pneumatikus szeretetet és az imádságot*, mint e szegény lelkek egyedüli vigaszát, nevezi meg. Stritter elmondja, hogy *az idióták* a legmélyebben reagálnak *a szeretetre*. Azonnal megérik, ha valaki jót akar velük s szemükben barátságos csillogással, kezük cirógató mozdulataival, hangokkal, csókkal, öleléssel jelzik, hogy fogékonyak a világosan kimutatott szeretet iránt. Az *intézeti áhítatokon* örömmel vesznek részt s az ígehírdetés és ének látványosan *nagy hatással* van rájuk, áhítatosan figyelnek, noha a mi vélekedésünk szerint *nem követik a szavakat s nem értik*, hogy mit énekelnek. Említi egy idióta leány esetét, aki húsz évig volt az intézetben, teljesen elhülyült s egy szót sem tudott beszélni. A legkisebb részt sem vett a környezet életében s pusztán vegetatív életet élt. Egyik lábát amputálni kellett. Halálos ágyán váratlanul énekelni kezdett a menlyei otthonról, ahol nyugalmat fog találni. Egy félóráig megdicsőült arccal

érekelt s úgy halt meg. A valóság tehát az, hogy ennek a dalnak jelentését felfogta. A rejtély orvosilag megfejthetetlen, de a lelkigondozót csak annál odaadóbb munkára ösztönzi Krisztus tekintete előtt, aki az ő „legkisebbjeit” sem hagyja megbotránkoztatni.

Stritter továbbmegy és arról számol be, hogy az elmebetegek bizonyos mértékig befolyásolhatók vallásilag. Az Ige és a sakramentum hat rájuk. Természetesen a kedély és akarat s nem az értelem irányában. De egyes bibliai elbeszéléseket megértenek, rövid bibliai idézeteket, imákat be lehet tanítani nekik, sőt konfirmálni is lehet őket. Különösen a szép, természeti vagy bibliai képek hatnak rájuk vallásosan.

A lelkibetegek két csoportja sűrűn kerül a lelkigondozó szeme elé a gyülekezetben is. Az egyik azoké az epileptikusoké, akik ebből a kiterjedt és változatos betegcsoportból pathológusok. Ezek érzékenyek, szeszélyesek, környezetüket indulatkeltőreikkel gyötrik, féltékenységből és haragból büntettekre is hajlandók. Szellemi képességeik fokozatosan romlanak, elbutulnak. Roham-periodusaikban nem befolyásolhatók. Mivel betegségüket könnyen Isten büntetésének tartják, mutassunk rá, hogy teher ugyan, de Isten ezt is jóra akarja fordítani s ebben mi is az Úr szolgálaként segítünk. Orvosilag előírt önmérséklő életmód mellett folytathatják munkájukat a családban s ügyeljünk arra, hogy gyermekies becsvágyuk méltánylást, elismerést kíván. Isten szeretetét is gyermekiesen kell ábrázolni nekik, leginkább a bibliai történetek plasztikus előadásával. A súlyosabb esetek intézeti kezelésre szorulnak.

A másik csoport a hiszteriásoké. Ez lehet született alkat, de lehet betegségből szerzett is. Az ingerlékenység a legmagasabb fokra emelkedett, az érzés és képzelet mértéktelenül nő a többi képesség fölé. A befolyásolhatóság azon fordul meg, hogy egy céltudatosan felvetett képzet a hangulatot túlzó lendületbe hozhatja. Különösen a nők között fordul elő, de megtalálható férfiaknál is. Nagyon kifejtett önérzetük van, öntiszteletük beteges. Mindennek ők a központjai, istenítik magukat, hazudnak, színészkednek. Cselekvésük forrása a feltűnési vágy. Ha érdekessé tehetik magukat, készek a bűnvallásra is. De képesek ugyanezért tolvajlásra, büntettekre is. Hamis életterv szerint élnek, hogy a felelősség alól kibújjanak. A hisztériással szem-

ben *erélyes, szigorú bánásmód* szükséges. Nyíltan le kell őket *önmaguk előtt leplezni*. Nehéz testi munka jótékony hatású, mert elvonja figyelmüket önmagukról. Miután, különösen a nők, rendkívül ravaszok, a lelkigondozónak *nagy elővigyázattal* kell lennie, hogy félre ne vezessék.

Stritter figyelmeztet, hogy ezeket a betegségeket *alaposan kell tanulmányozni*, mert tüneteik csalókák. A betegek néha nagyon befolyásolhatók s hibáik a környezetre, körülményekre mutatnak vissza. Bizonyos időkben és helyzetekben viszont szellemileg hozzáférhetetlenek.

A lelkibetegségek ismertetére vonatkozólag még tanulságosak *Pfister* leírásai és *Künkel* Fr.: Fürsorge, Seelsorge und Psychotherapie c. előadása. (Ulrich: Fürsorge und Seelsorge i. m.).

A megismerésen túl szükséges most már a lelkigondozás *lehetőségének és módjának* legalább az elemeire rámutatnunk ezekkel a betegekkel kapcsolatban.

Buntzel megállapítja, hogy *a személyiségnek és betegségnek* átláthatatlan belső összefüggését kimutatni az orvos feladata, *a lelkigondozónak* az a kötelessége, hogy az orvosilag tisztázható test-lelki *beteg pontokra* vigyázzon. *Schairer* a „Moderne Seelenpraxis”-ban ezt közelebbről megvilágítja. Az orvos a mélyen fekvő defektusok alapját, *a pathologikus pontot* keresi a lélekben. De van ennek egy ellentéte is: *a soteriologikus pont*, amelyből a lelkiélet megújulása kiindulhat. Ez a két pont gyakran egymáshoz közel fekszik, de úgy viszonylanak egymáshoz, mint az éjszaka és a nappal. A kettő között kell keresnünk a *tévelygés kiindulási pontját*, minden egyéb hiábavaló tapogatás. Jól értsük meg, hogy *a mi dolgunk a lelkigondozás*, sajátos egyházi, keresztyén értelemben, — hangsúlyozza a „Psychotherapeutische Seelsorge”-ban. Nekünk *az örökéletre* kell utat mutatnunk. A *Jézus Krisztusban való hit* felébresztésén munkálunk, aki tökéletes és teljes Szabadító. *A bünt és a felelősséget* kell megvilágítanunk, hogy *bűnbánatra* vezethessünk, *a lelkiismeretet* kell feloldoznunk a belső megkötöttségek alól s *az egyházi közösségbe* kell vezetnünk a lelket (Csel. 2:21), hogy az „új alázat” *gyógyító szabadságára* juttathassuk. Feladatunk *nem az ítélet, hanem a segítség*. Mi a gondolkodás egészségessé tételét *a helyes Isten-ismerettel, az igazság iránti alapmagatart-*

ás irányításával munkáljuk, *a szeretet átélésére* segítséssel akarjuk az érzelmeket normalizálni *s az alázatosságra hajlítással* gyógyítjuk az akaratot. *Ezek a mi útjaink, módjaink, eszközeink.* Ezeket csak *egyéni alkalmazással* használhatjuk. Az orvos gyakran nagyon energikus módszerekkel él. A mienk a rábeszélés és intelem mellett *az Ige pozitív, meggyőzőerejű hirdetése.* Nagy hatalma van *imádságunknak* is. Sokat jelent *a közösség támogatása.* A feldult lélekkel ismertessük meg ezek által az ő békességére valókat. Bizalmunkat mi is abba helyezzük, amire az ő bizalmát erősítjük, hogy *Isten Lelke képes egészségessé tenni a lelket.* Thurneysen azon a határozott meggyőződésen van, hogy a lelki betegségek megismerése *a bűnbocsánat evangéliumának* csak annál megragadóbb és erőteljesebb hirdetésére kötelez.

Megemlítjük még, hogy a lelkibetegekkel való foglalkozásra jó gyakorlati útmutatást ad a „*Christliche Wehrkraft*” c. sorozatban található „Über den Umgang mit Schwermütigen und Geisteskranken” c. kiadvány, mely *Löhe, Vilmar, Harms Cl.,* az id. *Blumhardt* és mások munkáiból vett szemelvényeket tartalmaz.

f) *A haldoklók és gyászolók* lelkigondozására az egyház minden időben nagy súlyt helyezett *s a pásztorok azt buzgón gyakorolták.* Foglalkozik ezzel minden poiménika. Ma már egyöntetűnek mondható az az álláspont, hogy *a haldokló katekizálása,* hitéről való faggatása, a bűnvallás erőszakolása, az ítélkezés *s általában a hivataloskodás és a csak liturgiális tevékenykedés* nemcsak meddő, hanem sokszor rontóhatású is.

Masci B. „Az élet szolgálatában” c. szép könyvében *orvosi szempontból* mutatja ki, hogy mennyire helytelen és kegyetlen dolog *a beteg feladása,* a betegség kimenetele felőli ítélkezés, a gyógyító erők *dőre elpazarlása* a beteg elcsüggesztése által *s az orvosra nézve is irányadónak tartja,* hogy ha a tudomány felhagy a reménnyel, *reméljen a hit s ahol a rossz rombol,* teremtsen *a szeretet.* Mennyivel inkább kell *a lelkigondozónak hívőnek, reménykedőnek* lennie *s a lelket erősítő szeretetet* sugároznia a súlyos és válságos betegség nehéz óráiban.

Bezzel figyelmeztet, hogy sohase feledjük: Isten a halál ítélete után tizenöt évvel *meghosszabbította* Ezékiás életét! (II.

Kir. 20:1.—6.) *A haldoklón segíteni kell, — mondja Füllkrug. Idő előtt nem kell a halálról beszélnünk, — állapítja meg Pfen-nigsdorf, — de idejében kezdjünk, imádsággal, a rákésztetéshez. Bezzel és Füllkrug óvnak a végletektől, a világi neménységek keltésétől és a megfélemlítéstől. Általában szabály, hogy a halálról csak a beteg kérésére beszéljünk. Addig arról tegyünk bizonyosságot, hogy minden Isten kezéből jő s mindenért áldanunk kell őt. Akkor pedig, mondja Füllkrug, az Ige elég gazdag arra, hogy ne kelljen a magunk vigasztalásának szavaival beszélnünk.*

A halál és örökélet keresztyén szemléletére s az ebből fakadó vigasztalásra a lelkigondozó előre merítse anyagot a nagy imádkozók, elmélkedők, vigasztalók műveiből és példái-ból. Kempis, Luther, Kálvin, a Praxis Pietatis, Robertson (pld. Az élet mulandósága c. beszédében), Szikszai, hogy csak néhányat említsünk, bőségesen adnak a lelkipásztornak segítséget a haldokló erősítésére, megbékéltetésére és vigasztalására. Az úrvacsorát ne erőszakoljuk, de mint áldott kegyelemeszközzel (s nem mint varázsszerről) a betegség idején már előbb beszéljünk s a beteg kívánságára rendtartásszerűen szolgáltassuk ki neki és hozzátartozóinak.

A gyászolók vigasztalásához mindjárt a haláleset után kezdjünk hozzá az elvett jókért való hálaadás és a bánatban való erőkerés imádságával. Még a temetés előtt tartsunk családi istentiszteletet is, bizonyosságot tévén a végső dolgokról s Istennek az ittmaradottakról gondoskodó atyai gondviseléséről. A temetés körül és a temetés után a gyülekezeti misszióval álljunk a gyászolók segítségére, szolgálatára s a lelkigondozói szorosabb kapcsolatot tartsuk fenn velük továbbra is, hogy átvezessük őket a lelki válságon és még mélyebben beleiktassuk a gyülekezeti közösségbe. A gyászolók lelkigondozására hasznos útmutatásokat adnak Blau, Köstlin, Schian többször idézett művei is.

3. A bűnben.

a) A bűnös ember lelkigondozását szokásossá vált a poiménikában külön fejezetben tárgyalni s mint az elidegenültek és elesettek pásztorlását, nevelő vagy vezető (paideütikus vagy parainétikus) lelkigondozásnak nevezni. Sőt még ettől is megkülönböztetve, beszélnek bocsánatvezető (elerchikus) lelki-

gondozásról is, mely alatt különösképpen *a halálraítéltek* megterítését és vigasztalását értik. Mi ezt az elhatárolást és megkülönböztetést nem tartjuk szükségesnek s nem helyeseljük, mert tévedésekre adhat alkalmat. Először is a lelki gondozásban a bűnnel és a bűnös emberrel *nem külön és elszigetelten* találkozunk a többi szükség és feladat között. A bűn minden szükségnek és feladatnak legmélyebb alapja s mint láttuk, a lelki gondozást általában az teszi szükségessé és lehetővé, hogy a bűn támadása válságos esetté élesedik a lélek életében. Közlebről úgy a tévelygés, mint a szenvedés eseteiben az igazi ok a bűnben van, ha nem valamely konkrét vétékben, akkor az emberi természet öröklött bűnösségében. Így a lelki gondozásnak ezeket a területeit nem szabad *a büntől függetlenül* nézni és munkálni s viszont tévedés volna tőlük elkülöníteni *bizonyos esetcsoportot*, mint *különlegesen* a bűnhöz tartozót. Ha ilyent meg is neveznénk, bizonyos, hogy megtalálnók benne a tévelygés és szenvedés vonásait is. Másodszor a bűnös ember lelki gondozását *nevelésnek vagy vezetésnek* nevezni nem kielégítő s nem a lényegre mutató meghatározás. A nevelés, mint már többször hangsúlyoztuk, az egyház organikus tevékenység-egységén belül más sajátosságú munka, mint a lelki gondozás. A vezetés fogalma pedig maga után vonhatja azt a tévedést, hogy a lelki gondozás *emberi* kezdeményezés és véghezvitel dolga. Holott ez éppen a büntől való szabadulás lehetőségéből van teljességgel kizárva. Vezető csak egy van: a Szentlélek, a pneumatikus élet teremtő és vezérlő Ura.

Felfogásunk szerint tehát itt *nem egyes esetekről van szó*, hanem arról *az állapotról*, melyben vagy a bűn elleni kifejezett *tiltakozás*, vagy a *büntudat*, bűnbánat, *bocsánat* kérdései kerülnek a lelki gondozói igehirdetés előterébe. Ezek pedig akkor válnak ilyenekké, mikor *nyilvánvaló vétségekről* van szó. Ezekkel szemben nem a büntetőtörvénykönyv vagy a közvélemény ítélezése számunkra az irányadó, hanem *a lelki gondozói szemlélet és eljárási mód*. Helyesen mondja *Pfennigsdorf*, hogy ebből a szempontból egy viszonylagosan könnyebb törvényszegés, pld. a rágalmazás, sokszor súlyosabb ítélet alá esik, mint a szenvedélyes felindulásból elkövetett emberölés. Teljesen *függetlenül a bűn világi büntetésétől*, a mi dolgunk az, hogy a lelket *Isten elé állítsuk*, mint aki ellen elsősorban vétkezett s

akitől elszakította magát. Ezért a lelki felismerésért azonban csak a bűn közösségében harcolhatunk, mint magunk is kegyelmet nyert bűnösök s csakis ugyanazon kegyelemnek elnyeréséért a vétkező számára. Minket tehát csak a pneumatikus kérdés érdekel, a lélek és Isten ügye s nagyon fontos, hogy ne tegyük magunkat a világi ítélkezés tényezőjévé akkor sem, ha a vétkező ezt kifejezetten óhajtaná. Ez emberek közötti ítéletétel lenne s erre is talál Krisztus szava: ki tett engem köztetek bíróvá vagy osztóvá?

Természetesen nem jelenti ez azt, hogy mi, akik a modern igazságszolgáltatás és jogrend kereteiben és tiszteletben tartásában élünk, elmúlt korok szokása szerint menedéket adnánk a bűnösnek a világi törvénykezés elől. *Füllkrug* foglalja azzal a kényesnek látszó esettel, mikor egy lélek, súlyos bűnének terhét nem bírván tovább viselni, lelkiismerete parancsára hozzánk jön s tettét kibeszéli, továbbadja nekünk, hogy a tehertől szabaduljon. Mi nem ismerjük a „gyónási titok” olyan értelmét, mely saját lelkiismeretünket megköthetné. Ha büntettről van szó, mely tételes világi törvénybe ütközik, határozottan meg kell mondanunk, hogy a mi felhatalmazásunk ekkor is a lélek és Isten ügyének szolgálatára szól s ebben teljes és végleges. De mint lelkigondozók is, csak azt tanácsolhatjuk neki, hogy tettét ömaga közölje az illetékes világi hatósággal. Isten a megtérőnek teljes bűnbocsánatot ad, *Robertson* szavaival „a bűn erkölcsi következményeire egyenesen és közvetlenül hat”, de „természetes” következményeire (amilyenek a betegség, a törvénykezés általi büntetés, a halál) csak közvetve és eszközök által. Ezeket el kell szenvedni, sőt vállalni kell, hogy Isten éppen a vállalás, az engedelmes elhordozás által ezeket is áldássá változtathassa. („Miként gyógyítja meg Krisztus a bűnt.” Márk. 2:8.—11.)

Sem az ilyen esetekben, sem azokban, melyekben külsőleg büntetendő cselekmények nem derülnek ki, nem rövidül meg és nem változik a szolgálatnak az a hatalma, hogy a Szent Lélek által hirdetett vagy megtagadott bűnbocsánat teljesérvényű. (Ján. 20:22.—23.) Csakis ezen az alapon válik a Máté 18:21.—35., a Luk. 7:36.—50., 15:1.—32., 18:9.—14., Ján. 1:7.—9., 2:1.—2. a pásztori igehirdetés hiteles forrásává s a lélek valószínűsítőjává a bűn nyomása alól.

Kálvin meggyőzően fejtegeti, hogy az egyház tulajdonképeni rendeltetése a *bűnbocsánat naponkénti szolgálata*, az evangélium hirdetése által. Hogy ez a lelkigondozói igehirdetésnek milyen gazdag és mélységes tartalmat ad, arra nézve hasznos tanulmányoznunk *Robertsonnak* a bűnnel és bűnbocsánattal foglalkozó beszédeit. (Pld.: Dávid bűnbánata, Krisztus és a bűn, A tévelygő megigazítása, Feloldozás, Megszentelődés, A mult elfeledése stb.) Nagyon fontos azonban az, hogy a lelkigondozó meggyőződést szerezzen a *bűnismeret és bűnbánat valóságáról*, a lélek *igazi* állapotáról, mert enélkül segítőmunkája nemcsak eredménytelen lenne, hanem egyenesen káros lehet.

Schairer az „Entlarvung”-ban figyelmeztet, hogy nem minden vallomás-kényszer és megtérés-mutatás fakad a *belső szükség* indításából, hanem sokszor az ingadozó lélek *önccsalása*, hamis kompenzációja a forrása. Máskor az önvallomás a *mások ítélgetésében* rejlik, melybe önmaga elől és az igazi bűnbánattól menekül a rettegő lélek. (Máté 7:1.—5.) Vannak esetek, mikor egyesek semmi mással nem hajlandók foglalkozni, hanem csakis a *saját bűnösségükkel*. Ez származhatik vallásos kielégülést kereső *melankhólikus depresszióból*, de származhatik *feltűnési vágyból* is, éppen a kiválóság és büntelenség hízelgő elismerésének másokból való kicsikarására, a vigasztalás óhajának örve alatt. A csüggedés erős megjátszásával kiméleltet akar nyerni, hogy ne kelljen a közösségnek szolgálnia. A belső megtérés és biztonságérzés helyett mindig új *külső garanciákat* hajszol s meglegszik ezekkel a felületes, udvariasági elismerésekkel. Ennek ellenpárja az *üdvbizonyosság túlzott hangoztatása*. Vallásos gyakorlatok és külön kijelentés alapján „egészen biztos” a mennybejutás felől. Az ilyenek hajlamosak *vallási közösséget (ecclesiolát)* alkotni, mely ezt a garanciát adja s elkülöníti őket a „hitetlenektől”. Biztonságuk azonban nem állandó, a próbák és körülmények ismét megrendíthetik.

Ezekben az önccsalásokban *neurótikus vonások* mutatkoznak, melyek nehezzé teszik a lélek számára az önmaga érvényesítéséről való lemondást. Olykor *sexuális tévelygések* (szadizmus, masochizmus) és a *mártírság igénye* is lehetnek az

igaz bűnismeret és bűnbánat kerülésének takarói, negatív irányban.

A lelkigondozónak ezeket az öncsaló, hamis jelenségeket lélektanilag és tapasztalati tanulmányozás útján *alaposan kell ismernie*, mert ezeknél a bűnbocsánat evangéliumi szolgálata először az öncsalás *ítéletes leleplezését* teszi szükségessé, mielőtt a valódi megtérésről és megújulásról lehetne szó.

Végre van még egy olyan jelenségcsoport is, melyben *tényleges bűn és vétkek miatt* valóságos lelki nyugtalanság mutatkozik, de az okot *nem magában* keresi, hanem *a haragvó és bosszúálló Istenben*. Ha Isten nem ilyen volna, nem lenne belső szorongás. Az egyetlen, amire rámutathatunk, az, hogy nem az általa „átfestett” mennyei Atyának, hanem *neki, a bűnösnek kell megváltoznia*.

Az ilyen esetek már közeljárnak a betegséghez. *A bűnérzés betegségei* üldözési mániává, hallucinációkká és víziókká fajulhatnak, az idegrendszer zavarai, megbetegedései folytán. Itt azonban már a lelki betegségekről *mondottakra kell utalnunk*.

Ha a hamis bűnismeretnek, bűnbánatnak vagy üdvbizonyosságnak ezeket az érintett csoportjait a lelkigondozó helyesen felismerte és célszerűen kezeli, meg fogja tudni különböztetni tőlük azokat az eseteket, melyekben nem kell a leleplezés útnyitó munkájával bajlódnia, hanem *egyenesen a bűnbocsánat vigasztalásával* élhet.

Füllkrug ilyen esetekként tárgyalja azokét, akik *a személyes élményben* keresik bizonyosságukat, de nem találják meg s ez bűnérzésben tükröződik. Bűnérzésben, de *nem bűnbánatban*, mert panaszuk éppen az, hogy *képtelenek a bűnbánatra*. A pásztori igehirdetés itt arról tesz bizonyosságot, hogy üdvünk bizonyossága, bűneink bocsánatából kifolyólag nem a személyes élményben, hanem *magában a Jézus Krisztusban* van s ezért nem várhatjuk, hogy Ő jöjjön hozzánk valamely pászszíve óhajtott és fogadott élményben, hanem felszólítását követve, nekünk kell hozzámennünk, mint megfáradottnak és megterhelteknek, hogy Ő megnyugtasson minket. Azonban ez pozitív teendőt jelent: *föl kell venni* az Ő igáját s meg kell tanulni tőle a szelídséget és az alázatosság szívűséget. Ez a feltétele annak, hogy nyugalmat találjunk lelkünknek, sőt hogy az

iga és a teher könnyűvé és gyönyörűséggé válják számunkra. (Máté 11:28.—30.) Elváltatásunk bizonyossága bűneink között is éppen abban van, hogy mivel az Atya neki adott minket, hozzámegyünk s vigasztalódásunk rendíthetetlen alapja az Ő kijelentése, hogy aki Őhöz jár, azt semmiképen ki nem veti. (Ján. 6:37.) Másfelől azonban mindig hangoztatni kell a bűnbánatra való képtelenség panaszával szemben azt is, hogy Krisztus megismerése után ez többé nem lehet *a lusta önvédelem kísértése*, mert Isten ítéletének tárgya lesz. (Zsid. 6:4.—6., 10:26.—27.)

Sokan *tompa, hideg lelkiületük miatt panaszkodnak* s attól félnek, hogy *a Szentlélek elleni* megbocsáthatatlan bűnt követik el. Ne tagadjuk, hogy ez a Szentlélek *megszorítása* (Ef. 4:30.), de tisztázzuk, hogy még nem a Szentlélek *káromlása, megoltása* (Máté 12:32., Márk 3:28.—30., Luk. 12:10.), mely akkor áll elő, ha a szentet *tudatosan, szándékosan* rossznak, ördöginek bélyegezzük. A *tompa, hideg lelkiület a szeretet szolgálatában* lánggra kap a Szentlélektől.

Vannak, akik *igaz meggyőződésük szerint megtértek* s új életben járnak, de *szomorkodnak régi bűneik felett*, kételkednek azoknak bocsánata felől, mert úgy érzik, hogy azok *ismét feltámadnak* s megrontják lelkük békességét. *Robertson* a Fül. 2:3.—14. alapján így szól az ilyenekhez: „Ne álljatok sokáig siránkozva a kiöntött víz felett. Felejtsetek el bűnötöket és várjatok, míg meglátjátok, hogy az örökkévalóság mint ítélet afelett. *Csak munkálkodjatok*, ez a dolgotok”. (Tökéletesedés a mult elfeledése által.) *Füllkrug* pedig azt tanácsolja, hogy mutassunk a *húsvéti sírra*. Ebben nyilván az a vigasztaló igazság rejlik, melyet kifejthetünk, hogy *Krisztus feltámadása* örökre elégséges biztosítéka annak, hogy az elmúlt bűn, melyből megtérünk, *többé nem támadhat fel*, hogy gyötörjön. Ösztökévé lehet a jóra, de attól visszatartóvá már nem. Ezek a „kísérletek” *a Sátántól adott álmok*, melyekkel a Kegyelem napfényében nem kell foglalkoznunk, el kell felejtenuk őket *a szolgálatban*.

Azoknak, akiknek a bűn bélyegét *következményeiben* egész életükben hordozniuk kell, megbocsáttatva is, meg kell *nyugodniuk* Isten akaratában s keresniük kell benne a *magasabb lehetőségeket* a pneumatikus életben való növekedésre.

Az idősebb korban, néha öröklött alkat folytán, előjönnek a bűntudat nyugtalanságai, az ítéllettől való félelem kísértései. Nem tudnak imádkozni, Bibliát olvasni, istentiszteletre járni, Isten elhagyta őket, elveszítették isten-gyermekségük öntudatát. Ezek a hitnek olyan apályai, melyek testi okokból, vagy az élet csalódásaiból állanak elő. Itt hitünknek kell hitet élesztenie a fázó lelkek számára.

További, részletesebb tájékoztatás céljából utalunk még Niebergall, Buntzel, Pfister, Köstlin idézett műveinek jelzendő szakaszaira, valamint Göring M.: Schuld, Sühne, Erlösung c. tanulmányára.

b) *Az egyházi fegyelmezés elsősorban nevelői tevékenység s lelkigondozási szempontból főképen a közösségi lelkigondozás fontos tényezőjét képezi. A személyes lelkigondozásban csak egyik, és pedig első mozzanatában, a négyszemközti intésben van jelentősége. Pfennigsdorf az egész fegyelmezésre nézve, melyet elengedhetetlen kötelességnek tart, az evangéliumi szellemet tartja kötelezőnek, a fölényes ítélgetés kerülését s azt a részrehajlatlan törekvést, hogy a gyülekezet tisztaságának megőrzése mellett a fegyelmezettet bírja magaviseletének keresztyéni megváltoztatására.*

Ez a követelmény a négyszemközti mozzanatban a legfontosabb, mert itt kell a lelkipásztornak bizonyosságot tennie arról, hogy nem akadémuskodásról, még kevésbé büntetésről van szó, hanem testvéri gondból és felelősségből fakadó *intelem* ez, hogy megelőzze a baj elhatalmasodását.

Ebben az esetben különösképpen fontos az, minthogy nyilvános megbotránkoztatás történt, hogy a lelkipásztor *mint gyülekezetének megbízottja és őrállója*, szóljon a lélekhez s ne fenyegetésképen, de kötelességszerű nyíltsággal tárja fel, hogy csak a bűnnel való *azonnali, radiális szakítás* esetén végződik el a folyamat a négyszemközti intéssel, különben a szabályozott és Isten Igéjén alapuló módon tovább kell haladnia, ami az illetőnek is mind nehezebbé és fájdalmasabbá teszi a v

Az egyházi fegyelmezés u. i., mint *Thurneysen* hangsúlyozza, a *megszentelődés* egy aktusa, mely által a magát felépítő és megtartó gyülekezet az egyest a lelki elhanyagolástól és romlástól megmenti és megőrzi.

c) *Az erkölcsileg bukottak* lelkigondozásában *az iszákosság, a kábítószeresek, a paráznaság* áldozataira gondolunk, akik talán anélkül pusztulnának el, hogy a világi büntető törvénykezés kezébe kerülnének.

Bezzel a lelkipásztor legszívszerintvalóbb kötelességének nyilvánítja ebben a Mester követését, aki a maga munkáját a pásztoréhoz hasonlította, aki otthagyja a kilencvenkilenc biztonságban levő juhát, hogy az egy elveszettet megkeresse s ha megtalálja, jobban örül rajta, mint a többin. Eképpen a lelkipásztor igazi öröme is az elveszett megtalálásában van s részese a mennyei angyalok örömének a megtérő bűnös felett.

Ne felejtsük, hogy *a veszélyeztetett lelkek előzetes felkeresése és gondozása sok bukást elkerülhetővé tesz.* A bűnös szenvedély *kezdeti stádiumának* felismerése még szintén sok lehetőséget és reményt nyújt arra, hogy az Ige *idejében* behatol a lélekbe s elfoglalja az ördög helyét, mielőtt hetedmagával visszatérne.

A bizonyágtételnek *feltétlennek, radikálisnak* kell lennie, a pusztító szenvedéllyel szemben engedménynek helye nincs, *az azonnali szakítás* s ha lehetséges, *az egészséges lelki környezet* biztosítása szükséges.

A lelkipásztornak a szóbanforgó bűnöknek hatalmától mentesnek kell lennie s a kísértések feletti győzelem útjáról tudnia kell határozottan nyilatkoznia *a saját életéből.* Tudjuk, hogy ezeknek a durva bűnöknek sok, egyébként jóratörékvő lelkipásztor esett áldozatául. *Ne higyjük el magunkat és ne ítélkezzünk,* se negatív feddéssel, ijesztgetésekkel ne próbálkozunk. A pusztító szenvedélyeket csak *tiszta szenvedélyekkel* lehet legyőzni.

Hívjuk segítségül *a gyülekezeti missziót* és kapcsoljuk bele tevőlegesen a veszélybenforgót, elesettet. *Súlyos esetekben csak a közösség segíthet* s szükség van az *intézményes és intézeti* gyógyításra, lelkigondozásra. Példának hozzuk fel Römer A.: Seelsorge an Trinkern und Fürsorge für Alkoholranke c. tanulmányát, mely a bukottak közül a leggyakoribbaknak, az *iszákosoknak* lelkigondozását személyes és közösségi oldaláról tanulságosan megvilágítja.

A mi gyülekezeti viszonyaink között, különösen falusiaknál, többnyire a bukott nők, leányanyák esetei kerülnek elénk.

Itt csak *ritka esetben* lesz az egyszeri bukásból *lesúlyesztő paráznaság, prostituáltság*. Ez inkább a *nagyvárosi élet átka* s ott az *intézményes lelkigondozás* a célravezető. Falun gyakran olyan körülmények adódnak ezzel a bűnnel kapcsolatban, melyek *házasságkötés útján lelkileg is javíthatók*. Fájdalom, népünk, különösen egyes vidékeken, *nem is lát* itt bűnt és bukást, harem szokássá vált gyakorlatot, „próba” vagy a lakodalom költségeitől való szabadulás céljából. A „szöktetés” már-már szabállyá válik.

Nagy feladat áll itt a lelkigondozó előtt, hogy a kérdést erkölcsivé tegye, hogy a bűnt bűnnek tudja bizonyítani s a bukást megítéltetni. Ennek a *keresztyéni alapja még létezik gyülekezeteink öntudatában*, de már csak úgy, mint *megüresedett hagyomány*, mint egészen *külsőleges elégtétel* kötelezettsége. Gondoljunk a bukott nők „*ekklézsiakövetésére*”. Már az is *gonosz elsúlytalanodás*, hogy a hagyománynak is *csak a nőre vonatkozó* része van meg, a férfit szinte cirkosmódon felmentik az ekklézsiakövetés alól, szemet húnynak kiléte előtt. De a nő ekklézsiakövetése is *puszta liturgiális formasággá* s ami még rosszabb, *jelentéktelen pénzbüntetéssé* silányodott. Amíg ezen „*át nem esett*”, a bukott személy nem járulhat az Úr asztalához. De az „*átesés*” akadály *nem az igazi bűnbánat és próbatétel követelése*, hanem a pénz sajnálása.

A komoly egyházfegyelem szüksége kétségtelen, de annak is alapja csak a *komoly lelkigondozói előkészítés* lehet. Ha a lelkipásztor az *üres hagyományt* nem tudja vagy nem akarja megszüntetni, *a formát tartsa* meg, de *töltse be* személyes lelkigondozói tartalommal, mert ebben a forma sem akadályozza meg. A lelkiismeret, a felelősség pedig egyenesen parancsolja.

d) A foglyok lelkigondozásának mai gyakorlatát Neumann J. úgy ítéli meg, hogy ezen a téren ott tartunk, *ahol az alkímia tartott a kémia történeti fejlődésében*. Tudatlanság, önkényes feltevések, előítéletek, rossz módszerek, eredménytelenség uralkodnak a lelkigondozásnak ebben a feladatkörében. Ha így van ez a nyugati protestantizmusban, méginkább úgy van nálunk. *Tóth F.* a XIX. század elején úgyszólván méltatlankodott azon, hogy a lelkipásztort ilyesmire is kényszerítik. Ebből az okból javasolta, ha már meg kell lennie, külön börtön-lelkészek alkalmazását. Főképpen „*a halálra kisentenciáztatott*” raboktól hú-

zódott. A helyzet a mai napig nem sokat változott, a tudomány pedig még annyit sem.

Nem tagadjuk, hogy a feladat nehéz. Hogy a foglyok lelkigondozása mekkora felelősséget s a munka módszereinek milyen változatosságát igényli, mennyi csalódással s milyen kevés igazi eredménnyel jár, arra alaposan rámutatott *Just Th.* büntetőintézeti lelkipásztor „Die Seelsorge an den Gefangenen” c. tanulmányában. A foglyokkal foglalkozó lelkigondozó elmondhatja szerinte, hogy valóban „reménységből élünk.” De van két tény, melyek köteleznek és biztatnak is. Az egyik az, hogy valódi erkölcsi javulás, ami a modern igazságszolgáltatás célja, csak vallásos alapon lehetséges. A másik pedig az, hogy *Isten Lelke* megújíthatja s egyedül csak Ő újíthatja meg a szíveket.

Mindenesetre az a kívánatos, hogy erre a nagy feladatra külön intézeti lelkipásztorok alkalmaztassanak s életüket egészen odaszentelhessék missziójuknak, mégpedig alapos tanulmányok végzésével s igazi lelkigondozói szívvel. Azonban a gyülekezeti lelkipásztor is gyakran kerül abba a helyzetbe, hogy foglyokat kell gondoznia, segítenie, vigasztalnia. És a gyülekezeti missziónak mindenütt egyik olyan feladata ez, melyet hozzáértő irányítás nélkül nem végezhet, ilyen irányítást pedig elsősorban mégis csak a lelkipásztortól kell várnia és kapnia. A kérdéssel való megismerkedés tehát minden lelkipásztornak szükséges.

A foglyok lelkiéletéről kiváló könyvet írt *Berggrav E.*, oslo-i norvég börtön-lelkipásztor (jelenleg püspök) „Die Seele des Gefangenen” címmel. (A német fordításban.) A börtönök, mordja, nagy pszichológiai laboratóriumok. Tévedés azt hinni, hogy a börtönben csupa „született gonosztevő”, különleges és visszataszító embertípus él. Nagy többségükben „közönséges” emberek ezek. Tanulmányozásukból meglátjuk, hogy mennyi gonoszság van a világban, de azt is, hogy mennyi jó van az emberekben. Még a legrosszabbak között sem találkozott olyanal, akiben valami jó ne lett volna. Az igazság az, — s ezt nem győzzük eléggé hangsúlyozni mi is a lelkigondozók előtt, — hogy a sorsuk különbözik a mienktől, de a szívük közelrokon a mienkkel.

Berggrav részletesen elemzi a foglyok lelki életét, külső és belső körülményeik között s mindez nagyon tanulságos és ter-

mékenyítő reánk nézve. Minket azonban itt a főszezpont érdekel: *a fogoly, mint vallásos ember. Berggrav* azt a tapasztalatot szűri le, hogy a foglyok életében a vallás *egészen sajátos szerepet játszik. Sok vallásosságot* találunk náluk, de *kevés vallást*, az Istenhez való viszony valódi *személyes és felelős* jelentkezésében. Legtöbbsnyire *felelőtlen* gondolatok, érzelmek, *tapogatózó* keresések azok, amikkel találkozunk. De azt, hogy a vallás a fogolyra nézve *közömbös* dolog lenne, sohasem tapasztalta, sőt inkább *annak az ellenkezőjét*.

A bűnözők, büntetettek vallásosságát bizonyos *infantilizmus* jellemzi. *Nem az örök gyermekiesség* értékes vonzása ez, hanem *a lélektani gyermek-vallás egoizmusa, magikus tévelygése*. Minthogy rendszerint életkorban nem gyermekekről van szó, ezek a vonások *babonás csodahitben* mutatkoznak, ami lényegesen különbözik a gyermek naiv, lélekbőlfakadó csodahitétől.

A fogoly *babonásan hisz a bűn eltörlésében*, vagy *kinemderítésében*, a *váratlan szabadulásban*, anélkül azonban, hogy *lelkileg meg akarna változni*. Az igazi bűnismeret és bűnbánat *ritka eset* közöttük, sokkal inkább az tapasztalható, hogy bűnét csak *törvényszegésnek, de nem bűnnek*, büntetését meg nem értésből fakadó *igazságtalanságnak*, a szegény embert sújtó *uralkodó társadalmi réteg bosszújának* érzi. Azzal védekeznek, hogy *nem rosszabbak* másoknál, csak *„nem volt szerencsájük”*. *Nem vállalják a bűnt és a felelősséget*.

A lelkipásztortól *részvétet* várnak s ebben nagyon igényesek. A „vallásbő” azt ragadják ki és formálják sajátjukká, hogy *Isten maga a részvét*, az ő ügyük egészen nélküle sőt ellene alakult, *emberek vitték végbe, kikkel szemben „Isten az egyetlen, aki engem teljesen megért.” Jézus Krisztusban a feltétel nélküli megbocsátót látják*, aki a szerencsétlen embereken határtalan irgalommal könyörül. Sem Isten, sem Krisztus nem lehetnek *bírák, ítélők, követelők, büntetők*, mert ha azok lennének, akkor csak *a földi hatalmasságok kitalálásai*.

Közbevetőleg jegyezzük meg, hogy a mi börtöneinkben nagyon sok az *intenkáromló*, vallást, egyházat *megvető és gúnyoló fogoly*. Ez látszólag ellenemond *Berggrav* jellemzésének. De csak látszólag. A börtönben *nincs* több valódi istentagadó és vallásescsúfoló, mint a szabad életben, sőt határozottan

kevesebb. Ha nem vitatkozunk „a papok bűneiről” és „hazugságairól” tett kijelentéseikkel s mintegy igazat adva nekik, *magáról az evangéliumról* szólunk, csakhamar azt mondják, hogy „az más.” Van tehát isteni igazság és „ők éppen ezt akarják”, sőt sokszor „éppen azért szenvednek”, de az csak a szegény szerencsétlen emberek titka s nem a papok igazsága. Tagadásukban mindig sok a *szociális ellenkezés* és a *politikai propaganda* hatása s természetesen nagyon sok a tudatlanság, zavaros, itt-ott felszedett félismeret, hiszékenyen elfogadott megtévesztés és saját alaptalan kombináció.

Berggrav megkülönbözteti a *közös termekben és munkahelyeken dolgozó foglyok* vallásosságát „a cella-vallástól”. Ez az utóbbi az *egyedüliség, magányosság* pótszere. „Megtaláltam Őt, aki eljött hozzám és magához fogad, mikor az emberek elhagytak.” Ebben a cella-vallásban, mégha bibliaolvasással kapcsolatos is, sőt akkor talán méginkább, több az *egocentrikus képzelődés, magikus és babonás varázsolás* és a megtérés nélküli álkielégülés, mint a valódi hit.

De nagyon utána kell járni *előéletüknek*, hogy az igazat *nyiltan, barátságos formában* ugyan, de *megalkuvás nélkül* megmondhassuk nekik. Ha a lelkipásztor jóindulatát, szigorúságában is igaz *szeretetét* megtapasztalják, idővel várják látogatását s szívesen veszik. Makacs öncsalásukat éppen azért néha önvizsgálatra hajlítja az, ha a lelkipásztor időnként *viszszatartja magát* tőlük anélkül, hogy ezt megindokolná. Így a *céltudatos mértéktartás* lassanként rést nyit lelkükön az Ige számára.

A szolgálat *önzetlensége, gyakorlatiséga* megragadja őket s az Ige magvetése, mely előbb a köves talajra, az útszélre vagy a tövisek közé esett, Isten akaratából a jó földbe hullhat.

A foglyok vallásosságában van *két jellegzetes időszakasz*. Az első a *letartóztatási* és a jogerős ítéletet megelőző idő. Ez a „*pánik-vallásosság*” *periodusa*, mikor a félelem és a reménykedés hajtja a lelket Istenhez, az imádsághoz, a Bibliához. Végzetes *szorongások* és *képzeltételek* jellemzik s esztelen *varázslatok*.

Az *ítélet után* többé-kevésbé *bénult időszak* következik. A helyzet súlyára lassanként ébred a lélek. De az *Isten ítéletétől* való félelem, vagy a büntetésben annak meglátása, elfoga-

dása ritkán fordul elő. Az infantilis vonás még jobban kidom-
borodik. *Nincs felelősségérzés*, tehát lelki bűnhődés sincs.
Ellenkezőleg: Isten méginkább a résztvevő barátta lesz. „Ha
van Isten, — mondta egy elítélt, — akkor az nobel.”

Berggrav a szolgálat útját abban jelöli meg, hogy a bűn-
tetteket először *valódi emberekké* lenni kell segítenünk, hogy
valódi vallásuk legyen. Álvallásukban ugyanis nincs erő, hogy
emberekké tegye őket, hogy erejével kinőjjék, elhagyják infan-
tilizmusukat. Hiszen ha valódi vallásuk lett volna, nem lesznek
bűntevőkké. És itt téved a *szokványos lelkigondozó*, mikor
prédikációkkal akar embereket teremteni. Először *munka és*
fegyelem kell s csak azután jöhet *a lelki építés*. A tékozló
fiúnak is először „magába kellett szállnia”, hogy eszébe jusson
elhagyott Atyja. (Luk. 15:17.)

Berggrav e néhány vezetőgondolatának és tapasztalatának
közlésével éreztetni kívántuk könyvének gazdagságát, másrészt
a foglyok lelkigondozásában megkívántató *szakértelem* szüksé-
gességét.

Neumann J.: „Die Individualpsychologie in der Gefange-
nenseelsorge” c. előadásában *az egyéni lélektani tájékozottságot*
az egyetlen lehetőségnek jelenti ki arra, hogy a fogolynak
valóban hatásos segítséget nyújthassunk. A maga részéről a
bűnözést *a csüggedt lélek* jellem-kifejeződésének tartja.

Ezért *Berggrav*-val egyezőleg *a jellem meggyógyulását*
látja első és döntő teendőnek. Miután ezt csak *tudományosan*
megalapozott egyén-ismeret teszi lehetővé, érthető, hogy *az*
általánosságban tartott prédikáció nem használhat. Ha a lelki-
gondozás *csupán istentiszteletek tartásában* áll, melyeknek kere-
tében *általános vallásos igazságokat*, intelmeket adunk, abból
a téves gondolatból indulunk ki, hogy *az önmagukban igaz*
tanítások megvátóztatják a jellemet. A csüggedt léleknél
azonban a helyzet az, hogy a neurótikus életterv és jelmondat
bilincseben szenvedő jellem dönti el a vallásosságot is, a hibás
életterv tehát *erősebb* az egyénben, mint a tiszta vallásos igaz-
ság. Amit hall, ha egyáltalán le nem siklik a lélekről, *beállítja*,
átfesti, átrendezi és *alkalmazza* a maga öncsalásához. *Egészen*
másként értelmezi, *egyebet hoz ki belőle*, mint amit a prédikátor
gondolt és akart. Ezért csakis *a fogolyból magából kiindulva*,
az ő lelki állapotába belehelyezkedve, lehet kiindulni, hogy a

hamis életutat *vele magával lepleztessük* le s segítsük felette győzelemhez jutni.

Szemléltetően mutat rá *Neumann* a Máté 21:28.—32.-ben levő Krisztusi példázatra, melyben két fiú magatartását látjuk a munkára küldő atya felhívásával szemben. Az egyik először azt mondta, hogy nem megy a szőlőbe, de utóbb mégis elment. A másik készséggel szolt: megyek Uram, de nem ment el. *A vallásosság készségére építő prédikáció nem hat a jellemre*, melyet nem ismer és nem vesz számba s így eredménytelen marad. *A jellemre irányuló tevékenység*, annak ismerete alapján, először *ellenállásba* fog ütközni, de utóbb, behatolván a lelki ismeretig, sikerre jut. Ezért kell megismerni, elemzés útján, a fogoly jellemének *gyermekkora* óta történt felépülését s ebben az *elferdülést*, hogy a lélek helyreállító munkája nyomán kialakítsuk az egészséges feltételeket az Igè engedelmes és hatékony befogadására.

Amíg a *Berggrav* által megfigyelt infantilizmus önzése, mágiája, felelőtlensége uralkodik a lélekben, társulva a fejlettebb, de *éppenezért* veszedelmes, az egészséges hitélet által nem szabályozott képességekkel, addig csak kiszolgáltatjuk (*Scharrer* szavaival) „a vallás szent javát” a csüggedt lélek szeszélyének és önkényének, melyet vagy eldob magától, vagy a maga önző javára próbál fordítani.

Neumann azt a megszívlelendő tanácsot adja, hogy a lelki gondozó *a saját jellemét is* elemezze meg s legyen tisztában önmagával, mert ha a foglyot elemző lelkigondozó *maga is probléma*, akkor a gondozandó lélek megfejtetlen rejtély marad. Ez a tanács nagyon helyes, ha meggondoljuk, hogy „szívünk közelrokon” a fogolyéval, azaz benne, *mint lehetőség*, szintén ott van a bűnözésre hajló csüggedt lelkiség. Bizonyos, hogy a legközelebb az tud férközni a fogoly lelkéhez s az tud segíteni rajta, aki *önlelkében meglátta a helyreigazított törést*, mely egykor a hamis életterv felépítésének irányába való hajlás kezdőpontja volt s ma annak emlékeztető nyoma, hegedése.

Valóban úgy kell látnunk, hogy ilyen lélekismeretre és egyéni kezelésre a foglyoknál csak *a rendszeresített lelkipásztori szolgálat* adhat lehetőséget, azt csak a rátermett és felkészült *intézeti lelkipásztor* tudná teljesíteni. *Az eszmény kitűzése* azonban nem hiábavaló, sem a tárgyi igazságot nem erő-

leníti meg, sem el nem riaszthat attól a kötelességtől, hogy minden lehető módon törekedjünk ezen az úton járni. Még a gyülekezeti lelkipásztornak is sikerül, *gyakori látogatások során* s a legszükségesebb *tanulmányozás* segítségével, egyéni fogoly-lelkigondozást végezni.

Mindez azonban el ne homályosítsa szemünk előtt a döntő igazságot, hogy a lelkigondozás a foglyok között is *pneumatikus tevékenység* s nem a lélektani mesterkedés, hanem a Szentlélek hatalma vezet sikerre. Ha azt mondjuk is, hogy előbb emberré kell tenni őket, mielőtt hívőkké lehetnének, nem úgy értjük, hogy előbb *mi segítünk* a Szentléleknek, hogy aztán Ő segíthessen, hanem úgy, hogy *magunk kezdetől fogva a Szentlélek uralma és vezetése alatt állva*, az Ő rendje és módja szerint készítjük elő a lelket a döntésre. Ez volt a *Pál apostol szabálya* is. *Nekünk ez a missziónk, a Léleknek* azonban szabadságában áll fuvallni, ahová akar s esetenként megteheti, hogy a taktika nélkül is, pillanat alatt halomradöntse a hamis mulat s teljes és végleges megújulást ajándékozzon. Erre *tétlenül várni* azonban a haszontalan és rest szolga bűnös spekulációja volna.

Pfennigsdorf felhívja figyelmünket még néhány jelentős körülményre. Az egyik az, hogy tisztában kell lennünk vele: *a fogoly szenvedő lélek*. Ha még nem is a bűnt szenved, de gyötörődik polgári becsületének, existenciájának elvesztésén, aggódik családjáért, szorongatja a későbbi megélhetés gondja, kinozza a magány, a kényszermunka egyhangúsága, a gépies, minden egyénit tiltó életmód. Ezek a szenvedések, ha próbára is teszik a lelkipásztor türelmét s ki is fárasztják, viszont mind arra ösztönzik a foglyot, hogy kérdezősködjék, kérésekkel álljon elő, megnyilatkozzék, feltáruljon. Így a szenvedés, ha panaszok és zúgolódás formájában is, *alkalommal lesz* a lelkipásztor számára a lélekkel való kapcsolódásra, a megismerésre, a szeretet megmutatására, az egy szükséges felé való fokozatos irányításra. Ezzel kapcsolatban is vigyázni kell arra, amit *Pfennigsdorf* is, másokkal együtt, megemlít, hogy a fogolynak állandó erős kísértése van *a lelkipásztor becsapására*. Úgy beszél s úgy viseli magát, hogy tetszését megnyerje s ezáltal kisebb-nagyobb külső kedvezményekhez jusson. Tudja, hogy pld. az intézeti lelkipásztornak hatáskörébe tartozik *a büntetés enyhítésének*

javasolása, a *feltételes szabadlábrahelyezés* iránti indítványozás, a konferenciákon való *minősítés*, a *kegyelemre való felterjesztés* támogatása stb. Ezért kész a *legmélyebb bűnbánat mutatására* s a *leglelkesebb fogadozásokra* is. Ne engedjük magunkat a sokszor rendkívül ravasz lélek által befolyásoltatni s ne inogjunk meg azért, mert nem felelünk meg a részvétről, szeretetről, lekipásztori szelídségről *általa koholt* képnek, melynek hamisságát maga is tudja s *célzatosan* állítja elének.

A foglyok között bizonyos értelemben mindig *kockázatos* a helyzetünk, *veszélyben forgunk*. Nem testi értelemben, — ez lehet esetleges, ritka kivétel, — hanem lelkiileg. Különösen *viszsaeső* bűnözők, többször büntetett s a börtönéletben *kitanult* egyének mindig „ugrásra készen” várják és fogadják a lelkipásztort s titkos „ragadozó” szándékuk az, hogy *befolyásuk alá hajtsák*, uralmat nyerjenek kihasználható gyengeségei felett. Ezért kell imádkozva és Krisztus hatalmába fogózva mennünk közéjük, hogy szeretetünk *ne emberi gyöngeség és engedékenység* legyen, hanem az ő igazi lelki javukat szolgáló, az Úr parancsát teljesítő segítség.

Egy másik dologra *Gaudy L.* hívja fel figyelmünket. A *börtönvezetőség és őrszemélyzet* a foglalkozás rendjén megszokja a maga állandó, sokszor rideg magatartását a foglyokkal szemben. A lelkipásztor, mégha intézeti tisztviselő is, ne engedjen annak a kísértésnek, hogy „*hivatalos modort*” vegyen fel s külső hatalmat éreztessen. Helyzete mindenestre kényes, mert nem állhat egyoldalúan pártot. A megoldás az, hogy a vezetőséget és személyzetet is *lelkigondozóilag* kell szemlélnie s nekik is segítségükre kell lennie a helyzetükből adódó kísértések és lelki veszedelmek leküzdésében. Ez a figyelmeztetés igen helyénvaló. Mondhatjuk, lélektanilag és pneumatikus értelemben, hogy a vezetőség és személyzet a börtönökben, fegyházakban, büntetőintézetekben maga is lassanként *fogollyá válik*. Foglyává lesz hatalmaskodásának, rideg magatartásának, gyanakodásának, bizalmatlanságának, csalódásainak, sokszor rossz, kegyetlenségre ösztönző hajlamainak is. A lelkigondozásra a maga nemében épenúgy, vagy nagyobb mértékben *reászorult*, mint az elítéltek. Máskor viszont természetes engedékenység, résztvevő hajlam, gyöngeségek teszik ezt szükségessé.

A lelkipásztornak belső kötelessége is, nagyon áldott lehetőség is az, hogy kemény és nehéz hivatásukban *lelki alapot* adjon nekik, feladatuknak az evangélium általi megvilágításával. Nagyon jó, ha *áhitatot, bibliaórát* tarthat nekik, ha *magányosan beszélgethet* velük s kísértéseik, nehézségeik dolgában éppenúgy segítséget nyújt az Igéből, mint szolgálatuk értékeinek, Isten akarata szerinti hasznának erősítő és vigasztaló öntudatában való megszilárdításuk által. Különösen lelkigondozói alkalomnak tekintse rájuk nézve *az egyes foglyok* dolgának, sorsának megbeszélését, ezekben való intézkedéseik helyes lelki befolyásolását.

Szintén *Gaudy L.* említi meg, hogy az igehirdetésben *nem szabad állandóan a bűnről beszélni* a foglyok előtt. Ez különösen fontos azokra a lelkipásztorokra nézve, akik *alkalmilag* jutnak hozzá, hogy a börtönben istentiszteletet tartsanak, a foglyokkal érintkezzenek. *A legnagyobb hibát* kétségtelenül itt követjük el, tudatlanságunkban. Ezért továbbmerve a negatív óváson, egyenesen azt kell mondanunk, hogy a lelkipásztornak *a bűnről minél kevesebbet* s mindig *csak a maga helyén és idejében* kell a foglyoknak beszélnie. *Az általános bűn-feddés, dorgálás, ítélethirdetés* a foglyokat nem téríti meg, ellenkezőleg, *unalmassá és közönyössé* válik számukra. Ezzel a lelkipásztor már előre lemondott arról, hogy hathasson rájuk. A vallást, egyházat, sőt Istent is abba a színbe állította, hogy ezek csak arravalók, hogy *a törvénykezést igazolják*, a rabtartókat kiszolgálják és a hatalmaskodóknak segítsenek a szegény szerencsétlenek ellen.

De hasonlóan *nem szabad állandóan a megtérésről és a bűnbocsánatról* sem beszélni. Ezeket, mint a Szentlélek drága ajándékait, *nem szabad szólamokká* üresíteni és lejáratni, meg kell őrizni a kellően előkészített döntés nagy óráira.

Az egyedül helyes magatartás az, ha a lelkipásztor a foglyokat önmagával a bűn és kegyelem *közösségében* álló, *testvéri gyülekezetnek tartja* s mint minden gyülekezetben, ebben is *mindenről* beszél, *az egész életet*, összes változataiban állítja az Ige mértéke alá. Lélektani törvényszerűség, hogy az az igehirdetés és beszélgetés marad meg a leghatékonyabban a fogoly lelkében, amelynek textusa és témája *nem közvetlenül és céltalanosan* az ő mindennapi, legszűkebb állapotával kapcsolatos,

hanem olyan kérdéseket ölel fel és válaszol meg, melyek az élet változásai közt mindenütt, mindig, újra és újra felerülnek. A hit és kegyelem egész világa ontja ezeket s ami talán ma kényszer folytán a legtávolibbnak látszik a fogoly számára, az ragadja meg legerősebben a lelkét.

A pásztori igehirdetés így közelhozza *az óhajtott jövőt*, a szabad életet s mintegy már *most* bele helyezi őt, reménységben, annak feladatai, nehézségei, áldásai közé. Különösen megragadókká tehetjük számukra *a Szentírás emberi alakjainak* beszédes jellemzését az élet mindenféle helyzetében és küzdelmei között. Látni fogja, hogy a bűn rabságában *mindenki fogoly*, akár király, akár rab és *mindenki szabad* lehet, ha Pál apostolként bilincseket is hordoz. Helyes, ha a lelkipásztor velük is közölt s érdeklődésüket felkeltő *tervezet szerint* tér rá a hitvallás egyes ágazataira, majd a keresztyén élet hálaáldozatának részleteire, egyéni, családi, társadalmi vonatkozásaiban.

Mindezzel távolról sem akarjuk azt mondani, hogy a lelkipásztor ejtse ki a bűn, ítélet, felelősség, bűnhődés, megtérés, megbocsátás nagy tényeit és következményeit a lelkigondozásból. Ezeknek *az igehirdetés egészében*, a maguk helyén és jelentősége szerint kell bennefoglaltatniok. Ezenkívül lehet és kell éreztetni dolgokat, *melyeket nem mondunk ki s elhallgatunk* azért, hogy akadályokat ne emeljünk éppen a hatásuk elé. Mindig hathatósabb lesz az, amire a fogoly *maga jön reá* a helyesen irányított beszéd során, aminek szavakban való ki nem mondásáért *hálás* s amiket lelke mélyén befogad és továbbforogat.

Ha eljön az ideje, a lelkigondozónak meg kell kezdenie *az előkészítést a szabad életre*. Ezt csak akkor teheti meg, ha egész bizonyossággal maga mögött és mellett tudja *a gyülekezeti misszió, a közösségi lelkigondozás* teljes készségét és támogatását. Ennek birtokában legyőzheti a fogoly félelmét attól, hogy *a társadalom nem fogadja vissza*, nem ad életlehetőséget s kényszeríti ismét a bűn útjára térni. Kell majd egy *átmenet*, mialatt a gyülekezeti misszió megértő és segítő védelmében *előkészülhet* az új életre s erre *előre* nyerjük meg vágyakozását és engedelmességét, azzal, hogy a keresztyén testvériség csak akkor vállalhat érte felelősséget, ha megbizonyosodik új életakarátának minőségéről, munkakészségéről és képességéről s

II. 200. *Evangélium az egyházban.* Sepsiszentgyörgy. 1934. 22.—27. 3.—16. 35.—52. *Az Egyház missziói munkája* i. m. 173. 194.—197. 288.—289.

A családi lelkigondozáshoz: *Máday I.:* Ind. pszich. i. m. 119.—121. *Schairer:* *Moderne Seelenpraxis* i. m. 69. *Tóth E.:* A ref. lelkipásztor munkája a gyülekezetben. Pápa. 1938. 59.—60. 62. *Dallmeyer H.:* *Die Behandlung der Ehefragen in der Evangelisation und Seelsorge.* (Füllkrug: *Brennende Fragen der Evangelisation und des christlichen Volkslebens.* Handbuch der Volksmission. Zweiter Band. 2. Aufl. Schwerin i. Mecklb. 1922.) 15.—17. 18.—23. *Kálvin:* *Evang. Harm.* I.—III. Ford, Rábold G. kiadta Dávid Gy. Bp. 1941. 122.—131. *Második Helv. Hitv.* i. m. XXIX. *Robertson:* *Házasság és nőtlenség.* Egyh. Besz. i. m. II. 168.—176. *Gaudy L.:* A gyakorlati theologia vázlatja. Bp. 1930. 130.—131. *Köstlin:* *Die Lehre* i. m. 204. *Zänker O.:* *Seelsorge an Gebildeten.* Gütersloh. 1930. 19., *Füllkrug:* *Seels.* i. m. 75.—77., *Nagy S. B.:* A ref. istentisztelet Kálvin felfogása szerint. Debr. 1937. 115. *Sebestyén J.:* A ref. nő i. m. 193. 239.—241. 245.—250. 252.—253. 264. 267, 270, *Buntzel:* *Die Psych. an.* i. m. 61. *Török I.:* A házasság keresztyén jellege. Pápa. 1939. 29.—32. *V. der Heydt Fr.:* *Die Mischehe.* Berlin. 1926. 6.—7. 10, 205.—206. 208. 226.—230. *Makkai S.:* *Az Élet kérdezett.* i. m. 135.—144. A ker. család. Aratás. Losonc 1926. 142.—146. A magyar reformátusság egyházi élete. Igazság és Élet Füzetel. 17. Debrecen. 1940. 20—21. *Asmusen:* *Die Seelsorge* i. m. 5. Kap. 110.—156.

Az állapotok szerinti lelkigondozáshoz: a., A tévelygésben: *Tóth T.:* *Az intelligencia lelkigondozása.* Második Kötet. A felnőttek lelkigondozása. Bp. 1923. i. m. 179. *Robertson:* *Salamon.* Egyh. Besz. I, 13—24. *Krisztus ítélete az örökségről.* u. o. I. 53.—64. *Vallási csüggedés.* u. o. I. 301.—306. *Tamás kételkedése.* u. o. II. 296.—306. *A kijelentés és az ember.* u. o. I. 1.—12. *Thieme W.:* *Unter den Gebildeten.* (Füllkrug: *Von Werk des Glaubens.* Schwerin i. Mecklb. 1931.) 147.—152. *Zänker:* *Seelsorge an Gebildeten* i. m. 5.—10. 12.—23. 25. *Ágoston:* *Vallomásai.* Ford, Balogh J. Bp. 1944. *Lts.* I. XIII. 21. *Csikész T.:* *A serdülőkor* i. m. 101, *Füllkrug:* *Seels.* i. m. 45. 48.—51. 52.—63. *Schleiermacher Fr.:* *Die Prakt. Theol.* i. m. 447.—452. *Reök I.:* *A sebész találkozik Istennel.* Bp. *Evangéliumi könyvker.* 54.—66. 140.—153. *Schian M.:* *Grundriss* i. m. 273.—274. 294. *Tóth E.:* A ref. lp. munk. i. m. 52.—54, 47,—50, *Niebergall:* *Prakt. Theol.* i. m. II. 418.—424. *Köstlin:* *Die Lehre* i. m. 193—195, 406.—411. *Tóth F.:* *Lpi Gondv.* i. m. 99.—103. 108. *Schairer:* *Entlarvung* i. m. 191.—202. *Pfennigsdorf:* *Prakt. Theol.* i. m. II. 637.—641. *Kálvin:* *Magy. Timoth.* i. m. 18.—19. *Ev. Harm.* i. m. III, 27, *Inst.* III, 25, 6. *Joó S.:* *A husvét homiletikuma.* *Theol. Tanulm.* 73. Debr. 1942. 90.—91. 94.—97. 105.—110. 116. 119. 126.—128. 132. 135.—136. 138, 140.—143. *Keller B.:* *Die Bedeutung der letzten Dinge für die Evangelisation.* (Brennende Fragen i. m.) 34.—35. 37. 43. 46. 48.—49. *Tavaszy S.:* *A spiritizmus és a theozófia református keresztyén megítélése.* (A tordai ref. nagyhét emlékkönyve Kolozsvár. 1929.) 144. 150.—153. 155. *Sipos G.:* *A spiritizmus az Ige fényében.* II. bőv. kiad. Kolozsvár. 1940. 11.—14. *Scheurlen P.:* *Das kleine Sektenbüchlein.* 31.—40. Tausend. Stutt-

garanciát lát benne jövőbeli becsületes életéről. Viszont ennek bizonyosságában ő is bizonyos lehet abban, hogy az élet útja megnyílik előtte. A kérdés részletei a közösségi lelkigondozás tárgykörébe tartoznak.

A halálraítéltek vigasztalásához Isten különös kegyelme szükséges számunkra is, a halálraítélt számára is. A bűnbocsánat és örökélet *egyetlen* feltétele az igaz bűnbánat, ezt kell felébreszteniünk és megerősíteniünk benne, mielőtt a földi igazságszolgáltatás mértéke betelik rajta. A keresztrefeszített gonosztevő így érkezett el, az utolsó pillanatban, a Kegyelemhez. Azt azonban világosan meg kell magyaráznunk, hogy a büntetés nem elégtétele és nem kiegyenlítés a bűnért Isten előtt. Bűnbánat nélkül elszenvedett halálbüntetés semmit sem változtat a lélek örök sorsán, a második halálon. A büntetést Isten igazságosságának következtében el kell szenvednie testben és a világ szerint, de Istennek csak *egyedül a hit és a megtérés* a fontos, melyért megbocsátja és eltörli a kárhozatszerző bűnt, Krisztus érdeméért. *Imádkozzunk* vele és *vigasztaljuk* a Szentírás vigasztalásaival. Kivánságára, melyet nekünk is, megfelelően éleszteniünk kell, a rendtartás szerint szolgáltatassuk ki neki s esetleg hozzátartozóinak az *Úrvacsora sakramentumát*. Ha nem akarna élni ezekkel, *érette* akkor is imádkozzunk. *Utolsó útján* végig maradjunk mellette s emlékeztessük Istennek a Krisztusban kitöltött irgalmára.

IRODALMI UTALÁSOK:

A problémához: Pfennigsdorf: Prakt. Theol. i. m. II. 590—593. 616.—620. Niebergall: Prakt. Theol. i. m. II. 446.—448. 450.—452. Le Bon G.: A tömegek lélektana. Ford. Balla A. Bp. 1913. Ortega Y. Gasset J.: A tömegek lázadása. 2. kiad. Ford. Puskás L. Bp. (Első eredeti kiadás 1929.) 13.—14. 16. 22. 57. 60. 63. 72.—75. 87. 98. Bartók Gy.: Ember és élet. Szeged—Ep. 1939. 172.—176. Halasy—Nagy J.: Az ember lelki élete. Bp. 1943. 100.—123. Máday I.: Individuálpszichológia i. m. 109.—111. 119.—121. 165.—170. Mitrovics Gy.: A neveléstudomány alapvonalai. Debr.—Bp. 1933. 43.—51. Spranger E.: Lebensformen. 5. Ausg. 1925. Köstlin: Die Lehre 279.—314. Bezzel: Der Dienst m. 90.—93. Füllkrug: Seelener 45.—46. Pfister: Analyt. Seels. m. 25.—116. Sebestyén J.: A formátus m. I. 94.—99. 116.—125. II. 288.—294. III, 496.—503. Makka S.: A vallás az emberiség életében i. m. 162.—166. Az elárkozott óriások. Kolozsvár. 1928. Az Élet kérdezett. Bp. 1935.

II. 200. Evangélium az egyházban. Sepsiszentgyörgy. 1934. 22.—27. 3.—16. 35.—52. Az Egyház missziói munkája i. m. 173. 194.—197. 288.—289.

A családi lelkipozáshoz: Máday I.: Ind. pszich. i. m. 119.—121. *Schäurer:* Moderne Seelenpraxis i. m. 69. *Tóth E.:* A ref. lelkipásztor munkája a gyülekezetben. Pápa. 1938. 59.—60. 62. *Dallmeyer H.:* Die Behandlung der Ehefragen in der Evangelisation und Seelsorge. (Füllkrug: Brennende Fragen der Evangelisation und des christlichen Volkslebens. Handbuch der Volksmission. Zweiter Band. 2. Aufl. Schwerin i. Mecklb. 1922.) 15.—17. 18.—23. *Kálvin:* Evang. Harm. I.—III. Ford. Rábold G. kiadta Dávid Gy. Bp. 1941. 122.—131. *Második Helv. Hitv.* i. m. XXIX. *Robertson:* Házasság és nőtlenség. Egyh. Besz. i. m. II. 168.—176. *Gaudy L.:* A gyakorlati theologia vázlata. Bp. 1930. 130.—131. *Köstlin:* Die Lehre i. m. 204. *Zänker O.:* Seelsorge an Gebildeten. Gütersloh. 1930. 19., *Füllkrug:* Seels. i. m. 75.—77., *Nagy S. B.:* A ref. istentisztelet Kálvin felfogása szerint. Debr. 1937. 115. *Sebestyén J.:* A ref. nő i. m. 193. 239.—241. 245.—250. 252.—253. 264. 267. 270. *Buntzel:* Die Psych. an. i. m. 61. *Török I.:* A házasság keresztyén jellege. Pápa. 1939. 29.—32. *V. der Heydt Fr.:* Die Mischehe. Berlin. 1926. 6.—7. 10, 205.—206. 208. 226.—230. *Makkai S.:* Az Élet kérdészet. i. m. 135.—144. A ker. család. Aratás. Losonc 1926. 142.—146. A magyar reformátusság egyházi élete. Igazság és Élet Füzetek. 17. Debrecen. 1940. 20—21. *Asmussen:* Die Seelsorge i. m. 5. Kap. 110.—156.

Az állapotok szerinti lelkipozáshoz: a., A tévelygésben: Tóth T.: Az intelligencia lelkipozása. Második Kötet. A felnőttek lelkipozása. Bp. 1923. i. m. 179. *Robertson:* Salamon. Egyh. Besz. I, 13—24. Krisztus ítélete az örökségről. u. o. I. 53.—64. Vallási csüggedés. u. o. I. 301.—306. Tamás kételkedése. u. o. II. 296.—306. A kijelentés és az ember. u. o. I. 1.—12. *Thieme W.:* Unter den Gebildeten. (Füllkrug: Von Werk des Glaubens. Schwerin i. Mecklb. 1931.) 147.—152. *Zänker:* Seelsorge an Gebildeten i. m. 5.—10. 12.—23. 25. *Ágoston:* Vallomásai. Ford. Balogh J. Bp. 1944. Lts. I. XIII. 21. *Csikész T.:* A serdülőkor i. m. 101. *Füllkrug:* Seels. i. m. 45. 48.—51. 52.—63. *Schleiermacher Fr.:* Die Prakt. Theol. i. m. 447.—452. *Reök I.:* A sebész találkozik Istennel. Bp. Evangéliumi könyvker. 54.—66. 140.—153. *Schian M.:* Grundriss i. m. 273.—274. 294. *Tóth E.:* A ref. lp. munk. i. m. 52.—54. 47.—50. *Niebergall:* Prakt. Theol. i. m. II. 418.—424. *Köstlin:* Die Lehre i. m. 193—195. 406.—411. *Tóth F.:* Lpi Gondv. i. m. 99.—103. 108. *Schäurer:* Entlarvung i. m. 191.—202. *Pfennigsdorf:* Prakt. Theol. i. m. II. 637.—641. *Kálvin:* Magy. Timoth. i. m. 18.—19. Ev. Harm. i. m. III, 27, Inst, III, 25, 6. *Jóó S.:* A husvét homiletikuma. Theol. Tanulm. 73. Debr. 1942. 90.—91. 94.—97. 105.—110. 116. 119. 126.—128. 132. 135.—136. 138. 140.—143. *Keller B.:* Die Bedeutung der letzten Dinge für die Evangelisation. (Brennende Fragen i. m.) 34.—35. 37. 43. 46. 48.—49. *Tavaszy S.:* A spiritizmus és a theozófia református keresztyén megítélése. (A tordai ref. nagyhat emlékkönyve Kolozsvár. 1929.) 144. 150.—153. 155. *Sipos G.:* A spiritizmus az Ige fényében. II. bőv. kiad. Kolozsvár. 1940. 11.—14. *Scheurlen P.:* Das kleine Sektenbüchlein. 31.—40. Tausend. Stutt-

gart. 1933. 58.—65. *Remé R.*: Unsere Waffen im Kampf gegen Spiritismus, Theosophie und Anthroposophie. (Brennende Fragen i. m.) 7.—14. *Pfister*: Anal. Seels. i. m. 62.—68. *Makkai S.*: Ird meg. amiket láttál, Kvár 1923. 119. sköv. Aratás i. m. 24. sköv. 138.—141. A mi utunk i. m. 63. sköv. Elátkozott óriások i. m. Zörgessetek i. m. 55. sköv. 190. sköv. 201, sköv. A halál mysteriuma. Bp. MEKDSz. 1918. A világ vége (A mi utunk i. m.) 71.—105. A magyar reformátusság i. m. 21. 44.—46, 57.—58, *Asmussen*: i. m. 34. *Thurneysen*: Die Lehre von der Seelsorge i. m. 294.

b. A szenvedésben: *Joó S.*: A szenvedők lelkipozozása. Igazság és Élet Füzetel. Debr. 18. sz. 1940. 5.—7. 9. *Kierkegaard S.*: Das Evangelium der Leiden. Calw. 1933. 10. 13. 21. 24. 37. 43. *Robertson*: Az egyház üzenete a vagyonos emberekhez. Egyh. Besz. II. 54.—68. Jób hite és reménysége. EB. II. 23.—33. A bánat hatalma. EB. I. 173.—185, Az élet csalódásai. EB. I. 207.—214. Az élet mulandósága. EB. I. 76.—83. *Pfennigsdorf*: Praekt. Theol. i. m. II. 627.—631. *Tóth E.*: A ref. lp. munkája i. m. 34. 38.—44. 62. *Niebergall*: Prakt. Th. i. m. II. 381.—391. 394.—401. *Kempis*: Kr. köv. i. m. I. XII. 32.—33. XXV, 67, II, I, 70.—71. XII. 91.—97. *Füllkrug*: Der Krankheit Wert und Wollen. Schwerin i. Mecklb. 1925. 7.—19. Seelsorge i. m. 63. 66.—70. 70, —74, 81,—83. *Fichtner H.*: Handbuch der evangelischen Krankenseelsorge. I. Band. Medizinische Grundlagen der ev. Krankenseelsorge. Schwerin i. Mecklb. 1928. II. Band. Theorie und Praxis der evangelischen Krankenseelsorge. u. o. 1929. Kül. 15.—60. 62. 74.—75. 107.—108. 129.—136. *Hollstein H.*: Krankenseelsorge. 2. verb. Aufl. Göttingen. 1921. (Prakt. theol. Handbibliothek. Hggeb. Fr. Niebergall. 16. Band.) 1.—29. 50.—51. *Bezzel H.*: Der Dienst i. m. 88.—102. *Ulbrich*: Die Krankenseelsorge i. m. 28.—29. *Gaudy L.*: A gyak. theol. vázl. i. m. 133. *Knabe E.*: Seelsorge an Kranken und Sterbenden, einschliesslich der Seelsorge in Krankenhäusern und Irrenanstalten. (Blau: Seelsorge an den Erwachsenen. Gütersloh. 1930.) 136.—143. *Reök I.*: A sebész i. m. 40. 46. *Bohlen*: Seelsorge der Lungenkranken i. m. 61. *Völter P.*: Wie kann man nur ein Pfarrer sein? Berlin. 1928. 78.—79. 82.—83. 85.—86. *Köstlin*: Die Lehre i. m. 241, 339,—382, 411. *Schian*: Grundriss i. m. 292. 294. Handbuch für das kirchl. Amt. i. m. 76. 416. *Löhe W.*: Rauchopfer für Kranke und Sterbende und deren Freunde. 7. Aufl. Neuendettelsau. Mfr. 1928. *Schäfer D.*: Vom segnenden Leid. Ein Trostbüchlein für Kranke und Einsame. 12.—15. Tausend. Berlin. 1929. *Van Koetveld C. E.*: Der Krankenfreund. Ein biblisches Hausbuch. (Übers. E. Müller.) 3. Aufl. Leipzig. 1912. *Behm U.*—*Walter*: Für die Krankenstube. 100 Krankenblätter mit kurzen Andachten zum Verteilen an Kranke. 4. Aufl. Schyerin i. Mecklb. *Fosdick*: Az imádság értelme i. m. *Szikszay*: Ker. Tanítások és imádságok. Uj kiad. Bp. 1912. *Buntzel*: Die Psych. an. i. m. 64. *Künkel Fr.*: Fürsorge, Seelsorge und Psychotherapie. (Ulrich: Fürsorge und Seelsorge i. m.) 30.—41. *Pfister*: Anal. Seels. i. m. 25.—27. *Stritter P.*: Seelsorge an Geistesschawchen. (Blau: Seels. a. d. Erw. i. m.) 172.—173. 175. 177,—178, 180.—182. 188.—189. *Masci B.*: Az élet szolgálatában. Bp. 1943. 512, 514. 518. 521. 523. *Scharrer*: Psychotherapeutische Seelsorge (Blau: Seels. a. d. Erw. i. m.)

198.—201. 210.—211. 216.—217. *Moderne Seelenpraxis* i. m. 215, *Entlarvung* i. m. 207. *Löhe, Vilmar, Harms, Blumhardt* (Vater) etc.: *Über den Umgang mit Schwermütigen und Geisteskranken. Praktische Winke.* (Christliche Wehrkraft. 2. Band.) München. 1928. *Makkai S.*: *Az Egyház missziói munkája* i. m. 209.—214. *A halál myst.* i. m. *Asmussen*: *Die Seelsorge* i. m. 6.—7. Kap. 157.—213, *Thurneysen*: *Die Lehre*, i. m. 202. 203. 205. 213.

c., *A bűnbán:* *Pfennigsdorf*: *Prakt. Theol.* i. m. II. 631. sköv. 635. sköv. *Niebergall*: *Prakt. Theol.* i. m. II. 404.—418. *Buntzel*: *Die Psych. an.* m. 65. *Pfister*: *Anal. Seels.* i. m. 38.—62. *Schäirer*: *Entlarvung* i. m. 202.—207. *Füllkrug*: *Seelsorge* i. m. 63.—66. 75.—81. *Köstlin*: *Die Lehre* i. m. 403.—406. *Göring M.*: *Schuld, Sühne, Erlösung.* (Neumann: *Einführung* i. m.) 249.—264. *Robertson*: *Miként gyógyítja meg Krisztus a bűnt.* EB. I. 84.—92. *Dávid bűnbánata.* EB. I. 223 sköv. *Krisztus és a bűn.* EB. II. 120. sköv. *A tévelygő megigazítása.* EB. II. 90. sköv. *Feloldozás.* EB. II. 155. sköv. *Megengesztelődés.* EB. II. 65. *Tökéletesedés a mult elfeledése által.* EB. I. 166. sköv. *Kálvin*: *Inst.* II. 318. sköv. *Bezel*: *Der Dienst* i. m. 100.—101. *Thurneysen E.*: *Die Lehre von der Seelsorge* i. m. 27. *Römer A.*: *Seelsorge an Trinkern und Fürsorge für Alkoholranke.* (Blau: *Seels. a. d. Erw.* i. m.) 144.—171. *Gaudy L.*: *A gyak. theol.* i. m. 133.—134. *Köstlin*: *Die Lehre* i. m. 231.—283. *Just Th.*: *Die Seelsorge an den Gefangenen.* (Sprengel W.: *Gefangenen-Fürsorge.* Berlin-Dahlem. 1926.) 44.—60. *Berggrav E.*: *Die Seele des Gefangenen.* Übertr. Ruprecht G. Göttingen. 1929. Kül. 3.—5. 110. 124. 127.—130. *Neumann J.*: *Die Individualpsychologie in der Gefangenen-seelsorge: Neurose, Kriminalität, Therapie.* (Einführung i. m.) Kül. 317.—318. *Tóth E.*: *A ref. lp. munk.* i. m. 63.—64. *Tóth F.*: *Lelkip. Gondv.* i. m. 163.—171. *Köstlin*: *Die Lehre* i. m. 231. 401. *Makkai S.*: *Az Egyház missziói munkája* i. m. 219.

VI. A LELKIGONDOZÁS MÓDjai ÉS ESZKÖZEI.

A) A lelkigondozás módjai.

1. Látogatás, fogadás.

a) *A családlátogatás* a lelkigondozásnak *bibliai hagyománya* s egy vagy más módon és célkitűzéssel azt az ókeresztén gyülekezettől kezdve mindmáig gyakorolja is.

Közelebbről, mint tudjuk, *Kálvin* tette a gyülekezeti élet ragyfontosságú tényezőjévé s nyomában az óprotestantizmus *református ága* mindenütt erőteljesen életbeléptette és gyakorolta. Hatással volt azonban a kálvini példamutatás *a lutheri egyházra* is, noha ott *Luther*-től kiindulva mindig élt a keresztén ember *szabadságának* az a hangoztatása és tiszteletbentartása, mely a rendszeres családlátogatásokat *mint beavatkozásokat* a lelki életbe, ellenezte, bár *az egyháztagok kívánságára és hívására* természetesen nem zárta ki, sőt ez esetben a lelkipásztor *kötelességévé* tette.

A református családlátogatásnak kétségtelenül *nem első-sorban* személyes lelkigondozási célja volt. Sokkalinkább *közösségi felügyelet*, ellenőrzés, fegyelmezés érdekében gyakorolták a gyülekezetek s mint ilyen, nem függött az egyes családok, vagy egyének kívánságától, jótetszésétől. Szükségképpen kellett azonban kiegészülnie *lelkigondozói és szeretetszolgálati* elemekkel is, melyeknek áldása tagadhatatlanul jelentkezett az elkerülhetetlenül szükséges fegyelmezésen túl is. Ezért a hithű református gyülekezetek mindig és mindenütt ragaszkodtak hozzá. *Az új protestantizmus* korában, a *világi szabadságeszmék* s a túlfejlett *individualizmus* hatása alatt lassanként a református egyházakban s így a miénkben is *elveszítette nagy jelentőségét*, ellankadt, megüresedett, kiveszésnek indult. Egyházi törvényünkben azonban, *mint követelés*, ma is érvényben van.

Lelkigondozás szempontjából a családlátogatás *nélkülözhetetlen mód*. Ebben minden poiménika megegyezik s a gyakorlati lelkigondozók, akik hivatásukat komolyan veszik, szintén egyetértenek benne. Annál több bizonytalanság, ellentét, eltérés mutatkozik e mód *gyakorlásának mikéntjére* nézve. Nincs végleges, egyöntetű döntés az olyan kérdésekben, mint pld., hogy *rendszeres* legyen-e a látogatás, vagy *alkalmi*, bejelentett-e vagy *váratlan*, a *lelkigondozó kezdeményezésére*, vagy csak *hívásra* történjék, a *családok alkalmazkodjanak-e* hozzá, az idő tekintetében, vagy a lelkigondozó a családok körülményeihez, *hívatalos* jellegű legyen-e, vagy *baráti*, *ünnepélyes-e*, vagy *hétköznapias*, *egyedül* gyakorolja-e a lekipásztor, vagy *munkatársai*val együtt, stb. Ezeket a kérdéseket tárgyalják, részletesen vagy legalább érintőleg, az összes szerzők, köztük modern szemlélettel *Schian, Köstlin, Pfennigsdorf, Füllkrug, Forgács, Gaudy, Tóth E.*, idézett munkáiban. Világosan és helyesen tekinti át a kérdéssort *Tomay D.* „A pásztori látogatás áldásai” c. dolgozatában.

Meggyőződésünk szerint az említett kérdés-feltevések részben *elavultnak* tekinthetők, részben *elhárítandók*, mint a kötelességtől és feladattól való húzódozás, a henyé kifogás-keresés álcázásai. Meg lehet ugyan mindezekre *egyenként is* felelni, de komoly szolgálati akarát esetén kár tölteni az időt *nyitott kapuk* döngetésével, vagy nagyon is *átlátszó álérdeklődések* kielégítésével. A felvetett kérdések nem képezik a „*vagy-vagy*” tárgyát, *nem ellentétesek*, *nem zárják ki* és *nem teszik feleslegessé* egyik vagy másik módot. Mindezeknek s egyebeknek is attól függ a jogosultsága és szükségessége, hogy a látogatást *valóban lelkigondozói, pneumatikus célból* s ennek megfelelően gyakoroljuk-e? Vannak *egészen világias* és vannak *mellékcélokra* tekintő indokolások. Ezeket *ki kell zárunk*. A lelkigondozói látogatást egyedül a *pneumatikus szükség* teszi nemcsak indokolttá, hanem nélkülözhetetlenné is. Meg kell hallanunk a *lelkek kiátását*: Hol van az én pásztorom? (*Tomay.*)

Ez a kiáltás néha hangosan hív, máskor mi kell, hogy hamarabb meghalljuk, mint maga a lélek; az alkalom olykor adódik, máskor mi létesítjük, rendszeres tevékenységgel; van úgy, hogy egyeseknek tudnia kell: készüljön a látogatásra lelki-
leg, de úgy is kaphatunk parancsot a Lélektől, hogy meg kell

lepnünk őt. Lehetőleg számotvetünk idővel és körülményekkel, de kényszerítő szükség esetén áttörjük az emberi korlátokat s utána megyünk a veszedelembejutottnak, akárhol van s akár mikor akadunk rá. Mindig „hivatalos”, vagyis tisztségszerű s nem magánvállalkozás a látogatásunk, mert Krisztus gyülekezetének vagyunk megbízottai és képviselői s ezt az esethez képest kifejezzük azzal is, hogy presbitertársunkkal vagy több gyülekezeti taggal együtt megyünk és ünnepélyes formában látogatunk, de jól kell tudnunk, mikor vezet célhoz csak a baráti és hétköznapias forma és mód s mikor kell föltétlenül egyedül mennünk a lélek nagy magányába, amelynek rajtunk kívül más tanuja nem lehet.

Ki tudna itt *szabályokat és sablonokat* adni s miért is adna, mikor *tévedhetetlen* vezér van a lelkünkben, Istennek ama Szentlelke, aki *mindenekre megtanít*, feltéve hogy imádsággal és Igetudakozással megszentelt szolgálatot végzünk.

Maradnának *külsőségek és modorkérdések* s ezeket *nem kicsinyeljük*, de itt is az a meggyőződésünk, hogy minden illekkodexnél és dresszuránál végtelenül fontosabb s egyedül döntő és meghatározó *a pásztori szeretet*, mely minden értelmet felülhalad s *szent leleményességével* szíven találja az embereket. Csak egyedül ez biztosíthatja a látogatásnak *Pfennigsdorf* által egyébként igen helyesen felállított szabályát, hogy sohasem távozhatunk el addig, amíg valami komoly indítást nem adtunk. S ez egyuttal azt is megszabja, hogy *meddig tarthat* egy lelkipásztori látogatás, mindenestre azzal a kötelezettséggel, hogy a magunk részéről ne habozunk *a lényegre törni* s ne töltsük az időt semmiségekkel.

Krisztus küldő parancsában a kígyó okossága és a galamb szelídsége *a párosodás által* szelíd kígyót és okos galambot szül s ez a lelkipásztori látogatásban kizárja az *ajtóstól való házba-esést* és azt, hogy *kiejtsük* kezünkől a vezetést és *áldozatul* essünk a lesbenálló gonosznak. A mi gondunk a *pneumatikus élet ébresztése és táplálása* s ha ez tölti be lelkünket, minden apró részlet elrendeződik. Annak, *de csakis annak*, aki ebben a szolgálatban fárad, nem hiábavaló a *gyakorlati theologus-szerzők és a tapasztalt lelkigondozók* tanácsainak tanulmányozása.

b) *A látogatás egyes eseteire nézve külön-külön felkészülésre van szükség, állapotok, környezet, családi helyzet szerint, valamint a nemek és életkorok szükségének és követelményeinek megfelelően.* *Robertson* pld. rendszeres kérdezősködési módhoz szoktatta magát, hogy *a szegények* állapotáról bizonyos meggyőződést szerezhessen. A hitbeli tépelődésekben küzdők bizalmas közléseit szent titokként őrizte s mély érdeklődéssel kísérte a rábízott küzdelmek fordulatait. *A beteglátogatás* módjaira nézve *Hollstein, Köstlin, Schian, Füllkrug* idézett művei tartalmaznak hasznos útbaigazításokat. Pld. megemlítjük, hogy *Hollstein* abban az esetben, ha a hozzátartozók a lelkipásztort nem akarják a beteghez engedni, szükségesnek látja a ragaszkodást ahhoz, hogy a beteg maga döntsön: akarja-e látogatását? *Bezzel* a falun, *Zänker* a városon végzendő látogatásokra nézve ad jó tanácsokat. Az előbbi úgy gondolja, hogy *falusi gyülekezetben* a lelkipásztor rendszeresen, de bejelentés nélkül, bizalmas módon látogasson, esetleg a szószékről általánosságban hirdesse ki, hogy melyik héten s milyen időben tesz látogatásokat, éppen azért, hogy számítsanak ugyan rá, de ne tegyenek terhelő előkészületeket. *Zänker* a városi lelkipásztort az *értelmisségiék* látogatásával szembeni gyakori kétségei és féltrevei közt azzal biztatja, hogy ahhoz tartsa magát: nem várhatnak tőle egyebet, mint amit *lelkipásztorként* hozhat és adhat.

c) *A fogadóóra és a négyszemközti találkozás* kérdésével többek közt *Schian, Pfennigsdorf, Dallmeyer* foglalkoznak tanulságosan. *Schian* helyesen állapítja meg, hogy *kis gyülekezetben* nincs szükség meghatározott fogadóórára, jobb ha a lelkipásztor keresi fel híveit, szükségük ismerete alapján. *Városon* azonban elkerülhetetlen annak határozott tudtuladása, hogy a keresők *mikor* találhatják biztosan otthon a lelkipásztort (eltekintve rendkívüli esetektől.) Ez nem jelenti azt, hogy hivatalnok-módra, máskor ne fogadja őket. *Pfennigsdorf* szükségesnek látja a fogadóórának a szószékről és a gyülekezeti lapbar való időnkénti *kihirdetését* és pedig azért, mert ez a gyakran félénk, zavarni nem akaró lelkeknek bátorságot ad arra, hogy felkeressék a lelkipásztort.

Kérdés, *mire szolgáljanak* ezek az órák? Az a helyes, ha adminisztrációs és közegyházi ügyekben, valamint nem lelki természetű dolgokban naponként megállapított *hivatali időben*

keresik fel a hívek a lelkipásztort, a fogadóóra (nem szigorúan hatvan perc) pedig tényleg *lelki beszélgetésre* marad. Azonban ezt sem lehet élesen elhatárolni. Igaza van *Pfennigsdorf*-nak, hogy a legtöbb ember először úgyis egyéb dologról beszél s csak a végén meri előhozni igazi, belső baját. Ne áruljuk el, hogy kevés az időnk, ne célozzunk arra, hogy sokan várnak, engedjük, hogy beszélje ki magát, mert csak így jutunk el a lényeghez. Ha már a jó útra értünk vele, de nem végezhetünk, kérjük, hogy jöjjön ismét, beszéljük meg: mikor s ne engedjük el alkalmas építőírat nélkül s lehetőleg adjunk valami feladatot is, amit kész vállalni.

Dallmeyer, tárgyalt dolgozatában, a házassági kérdéseknek fogadóórán való megbeszélésével foglalkozik. Ez gyakori és egyúttal kényes eset. Nagyon vigyázzunk, különösen ha *panaszoló asszony* keres fel, hogy találkozásunk *Isten jelenlétében* történjék s ez szabja meg viselkedésünket, társalgásunkat, nehogy kísértés, kisiklás történjék. A női szemérmességet kíméljük, de *a bűnnel szemben* hamis engedékenységet ne tegyünk. Minden *érzelgősséget* zárjunk ki s józanok legyünk, az apostoli intés szerint. (I. Pét. 5:8.—9.)

2. Pásztori igehirdetési módok.

a) *Beszélgetés*. Az Ige pásztori közlésének *legegyszerűbb, legközvetlenebb, legősibb módja* a beszélgetés. Nem jelenti ez azonban azt, hogy egyúttal a *legkevésbé nehéz is volna*. Ellenkezőleg, az igazi *lelkipásztori beszélgetés nagy művészet*; készség, tanultság, tapasztalat, gyakorlat, bölcs szív és erős hit kellenek hozzá. Nagy jelentősége van a lelkek *döntésre való előkészítésében s a döntés utáni tanácsolásban és irányításban*.

Asmussen „*valódi*” beszélgetést tart szükségesnek, mely *a lelkigondozótól* indul ki s amelyben méltósággal és tapintattal, *a lelkigondozó a vezető*. Mivel beszélgetés alapvetően különbözik *a prédikációtól*, lényeges és fontos, hogy *mind a két fél*, a maga módján, szóhoz jusson benne.

Thurneysen a beszélgetést tartja a lelkigondozás *egyedüli módjának, alakjának*, de csakis abban az értelemben, hogy az ember természetes beszélőképessége *a Szentlélek szolgálatába áll* s így a lelket *maga a Szentlélek* szólítja meg. Ez a beszél-

getés az Ige ítélete alatt *küzdelemmé* lesz, hogy Isten akarata érvényesülhessen általa a lélek üdvére. Az ember a maga *egészenben*, mint bűnös áll a Kegyelem elé s megalázkodásában hallja a bűnbocsánat feltételnélküli hirdetését, menten minden törvényeskedéstől.

Hogyan beszéljünk hitbeli dolgokról? Kempis mindig érvényes igazsággal mondja, hogy a világias beszélgetés célja is az egymás általi megvigasztalódás, de ez a külső vigasztalás sokszor akadály a belső, isteni vigasztalásnak. Vigyázzunk és imádkozzunk, hogy *az idő hiába ne múljon*. Az isteni dolgokról való beszéd azok között hasznos, akik *egyenlő szívvel és lélekkel* Isten szerint társalognak. Ebből állapítsuk meg először is azt, hogy a lelkipásztori beszélgetés *mindig sürgető és sürgős dolog*. Nem abban az értelemben, hogy egyéb teendők miatt nem érünk rá és siettetjük, hanem abban a mély hitbeli, pneumatikus jelentésében, hogy a lelkipásztor *az isteni dolgokról* mindig *eschatologikus tudatban* beszélget s igyekszik a drága kegyelmi időnek egyetlen percét sem tékozolni el.

A másik fontos tudnivalónk az, hogy a beszélgetés hasznáért először *„egyenlő szívhez s lélekhez”* kell jutnunk a minket kérdezővel, hogy Isten szerint társalkodhassunk. Ezért kell gyakorolnunk magunkat abban, hogy néhány kérdés kapcsán, *percek alatt* tisztába jöjjünk az illető szándékának komolyságával, alapértékelésünk különbségével vagy egyezésével, a bizalom meglétével vagy hiányával. Ezzel kizárjuk *a meddő vitatkozást* s az ügyet az egyetlen közös alapra: az Ige alapjára helyezzük, Isten mértéke szerint téve beszélgetés tárgyává. Ezért gyakorolta *Kálvin* a gyónás helyett azt a lelkipásztori beszélgetést egyénenként, főleg *az Úrvacsorához készülőkkel*, mely belső logikája szerint mindig *intésből, buzdításból és vigasztalásból* állott. A lelket egyenesen Isten ítélete elé állította, önmegtágadásra buzdította s azzal vigasztalta, hogy ne kárpótlást várjon veszteségeiért, hanem fogadja el Isten bűnbocsánatának a próbában nyújtott ajándékát.

Ezzel azonban együtt jár az, hogy a beszélgetés fonalát *a lelkipásztor tartja kezében* és ő irányítja a szükség szerint.

A beszélgetés *formájára* nézve *szabad*, nem kifejezetten textuszerű s nem szentírási idézetek sorozata. A lelkipásztor ne is törekedjék arra, hogy szavakban az Irás betűjéhez tapad-

jon, ez gyakran elriasztó lenne s a lélek bezárkózására vezetne. Az Ige *Lelke* hassa át szavait; saját és övéi, vagy más gyülekezeti tagok életének bizonyosságait említse, közvetlen módon. Csak nagyon találó és emlékezetbevésendő s csak egy vagy kevés szentírási helyre hivatkozzék. A *tekintélyeskedést*, fölényeskedést, merevséget, kenetességet, kegyeskedést kerülje. *Baráti, testvéri* s bizalmatkelően *derült* legyen, komolyságán is sugározzék át segíteni kész *szeretete*. Nem minden beszélgetésből fakadhat *együttes imádság* s az elsőből különösen nem, ilyesmit *sohase erőltessen*, ezért is *neki* kell először könyörögnie, hogy megadassék. Mikor megadatik, az már *biztató jele* a beszélgetések termékenységének.

A beszélgetést *alkalmazni kell* az egyén életkorához, neméhez, körülményeihez. *Jentsch, Lilje* és *Peter* tanulságosan tárgyalják *az ifjakkal* való beszélgetés módjait. Az már ragyogó siker, — mondja *Peter*, — ha egy ifjút *egyáltalán* négyszemközti beszélgetésre nyerhetünk meg. Kívánjuk ezt, de ne sűrűsítsük, mert az ifjúnak ez nagyon nehéz. Sokan nem bírják *az ifjúi őszinteség* viharos kitöréseit, de a lelkipásztornak türelmesen kell ezt hallgatnia, mert *nem bebeszélés*, hanem *kibeszedés* a szükséges. *Lilje* arra figyelmeztet, hogy az ifjúval való beszélgetés mindig *a lelkiismereti* kérdések eldöntésére törjön. Ehhez bölcs és megnyerő társalgás kell, de az ifjú hálás, ha szükségéről bizalmasan beszélhet. Zárjuk azonban ki *a játék kedvéért* való kételyt és vitát s viszont győzzük meg arról, hogy az *aggályoskodás* még nem bűnbánatra való készség.

A műveltekkel való beszélgetésről *Zänker*, a *szenvedőkkel* valóról *Joó S.* mondanak megszívlelendőket. Figyelemreméltóak *Schairer, Pfister, Füllkrug* fejtegetései és példái *a tévelygőkkel* és *bűnösökkel* való beszélgetésről.

Schairer szerint az ilyen esetben a beszélgetés célja *a leplezés*, vagyis a lélek önismeretre vezetése. Ezt nagyon megnehezíti az, hogy az illető erősen függ öncsalásaitól s ragaszkodik azokhoz. Ha hozzá akarunk férkőzni, kerüljük a céltalan logikai vitákat, a Biblia feletti disputálást, a dogmatizálást. A többnyire neurótikus lélek biztosan arra igyekszik, hogy ő írja elő az utat, amelyen a lelkigondozó járjon. Erre legyünk elkészülve és ne engedjünk neki.

A leleplezéshez kétféle eljárás áll rendelkezésünkre: a *kikutató* (explorativ) és a *kontradiktórikus*.

Az *explorativ* eljárás rendjén a kérdezősködés kiterjed a szülőkre, testvérekre, gyermek- és ifjúkorra, a hivatás-választásra, csalódásokra, sikertelenségekre, majd az értékelésre, a környezetre, az aszociálitás (társadalomtagadás) fokára, az erotikus területre. A diagnózis megállapítására lehetőleg *precíz tényállást* kell kideríteni. A hozzáértő tekintet *az emlékezetben és az áloméletben* nyomozza és fedezi fel a belső tájékozatlanság, csüggedés, Istennel vagy a világgal való elégedetlenség első okait a gyermeki félelem- és szorongásérzések nyomaiban. Nem feltétlenül egy „ősélmény” az, ami a bajt okozza. Több élménypontra összefutó szálak teszik láthatóvá a *Blüher* által „*pathologikus helynek*” nevezett *lelki sebet*.

A *kontradiktórikus* mód lényege az, hogy a lelkigondozó tudatos ellenmondás, ellentétel alkalmazásával *felingertli, kihívja* a reakciót s így az illető *önmagát* leplezi le. Ez a „meglepő” módszer azonban nagy bölcsességet és helyes taktikát kíván.

A lelkigondozói beszélgetésben be kell várni *a döntő órát, sőt pillanatot*, mikor az Ige gyógyítólag hat. Ennek eltévesztése kártevés, mert makacsságában megkeményíti a lelket. Az *elemző lélekgyógyászok* nagyon jól tudják ezt s azért néha órákat hagynak elmulni anélkül, hogy csak céloznának is a betegségre. A lelkigondozásnak is vannak nehéz esetei, melyek próbára teszik a türelmet. Már idéztük egyszer *Rittelmeyer* aranyszabályát: „*Várni, míg a pillanat eljön; nem várni, ha érkezett: tudod-e, lelkipásztor, mekkora tudomány ez s milyen csodákat tesz lehetővé?*” Mivel a lelkiéletben *nem az ok, hanem a cél* vezet, sokan inkább meghalálnának, semhogy hamis élettervüket a lelkigondozó előtt feltárják vagy könnyen felfedni hagyják, mert ez nyilvánvalóvá tenné önzésüket. De van egy hatalom, mellyel szemben az ellenállás fokozatosan, néha viharos hirtelenséggel enged s ez a *valódi segíteni-akarás* megérett szándéka, a *póz nélküli pásztori szeretet kiáradása*.

A leleplezés azonban a beszélgetésnek *nem végső célja*. Az igazi cél *az élő, gyümölcsöző hit* felgerjesztése és megerősítése. Csak a *hamis lelkigondozás ideálijál*, a valódi reális döntést és

új életfolytatást eszközöl. A kegyes szavak csak eltakarják a lélek sebét.

Pfister nehéz és többnyire olyan esetek megelemzésével foglalkozik, melyeknél az ok *tényleges betegség és orvosi kezelést is igényel*. Ilyenkor *direkt* lelkigondozással nem intézhetjük el a bajt, de a beszélgetéssel *irányíthatjuk* a helyes megoldás felé, figyelmeztetvén az illetőt, hogy gyógyulásáért nagyrészen *maga viseli a felelősséget*, ezért gyógyíttatnia kell magát.

Különösen *a nemi tévelygések* és a súlyos beteges *kényszerek* hatalma alatt szenvedő léleknél kell vigyáznunk arra, hogy a bűnt *csak értékes pótlás által* tudhatjuk tartós sikerrel legyőzni. Gyakori eset, hogy ezt a pótlást a lélek *magában a lelkigondozóban* látja és ragadja meg. Minél hamarabb és minél teljesebben *át kell vezetni* a ragaszkodás indulatát Krisztusra és az evangéliumra. Némely esetben a beszélgetés kideríti, hogy *alapjában hasznos képességek és törekvések* vannak gátolva, mintahogy a csatornát szemét tömi el. Itt a *felszabadítás, megnyitás* munkáját végezzük, az életfeladatok, kötelességek megragadó előállításával.

Pfister a helyes lelkigondozói beszélgetést szembeállítja a katolikus gyóntatással s kimondja, hogy *egészen ellentétes utat* kell követnünk. A gyónás célja kultikus üdvközlés, a bűn törlesztése; a lelkigondozói beszélgetésé a vallási és erkölcsi gátlások legyőzése s testi-lelki következményeik megszüntetése. A gyónásban tudatos bűnök képezik a tartalmat; a lelkigondozói beszélgetés a nemtudatos tévelygések és bűnérzések után is nyomoz. A *gyóntató* összefoglaló jelentést kíván a gyónó bűneiről; a lelkigondozó együttes elemzéssel igyekszik eljutni a vallomáshoz. A gyóntatás sematikus kikérdezéssel megy; a lelkigondozói beszélgetés szabad kibeszélés engedésével, melyhez a vezető inkább csak a figyelem helyes beállításával járul hozzá. A gyóntatás a lelket szolgaságban tartja vallásilag s megnehezíti a *taudattalan feltárását*; a lelkigondozói beszélgetés a szabad elhatározásra épít s arra munkál. A gyóntató értékeli, ítéli a gyónót; a lelkigondozó nem ítélkezik, hanem szabad elhatározását igyekszik döntésre vinni. A gyónás végétér az egyházi büntetés (vezeklés) kiszabásával és a rituális feloldozással. (Esetleg annak megtagadásával.) A lelkigondozói beszélgetés kiindulópontja az illető által egyénileg értékelte és elfogadott

üdvjavak pozitív megvalósításának, melyben további segítségére állunk az ösztönök és kompenzációk szabályozása, a pneumatikus szublimálás és az akarat felszerelése, edzése által. A gyóntatás állandóan odaköti a lelket a paphoz; a lelkigondozó éppen arra törekszik, hogy a lélek felszabaduljon a vezetés alól és önállóan hívó és szolgáló egyháztagnak legyen.

Füllkrug a bűnösökkel való beszélgetésnél, különösen egyes, *kéjelgésekkel kapcsolatos bűnök* esetében azt tanácsolja, hogy a tényállás meglátása után ne menjünk bele *a részletek* aprólékos tárgyalásába, ami az illetőre nézve igen káros lehet, mert ismét *belemeríti* a bűnben való gyönyörködésbe, a bűnvallás örve alatt s ezenkívül még *a lelkigondozó* elméjét, képzeletét is megmérgezhetheti.

Mindenesetre jó ebből a figyelmeztetésből is meggondolnunk azt, hogy lelkipásztori beszélgetésbe *könnyelmű elbizakodottsággal* sohase fogjunk, mindig álljon előttünk az Úr szava: Vigyázzatok és imádkozzatok, hogy kísértetbe ne essetek. *Felkészülés, fegyverkezés, Krisztusra támaszkodó önuralom* szükséges a beszélgetéshez. Aki rossz harcos módjára vág bele, igen könnyen marad a csatatéren, melyet a Sátán foglal el és tart meg magának, a lélek vesztére.

Schian ajánlja, hogy a beszélgetésben *a nem hitbeli dolgokból* építsünk hidat az isteni dolgokhoz.

Pfennigsdorf fejtegeti *a beszélgetés technikáját*, mely szerint először kapcsolódnunk kell az illető életéhez, azután átmeneti érdeklődését keltjük fel a hit világa iránt, majd kihívjuk ellenállását a lelkiismereti követelmény elé állításával s itt a beszélgetést félbeszakítjuk, hogy időt engedjünk a magával való szembeállásra és meghasonlásra, mely ösztökélni fogja a következő beszélgetésre, mikor pozitív irányba térünk.

Megemlítjük még *Flemming H.* közleményét *az evangélicizációs beszélgetésről*, mely az ő sajátos módja szerint *a démonikus hatalmak* ellen irányul s erős szuggesztív hatásokkal tör az imádkozásban való ördögűzésre.

b) *A lelkigondozói igemagyarázás és alkalmazás.* Míg a beszélgetésben az Ige mintegy a háttérből sugárzik, addig *a kifejezetten igeközlési módokban az előtérbe és a központba* kerül. Többek között *Köstlin, Füllkrug, Lälje, Joó S.* foglalkoz-

nak az igemagyarázás és alkalmazás *lelkigondozói módjával, az egyes állapotok szerint.*

Az elvi kérdés eldöntése a fontos. A lelkigondozás általában hajlott az Ige apologetikus kezelése felé. Simsa J. az evangelizációval kapcsolatosan helyesen mutat reá arra, hogy az apologia csak segédeszköze lehet a lelkigondozói igehirdetésnek, melyet nem kell mereven elutasítani, de túlértékelni sem szabad. Vigyázzunk arra, hogy az evangéliumot emberi bölcsességgel ne gyengítsük, ne akarjuk okvetlenül védelmezni. A magunk részéről ennél továbbmegyünk. Nem tagadjuk, hogy apologetikus vonások, mozzanatok, ráutalások szükségesek, de csakis ezeknek szabad maradniok, egészen alárendelt segítőül a tévelygő vagy bűnös igeértelmezések ellen. Teendőnk éppen az, hogy az Ige pozitív és hathatós igazságával szemben mi szorítsuk védekezésre az ellenállást. Az apologetikának is az a saját-sága van, hogy hitetlenséget nem győz meg, ellenben a kereső és ébredő hitnek használ. Igazi helye különben nem a lelkigondozásban, hanem a vallástanításban van.

A lelkigondozói igemagyarázás és alkalmazás teljesen a *pneumatikus élet szolgálatában áll.* A személyes lelkigondozásban két forma keretében van a helye: *a csendesórában (magánáhitatban)* és a lelkigondozó és gondozott (esetleg néhány gondozott) közös *bibliaórájában.* Az összes egyéni esetekben ennek a két formának *célszerű változatáról* van szó tévelygőknél, szervedőknél, bűnösöknél, az életkor, nemek és környezethatás figyelembevételével.

A csendesórát a bibliaóra készíti elő és a bibliaóra mélyíti el annak gyakorlatát, viszont a helyesen folytatott magánáhitat termékenyíti meg a bibliaórát. E kölcsönhatás nélkül a lelkigondozói igemagyarázás és alkalmazás meddő marad. A lelkigondozónak meg kell tanítani a gondozottat arra, hogy e formákkal miképpen kell élnie s megfelelő segítőeszközökkel is el kell átnia.

Magyarázás és alkalmazás nem két dolog, — mondja Ravasz L., — mert az Ige egységes aktusban fejt ki titkát és alkalmazza reám érvényét. A lelkigondozásban ez azt jelenti, hogy a lelkipásztor már a maga exegetikai munkájával tisztázott, hitével és engedelmességével megértett és magáévá tett s

a hithez és engedelmességhez szóló Igét, isteni izenetet, parancsot, ítéletet, vigasztalást hirdet.

Nem arról beszél, hogy állapotunk *mennyire hasonlít* a Biblia embereinek tévelygő, szenvedő, bűnben küzködő állapothoz s ennél fogva *mennyire tanulságos* nekünk, mert ez a *mi belátásunk dolgává* tenné azt, hogy *vonjunk-e le* tanulságokat vagy nem. A Biblia világa és a mi világunk közti *idői és emberi távolság* a hit bizonyágtételében már *teljesen át van hidalva* a szakadék áthidalása által, melyet Isten és ember között *Krisztus* végzett el, *a bibliai ember én és te vagyunk*, esete a mi esetünk, az izenet *egyenesen nekünk* szól, személyszerint s teendőnk nem az okulás, hanem a bizalomteljes és feltétlen engedelmesség.

A lelkigondozói igehirdetésben is helye van, bizonyos legszükségesebb, rövid „áthidaló”, „átültető” *utalásoknak*, melyek által, Victor J. szavaival, „a textusnak mintegy kortársává válik” a lélek, de nem ez érteti meg az Igét, hanem *maga az Ige* tárul fel annak, akinek a Szentlélek feltárja s ebben a *pneumatikus megértésben* benne van a *legteljesebb alkalmazás* is. beszélhetek Saulról, Dávidról, a gadarai ördögösről, Zakeusról, Péterről, vagy vehetem a szent szöveget a Zsoltárokból, a prófétákból, az evangéliumokból, az apostoli levelekből s bármekkora idői és környezetbeli, világszemléleti és társadalmi különbségeket jelent is ez *magukban a szentíratokban* s szereplőik életében, a pneumatikus bizonyágtétel nyomán a lélekre nézve *csak egyet* jelenthet: rossz úton járok... elvesztem... meg vagyok mentve. (*Darányi* L. hivatkozása egy esetre a helyén mondott Igével kapcsolatban.)

c) *Imádság.* „Amik vagyunk, bizonyára *az imádság által* vagyunk, — mondja *Robertson*. — Ha valami haladást tettünk a jóban, ha ellenállottunk a kísértésnek, ha van némi önuralmunk vagy ha vágyainkban és óhajításainkban felette élünk a mindennapiságnak, akkor mindezt habozás nélkül *az imádságnak* kell tulajdonítanunk. Ezért az imádkozás hathatós voltában *a keresztyének mind megegyeznek.*” (Az imádság c. beszédben.)

Tanulmányozzuk át ebből a szempontból a *lelkigondozás történetét* s látni fogjuk, hogy a nagy lelkigondozók nemcsak nagy imádkozók voltak, hanem az imádkozás volt *lelkigondozásuk legfontosabb módja* is. Sajnos, nem foglalhatjuk itt rend-

szerbe az általuk adott útmutatásokat, de a lelkipásztorra aligha lehet valami termékenyítőbb s munkáját meggazdagítóbb, mint az, ha ezt a rendszerezést maga elvégzi a maga számára s feldolgozza szolgálatában a lelkek javára. Igazolni fogja ez *Thurneysen* meggyőződését, hogy minden lelkigondozói tevékenység középpontjában a *Szentlélekért való imádság* áll, mint döntő akció.

Blau az imádságnak a lelkigondozói szolgálatban való alkalmazását a következő három pontba foglalja: 1. Imádkozás a lélekért. 2. Imádkozás a lélekkel. 3. Imádkozó életre nevelés.

Az első tehát az, hogy *azokért a lelkekért*, akiknek gondja reánk bízott, *állandóan és személyszerint* imádkozunk kell, őket imádságunk karján Isten színe előtt kell hordoznunk, neki felajánlanunk, tőle kérnünk számukra segédelmet és kegyelmet, neki adnunk érettük hálát. A lelkigondozónak teljes komolysággal kell tudnia azt, hogy *egyetlen lélek ügyét* sem teheti magáévá, azzal igazi lelkigondozói kapcsolatba nem léphet, azt szívből és Krisztus parancsa szerint nem szeretheti és nem szolgálhatja, lelki döntését elő nem készítheti, abban nem segíthet, a döntés után nem tanácsolhatja, általában hathatós bizonyosságot az Igéről számára nem tehet, ha nem tette mindenek előtt és felett *imádságaink tárgyává*. Akiért lelkigondozói szívvel imádkozunk, az *életünk részévé* lett, valóban *testvérünk*ké, míg enélkül minden emberi jóigyekezet ellenére is *idegen* maradna, akinek pneumatikus szükségén segíteni nem tudunk. A lélekért való imádság éppen a *Szentlélek hatalmába* való kapcsolódásunk módja, aki maga esedezik a szentekért, kimondhatatlan fohászokodásokkal és könyörgésekkel.

Könyörögnünk kell először is azért, hogy a ránk bízott lelket *mélyen és igazán megismerhessük*, hogy valódi szükségét vihessük az Úr elé s az *igazi orvosságot* találjuk meg számára. Viszont az imádság segít a *mind mélyebb és igazabb lélekismeretre*.

Könyörögnünk kell azután azért, hogy *maga a lélek* jusson valódi önismeretre, bűnbánatra, megtérésre. Könyörögnünk kell életéért, testi-lelki bajaiból való gyógyulásáért, szabadulásáért, szenvedéseiben való vizsgáztatásáért, családi életéért, világbeli munkájának Isten dicsőségére végzéséért, boldog haláláért, feltámadásáért, örökéletéért, gyászoló szeretteinek megvigasztalásáért.

talásáért, megharcolt hitérek a földön való további hathatós gyümölcsözéséért.

Azokban az esetekben, mikor a lélek *nem akar, nem tud* imádkozni, a *mi imádságunk* az övé helyett is ostromolja az eget s főképen azért, hogy az imádkozás kegyelmi ajándéka adassék meg neki.

Nem mindig szükséges, hogy a léleknek *beszéljünk* arról, hogy érette imádkozunk. Főképpen helytelen az, ha ezt *folytonosan* emlegetjük neki, mintegy *szemrehányásul, ösztönzésül, rábírásul* az ő imádkozásra-indítására. Ez könnyen *még ellenálóbbá és makacsabbá* teszi az illetőt s eltávolítja tőlünk, ahelyett, hogy összekapcsolná velünk. Tudnunk kell *a pillanatot*, mikor nem üres szó, vagy elidegenítő vállveregetés, hanem *valóságos segítség* számára az, ha megtudja, hogy imádkozunk érette.

Ha *maga kéri* ezt s egyúttal panaszolja, hogy *maga nem tud* imádkozni, beszéletünk előtte arról, hogy *mit kértünk* számára. Ha pedig *előtte, füle hallatára* imádkozhatunk érette, ez már átmenet ahhoz, hogy az imádságba ő is bekapcsolódhassék, először talán úgy, hogy a szavakat utánunk mondja, később pedig önállóan is. *Az előbbi a lelkigondozás egyik legnagyobb és legfontosabb alkalmá*, ezért ilyenkor *ki nem mondott szavakkal* kell kísérnünk könyörgésünket, hogy a Szentlélek tanítson olyan *szavakkal imádkozni*, melyek szárnyaikra veszik a megnyilatkozni nem tudó lelket is.

Talán mondanunk sem kell, hogy imádságunkban ne használjunk *kenetes sablonokat*, templomi álpátoszt, hamis és üres szólamokat, mások betanult kifejezéseit stb. Ez nem volna *lelkigondozói* imádkozás és nem is érne semmit. *Az egyszerű, közvetlen, szívből fakadó szavak*, melyek az Ige mélységeiben alakultak ki, mindig hathatósak lesznek.

A lélekkel együtt való imádság, a helyzet és állapot szerint alakulva, a *lelkigondozó vezetése alatt álljon* s arra irányuljon, hogy a kérés jogának teljes érvényesítése mellett (mert szabad nekünk gyarlóságunkban mindent kérni, amit Istentől várunk és jónak ítélünk) magában az imádság küzdelmében kiégesse az imádság lényegéről, meghallgattatásáról, hathatóságáról való *tévelygő hiedelmeket* s annak *igazi* lelkületére, hatására és érvényére tisztuljon át. Minél *jobban* sikerül ezt, Isten

kegyelméből, a lélekkel együttesen elérnünk, annál inkább kiárad az imádság pótolhatatlan megújító, erősítő és vigasztaló ereje, a lelkigondozás leghatalmasabb segítsége a Lélek által.

Az imádkozó életre nevelés a lelkigondozónak nemcsak esetszerű és alkalmi, hanem állandó munkája. Mind az előkészítő lelkigondozásban, mind az eseteket követő utógondozásban elsőrendűen fontos.

Megérteti ezt velünk *Heiler Fr.*, mikor gazdag tudományos anyagának feldolgozása után megállapítja, hogy az imádság az életvágy legelementárisabb kifejeződése. Miután az imádságnak is hosszú és változatos fejlődéstörténete van, nekünk a csúcsra kell tekintenünk, ahol ez az életvágy a tisztább, értékesebb, boldogabb életre tör. *Ágoston* azt mondja vallomásában: Ha téged kereslek, Istenem, a boldog életet keresem. Azonban az imádkozó életre való nevelésben arra kell vigyáznunk, hogy e boldog élet-keresés tévútakra ne jusson.

Tisztában kell lennünk a lélek belső magatartásával és szellemi célzatával, melyek meghatározzák az imádság egészséges, vagy beteges, tévelygő voltát. *Schairer* a *Moderne Seelenpraxis*-ban tárgyalja azokat a lelki előfeltételeket, melyek az imádságnak eltorzulásaira, terméketlenségére, visszajárafordulására vezetnek. Mindezeknek magyarázata abban van, hogy a tévelygő imádság nem imádság, mert nem hitből fakad.

Heiler az imádság belső struktúrájának három tényezőjét állapítja meg: hit az élő, személyes Istenben; hit annak valóságos, közvetlen jelenlétében; drámai mozzanat, mely abban áll, hogy az ember a jelenlétében átélt Istennel közvetlen személyes kapcsolatba lép. Enélkül a teljesen hitbeli struktúra nélkül nincs igazi imádság.

A lelkigondozó tapasztalni fogja, hogy az imádságra való képtelenség, az imádság meg nem hallgatásának panasza, az imádságban való csalódások és csüggedések mind arra mennek vissza, hogy az örcsaló lélek álímádságában sajátmagával társalog és viaskodik. Nincs jelen a más, akinek magát feltárja. *Heiler* szavaival az imádság az én beszéde egy te-vel, aki nem ember, hanem emberfeletti és érzékfeletti valóság, akitől az imádkozó függ, de aki világosan emberi személyi vonásokkal bír, személyes szellem, bölcs, szerető, parancsoló. A személyes más jelenléte hódolatot és bizalmat ébreszt a lélekben, kétségnélküli bizonyosságát

annak, hogy olyan élő és jelenlevő személyiséggel áll szemben, aki érzékelhetetlen volta ellenére is *emberileg megközelíthető*. Ez csak *hitben* lehetséges s azért a lelkigondozónak első feladata az, hogy *a hitállapottal* jöjjön tisztába. A hit gyakran be van temetve a lélek szeméjével, alszik, parlagon hever, el van hanyagolva, vissza van riasztva, el van ítélve, meg van bélyegezve, nincs táplálva. A bajba jutott lélek *fejletlen és gyakorlatlan* lelki izomzattal akarja elhengeríteni a követ a sírról, ami nem sikerülhet. *Csaló tévítat* választ: *saját maga énjéhez, vágyaihoz imádkozik*. Ezt a beszélgetések és igealkalmazás *rendjén* le kell leplezni, a hitet felszabadítani, edzeni, beszélni tanítani.

Heiler azonban rámutat arra is, hogy imádság nem fakadhat a „*puszta hitből*” sem. Azaz abból az elszigetelt meggyőződésből, mely a *theozófikus metafizika* alapja, hogy Isten, mint személyes valóság, létezik. Az imádság csak „*ex analogia societatis humanae*” lehet valóságossá. Az imádság *szociális* jelenség. A *földi* szociális viszonylatok *mennyei* tükröződése látható benne: szolgaság, gyermekség, barátság, házasság, szövetség. Nem imádkozhatunk a *végző okhoz, a legfőbb fogalomhoz*, de még a *teremtő és mindeneket átható szellemhez* sem, hanem csak *Urunkhoz, Atyánkhoz, barátunkhoz, élettársunkhoz, szövetségesünkhöz*. A lelkigondozásnak erre a *személyes, szociális viszonyulásra* kell a lelket irányítania és beállítania, a léleknek ezekben a viszonylatokban kell keresnie, megszólítania Istent, önmagát ezekbe kell *beléhelyeznie*, imádságának a *szolga, a gyermek, a barát, az élettárs, a szövetséges érzületéből, helyzetéből, szükségéből, vágyaiból, felelősségéből, szeretetéből* kell fakadnia. A *Heiler* által kiemelt szociális analogia az *imádságra való nevelésben* igen fontos. A lelkigondozó rávezethet arra, mit tehet az, aki az imádság akadályaival *elemi módon* küzdök. Nem tudja Istent úgy realizálni, mint *Urat*? De önmagát igenis *beléhelyezheti a szolga* állapotába, ennek a helyzetnek minden vonatkozásában. Aki, *mint szolga*, imádkozik, az megtalálja az *Urat* s meghallja parancsoló válaszát. Ugyanez áll a többi szociális viszonylatra is.

Vannak esetek, melyekben a lelkigondozó vágyakozó, kereső és égő hittel találkozik, amelyik azonban *személyileg tárgyaltan*. Ez a hit nem ad erőt a próbáltatásokban. *Heiler* szerint

nem imádkozó hit, hanem „imádás” (Anbetung), melyből nem lehet reális érintkezés, kapcsolat, hanem csak *kontempláció*.

A *kontemplatív lelkekre vigyázzunk*. Az Istenről való áhítatos és fenkölt *elmélkedés*, akár a gondolatibb *meditáció*, akár az érzelmi *kontempláció* formájában lehet nagyon mély és magasztos, de könnyen siklik át az esztéticizmusba, metafizikába, énvallásba, önszerelembe, bálványozásba, esetleg a pantheisztikus szétfolyásba vagy a methodisztikus, lélektelen gyakorlatokba. De egyik formájában sem segíti a *pneumatikus élet* kibontakozását és győzelemrejutását. A kontemplatív vallásosság ugyan sokkal nemesebb állapot, mint az önző álvallás és valláspótlás változatai, mert a kontemplatív lélek már felvette a harcot önzésével s szabadulni akar „a bűn testéből”, azonban nem helyezkedik a jelzett *szociális viszonylatokba* s ezért, *Söderblom* szavaival „csak saját hangja echózik lelke mélyéből”. Jézus szavával „nincs messze az Isten Országától”, de mégis *kivüle van*. Ezekben az esetekben is arra kell tehát törekednünk, hogy a *személyes-szociális* imádkozó viszonyt segítsük létesülni.

Az imádás és az áhítat mögött, melyek az imádkozás helyét akarják pótolni, egy *objektívizáló* (kontemplatív) és egy *szubjektívizáló* (koncentráló) értelmi, illetve érzelmi törekvés jelentkezik. *Heiler* helyesen mutat reá arra, hogy ezek az *erőfeszítések* a *racionalitás korlátaiból* kitörni nem tudnak. A lelki-gondozó az imádságra nevelés munkájában állandóan ennek a *racionális gátoltság* akadályába ütközik. Lehet ez *tényleges*, a lelken uralkodó intellektualizmus, lehet az *önközpontúság* védekezése, vagy a *bűntudat* takarója, de lényegében véve mindenképen a „*nem lehet*” állítása.

Világosan meg kell mondanunk, hogy az imádság a *racionális szemlélettel nem egyeztethető*. Minden ilyen kísérlet tévútra vezet, a legjobb esetben is csak hasonlóságra, közelítésre, mint az imáadásban és áhítatban, de *Istenhez áttörni* nem képes. Csak *imádság által* mehetünk Istenhez, — mondta *Luther* s ezzel éppen azt fejezte ki, hogy csak az *irracionalis hit* útján. Amíg csak *elmélkedünk* Istenről s értelmi nehézségekkel bibelődünk, nincs igazi *existenciális szükségünk* reá, nem érkezünk el a *pneumatikus szükséghez*. De addig, nincs igazi *békeségünk* és *vigasztalásunk* s nincs *győzedelmes életerőnk* sem.

Azért szent kockázattal kell existenciánkat, pneumatikus életünk igényét az irracionális hitre építenünk s magunkat a szolgálta, gyermek, szövetséges helyzetébe állítva, egyenesen Istenhez törnünk és folyamodnunk, a máshoz és Te-hez, aki személyesen felel nekünk.

Az imádságra nevelés ezért teljes erővel arra hat, hogy a lélek *Krisztushoz forduljon* és benne tanuljon meg imádkozni. „Uram, *taníts* minket imádkozni” — kérték Őt a tanítványok. (Luk. 11:1.) *Krisztus az imádság tanítómestere.* Ahogy ő imádkozott, az a *mi örök mintánk és erőforrásunk* az imádkozásban. „Ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem amint Te”. *Tőle tanuljuk az imádság jogát, szenvedélyét, önátadását, engedelmességét. Az Ő meghallgattatása a mi meghallgattatásunk biztosítéka.* És mindenekfelett Mesterünk az imádságban azért, mert Benne testté lett, megvalósult *az a kapcsolat és egység,* mely ember és Isten között az imádságban létesül.

Az imádságra nevelés célja az, hogy a lelket *önállóan imádkozóvá* tegye. Nem betanult imádságok mondójává, nem a mások gondolatainak, szavainak járószallagán lépkedővé, hanem érzésben és kifejezésben önállóvá. Tudjon imádkozni „mint a koldús”, aki feltárja sebeit és felesleges szavakat nem mond hozzá” (*Saint Cyran*), azaz nem él *előre elkészített* szólammal.

Ezt a célt azonban *neveléssel* lehet megközelíteni. Nagyon is szükséges, hogy amíg a lélek nem tud szárnyrakelni, *a nagy repülők* vegyék szárnyaikra. Nem betanult imádságokra gondolunk mi sem, hanem az imádkozásban gyenge és gyakorlatlan lélek *meggazdagodására, ihletésére, erősítésére a nagy imádkozók kincseiből.* Kétségtelen, hogy *imádkozni az imádság,* a hívőbb, mélyebb, gazdagabb imádság tanít meg s abban a tétova, botladozó lélek *a maga kifejezéseire és szavaira* talál, sajátjává teszi azt s átéli a másik, *igazi imádkozó* érzéseit, törekvéseit, kéréseit, hálaadását, odaadását.

Ezért a lelkigondozó mindenekelőtt *a Szentírás imádkozóit és imádságait* állítsa a lélek elé. A Szentírásnak a lelkigondozásban való erre a célra szolgáló felhasználása mindezideig még távolról sincs, megközelítőleg sem kidolgozva. Erre a feladatra itt mi is csak rámutathatunk. Jellemek, körülmények, állapotok, esetek szempontjából egyaránt *kimeríthetetlen lelki-*

gondozói kincsestár ez. Kik, hogy, miért, mikor imádkoznak a Szentírásban, s milyen hatása van imáiknak örmagukra, környezetükre, külső és belső eseményekre, hogyan hallgattatik vagy nem hallgattatik meg az imádság, mit jelent az magának Istennek világtervében és egyesekre vonatkozó munkájában: olyan kérdések, melyekre a lelkigondozói feleletek el sem képzelhető, termékeny pneumatikus lehetőségeket és eredményeket nyitnak meg, szabadítanak fel és eszközölnek.

Az állapotok és esetek szerinti lelkigondozásban ezenkívül kétségtelenül nagy segítséget nyújtanak úgy a lelkigondozónak, mint a lelkeknek *a nagy imádkozók imádságai s egész imaéletük tanulmányozása, követése*. Csak ha *Ágoston, Kempis, Luther, Kálvin* s a hozzájuk hasonlók imádságait és imaéletét ismerjük, jutunk *megszégyenítő tudatára* saját szegénységünknek és ügyefogyottságunknak. Istennek ezek az áldott emberei, félreértés nélkül legyen mondva, *az imádság teremtő művészei*, akik az imádkozni akaró lelkeknek legmélyebb saját érzései számára adnak megelevenítő és lángragyújtó formákat, kifejezéseket, szavakat, képeket, Istenhez lendítő szárnyakat s már magukban véve is *a leghatahtósabb lelkigondozói tettek*, melyek megvilágosítják és helyreigazítják az imádkozó tévelygéseit, megvigasztalják szenvedéseiben s erőt adnak a bűn elleni harcra. Minél több ilyen imádság válik sajátjává a tévelygőnek, szenvedőnek, bűnösnek, annál jobban sikerül elkerülnie a tévedéseket, kisiklásokat, álímádkozást s annál könnyebben jut bele a Lélek megújító és megszentelő sodrásába.

Végre szabad és ajánlatos is a lelkigondozónak az, hogy pásztori megítélése szerint adjon az imádkozás gyakorlatában megerősödni kívánók vagy arra rászorultak kezébe *megfelelő vezérfonalakat, imádságos könyveket*. A Praxis Pietatis, a Keresztyén Tanítások ma is legjobb mértékek ehhez. Arra azonban vigyázzunk, hogy a bőven burjánzó, haszontalan *ima-lírá*t és *szólam-tömeget* eltávolítsuk a lelkek közeléből.

Részletekre vonatkozólag a lelkigondozó hasznosan olvashatja *Schian, Füllkrug, Peter, Hanse, Hollstein* idézett munkáinak az imádságra vonatkozó részeit.

3. Segítőtevékenység.

A lelkigondozói igehirdetést ki kell egészítenie a *segítőtevékenységnek* is.

Ez elsősorban a *vallásos gyakorlatokba* való bevezetés, azok helyes használata által történik. A vallásos gyakorlatok *segítőeszközök, módok* arra, hogy a lélek a pneumatikus életben járni megtanuljon. Nem *öncélúak* és nem *önértékűek*. Szükségességüket és módjukat a lelkigondozónak kell meglátnia és szabályoznia, az Igének és hitvallásunknak mértéke alatt.

Ilyen például a *bőjt*, melynek keresztyén értelmét, hasznát Kálvin és a *Második Helvét Hitvallás* teljesen kifejtik és megállapítják. Említhető a *fogadalom* is, mely tulajdonképpen szírtén a lelki bőjt tartozéka vagy azáltal alátámasztott segítség. *Egyetlen hitélet sem lehet meg gyakorlatok nélkül* s ezekben kialakultak és kialakulnak a célravézetőnek ígérkező módszerek. A *módszeresség* nem hiábavaló és nem elutasítandó. A gyülekezeti lelkigondozásban is meg kell lennie. Vannak *történelmileg kialakult* módszerek és vannak *egyéniek*, melyeket a lelkigondozó kísérletez ki vagy *csoportosok*, melyeket egyes lelkigondozói körök, testületek alkotnak meg és gyakorolnak.

Lényeges az, hogy nincs és nem lehet *egyetlen, kizárólagos és kötelező* módszerrel élni a vallásos élet gyakorlatában. Minden ilyen methodizmus káros és a pneumatikus lelkigondozást megakadályozza. Csaknem mindenik, kipróbált módszerből *lehet tanulni*. Nagy általánosságban el lehet gondolni olyan módszert is, amelyik *egyházunkban közössé, irányítóvá válik*. Ehez szükséges először az, hogy az *Ige és a Lélek* szolgálatához alkalmazkodják, azután az, hogy megfeleljen *népünk* lelki természetének és vallásos típusának, anélkül azonban, hogy ez az Ige rovására *megalkuvást* jelentene s végre az, hogy *ne bilincs, hanem segítség legyen, ne szőrszálhasogató kötelezettség, hanem a szabad, személyi munka egészséges szabályozója, irányítója*.

Vannak olyan gyakorlatok is, melyek feltétlenül hozzátartoznak a pneumatikus élet világbeli megvalósításához, a gyülekezeti közösségben. Ilyenek a *sáfárság* és a *szeretetszolgálat*. Ezek a *közösségi lelkigondozás* tárgykörébe tartoznak.

A lelkigondozás segítőtevékenysége másodsor a *vezetés, védelem és felügyelet*.

nem imádkozó hit, hanem „imádás” (Anbetung), melyből nem lehet reális érintkezés, kapcsolat, hanem csak *kontempláció*.

A *kontemplatív lelkekre vigyázzunk*. Az Istenről való áhítatos és fenkölt *elmélkedés*, akár a gondolatibb *meditáció*, akár az érzelmibb *kontempláció* formájában lehet nagyon mély és magasztos, de könnyen siklik át az esztéticizmusba, metafizikába, énvallásba, önszerelembe, bálványozásba, esetleg a pantheisztikus szétfolyásba vagy a methodisztikus, lélektelen gyakorlatokba. De egyik formájában sem segíti a *pneumatikus élet* kibontakozását és győzelemrejutását. A kontemplatív valóságosság ugyan sokkal nemesebb állapot, mint az önző álvallás és valláspótlás változatai, mert a kontemplatív lélek már felvette a harcot önzésével s szabadulni akar „a bűn testéből”, azonban nem helyezkedik a jelzett *szociális viszonylatokba* s ezért, Söderblom szavaival „csak saját hangja echózik lelke mélyéből”. Jézus szavával „nincs messze az Isten Országától”, de mégis *kivüle van*. Ezekben az esetekben is arra kell tehát törekednünk, hogy a *személyes-szociális* imádkozó viszonyt segítsük létesülni.

Az imádás és az áhítat mögött, melyek az imádkozás helyét akarják pótolni, egy *objektívizáló* (kontemplatív) és egy *szubjektívizáló* (koncentráló) értelmi, illetve érzelmi törekvés jelentkezik. *Heiler* helyesen mutat reá arra, hogy ezek az *erőfeszítések* a *racionalitás korlátaiból* kitörni nem tudnak. A lelki-gondozó az imádságra nevelés munkájában állandóan ennek a *racionális gátoltságnak* akadályába ütközik. Lehet ez *tényleges*, a lelken uralkodó intellektualizmus, lehet az *önközpontúság* védekezése, vagy a *büntudat* takarója, de lényegében véve mindenképen a „*nem lehet*” állítása.

Világosan meg kell mondanunk, hogy az imádság a *racionális szemlélettel nem egyeztethető*. Minden ilyen kísérlet tévútra vezet, a legjobb esetben is csak hasonlóságra, közelítésre, mint az imáadásban és áhítatban, de *Istenhez áttörni* nem képes. Csak *imádság által* mehetünk Istenhez, — mondta *Luther* s ezzel éppen azt fejezte ki, hogy csak az *irracionális hit* útján. Amíg csak *elmélkedünk* Istenről s értelmi nehézségekkel bibelődünk, nincs igazi *existenciális szükségünk* reá, nem érkezünk el a *pneumatikus szükséghez*. De addig nincs igazi *békeségünk és vigasztalásunk* s nincs *győzedelmes életerőnk* sem.

Azért *szent kockázattal* kell existenciánkat, pneumatikus életünk igényét az irracionális hitre építenünk s magunkat a szolgálta, gyermek, szövetséges helyzetébe állítva, egyenesen Istenhez törnünk és folyamodnunk, a máshoz és Te-hez, aki személyesen felel nekünk.

Az imádságra nevelés ezért teljes erővel arra hat, hogy a lélek *Krisztushoz forduljon* és benne tanuljon meg imádkozni. „Uram, *taníts* minket imádkozni” — kérték Őt a tanítványok. (Luk. 11:1.) *Krisztus az imádság tanítómestere.* Ahogy ő imádkozott, az a mi örök *mintánk és erőforrásunk* az imádkozásban. „Ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem amint Te”. *Tőle tanuljuk* az imádság jogát, szenvedélyét, önátadását, engedelmességét. *Az Ő meghallgattatása* a mi meghallgattatásunk biztosítéka. És mindenekfelett Mesterünk az imádságban azért, mert Benne testté lett, megvalósult *az a kapcsolat és egység,* mely ember és Isten között az imádságban létesül.

Az imádságra nevelés célja az, hogy a lelket *önállóan imádkozóvá* tegye. Nem betanult imádságok mondójává, nem a mások gondolatainak, szavainak járószallagán lépkedővé, hanem érzésben és kifejezésben önállóvá. Tudjon imádkozni „mint a koldús”, aki feltárja sebeit és felesleges szavakat nem mond hozzá” (*Saint Cyran*), azaz nem él *előre elkészített* szólamokkal.

Ezt a célt azonban *neveléssel* lehet megközelíteni. Nagyon is szükséges, hogy amíg a lélek nem tud szárnyrakelni, *a nagy repülők* vegyék szárnyaikra. Nem betanult imádságokra gondolunk mi sem, hanem az imádkozásban gyenge és gyakorlatlan lélek *meggazdagodására,* ihletésére, erősítésére a nagy imádkozók kincseiből. Kétségtelen, hogy *imádkozni az imádság,* a hívőbb, mélyebb, gazdagabb imádság tanít meg s abban a tétova, botladozó lélek *a maga kifejezéseire és szavaira* talál, sajátjává teszi azt s átéli a másik, *igazi imádkozó* érzéseit, törekvéseit, kéréseit, hálaadását, odaadását.

Ezért a lelkigondozó mindenekelőtt *a Szentírás imádkozóit és imádságait* állítsa a lélek elé. A Szentírásnak a lelkigondozásban való erre a célra szolgáló felhasználása mindeztideig még távolról sincs, megközelítőleg sem kidolgozva. Erre a feladatra itt mi is csak rámutathatunk. Jellemek, körülmények, állapotok, esetek szempontjából egyaránt *kimeríthetetlen lelki-*

Itt természetesen ezekről lelki, lelkigondozói és *nem kormányzati, igazgatási szempontból* beszélünk. Schairer előfeltételül a tárgyilagos, pártatlan, előítéletmentes *megértést* jelöli meg. *Szubjektív önkénynek* helye nincs. Mindenekelőtt *önmagunkat* kell tudnunk lelkileg vezetni, védeni és felügyelni. Nincs sablon, uniformis, egyedüli norma, kényszer. A jóakarátú és *hzzáértő* lelkipásztor *egyénenként* fogja a lelkeket kezelni. Schairer erre nézve ajánlja *az individuális lélektani módszert*, mely precíz, egyszerű, koncentrált, könnyen elsajátítható s jó felszerelést ad.

Vezetés alatt *nem katolikus gyámkodást* értünk. Jelképünk *a kéleti pásztor*, aki előtte megy a nyájnak, hogy szakadékok és egyéb veszedelmek között utatmutasson s jó legelőre vigye. A Jó Pásztor is ezt a képet alkalmazta magára. *A saját tizonyágtételünkkel vezetünk.*

A védelem arra vonatkozik, hogy igyekszünk *elhárítani* a lélek útjából *a belső és külső* akadályokat. *Melléje állunk* a kísértések vagy emberek támadásai közt. Lelki érdekét *családi, társadalmi és gazdasági* viszonylatokban is oltalmazzuk. *A veszedelmekre* idejében figyelmeztetjük, azok ellen *tanácsoljuk, segítjük.*

A felügyelet állandó *figyelemmelkísérése* a lélek útjának, nehézségeinek, sikereinek. Minél kevésbé *nyomasztó*, annál jobb. *Önállóságát* fokozatosan növeljük, *számbavételét* bizalmas, baráti beszélgetésben végezzük. *Hibáira* figyelmeztetjük, *helyes lépéseit* méltányoljuk.

A lelkigondozói esetek egyrésze, különösen *a betegeknel*, gondozói munkát, *szeretetszolgálatot* is igényel. Ezek közül, az adott szükségek szerint, egyeseket *maga a lelkigondozó* is végezzen, ezentúl pedig *a gyülkezeti misszió*nak feladata, hogy szolgálatával, segítségével a lelkeket a közösséghez szorosan odafűzze, abban megtartsa s annak áldásaiban részesítse.

D. A lelkigondozás eszközei.

1. Hitöntudatosítási eszközök. Mindenekelőtt *a Biblia* jön tekintetbe. Tomay D. szerint a lelkipásztor *Biblia és énekeskönyv nélkül látogatást nem tehet.* Ezt *nyíltan* kell magával vinnie, *mutatnia*, minden alkalommal *használnia.*

A másik dolog az, hogy a Biblia miképen legyen maguknak a lelkeknek *mindennapi táplálójává*. A mindennapi családi és magános *bibliaolvasás*, mely régen általános volt, kiveszőben van. Sok háznál már nincs is Biblia, ahol pedig megvan az „öreg”, nagyalakú, öröklött példány, ott többnyire csak ereklye, díszhelyen tartják, de nem olvassák. A *bibliaterjesztés* rendjén a *közösségi lelkigondozás* feladata alkalmas, könnyebben olvasható és kezelhető példányoknak mindenüvé juttatása.

A lelkigondozó a *pásztori bibliaóra és csendesóra* bevezetése, gyakorlása által vezesse be a lelkeket a Biblia használatába. Ehhez nemcsak lelki, de sok *tudásbeli* feltétel is hiányzik még. A *bibliaismertetés* munkáját a *gyülekezeti evangélizáció* keretében kell, *nem pusztán didaktikailag*, hanem *építő módon* végezni. Lehet *bibliaestéket* tartani, melyeken az énekek, szavalatok, megemlékezések is a *Bibliáról* szólnak.

Az *egyéni* esetekben a lelkipásztor adjon *tervet, útmutatást* az olvasáshoz, jelölje ki a *részeket*, adjon rövid, előzetes *tájékoztatót*, utóbb pedig *beszélgessen* az elolvasott részokről. *Bibliai kalauzok, vezérfonalak* stb. szintén jó szolgálatot tesznek.

A másik eszköz ebben a csoportban az *énekeskönyv*. Ez a *népi református lelkeknek* ma is a legszeretettebb könyve, imádságoskönyvül, lelki vezetőül is használják. Arra kell törekednünk, hogy a *jó hagyományt* fenntartsuk s a református *otthon* minden életmozzanatát és zugát betöltsék egyházi énekeink. Hatalmas *lelki fegyver* ez az *ördög* ellen.

Sajnos, *jelenlegi egyházi énekeskönyvünk* a lelkigondozás szempontjából még *fogyatékosabb és gyarlóbb*, mint a gyülekezeti istentisztelet szempontjából. Gazdagítása, értékesébbé tétele ebből a nagy érdekből is felettébb kívánatos és sürgős. Az énekeskönyvnek *nemcsak istentiszteleti használatra* kell alkalmasnak lennie, hanem az *egyéni és családi lelki szükségletek* minél *változatosabb* és evangéliumi kielégítésére is. A *látogatás, beszélgetés, bibliaóra* alkalmával mindig olvassunk és énekeljünk találó énekeket.

Mindenesetre *magasabb* gyülekezeti színvonalat igényel a mostaninál a *hitvallásos könyvek* használata. A *ránévelő, előkészítő munkát* azonban végre meg kell kezdeni. A hitvallások helye a Biblia és az énekeskönyv mellett van a *családban* s

Itt természetesen ezekről lelki, lelkigondozói és *nem kormányzati, igazgatási szempontból* beszélünk. Schairer előfeltételül a tárgyilagos, pártatlan, előítéletmentes megértést jelöli meg. *Szubjektív önkénynek* helye nincs. Mindenekelőtt *önmagunkat* kell tudnunk lelkileg vezetni, védeni és felügyelni. Nincs sablon, uniformis, egyedüli norma, kényszer. A jóakarátú és hűzárértő lelkipásztor *egyénenként* fogja a lelkeket kezelni. Schairer erre nézve ajánlja az *individuális lélektani módszert*, mely precíz, egyszerű, koncentrált, könnyen elsajátítható s jó felszerelést ad.

Vezetés alatt *nem katolikus gyámkodást* értünk. Jelképünk a *keleti pásztor*, aki előtte megy a nyájnak, hogy szakadékok és egyéb veszedelmek között utatmutasson s jó legelőre vigye. A Jó Pásztor is ezt a képet alkalmazta magára. A *saját bizonyágtételünkkel* vezetünk.

A *védelem* arra vonatkozik, hogy igyekszünk *elhárítani* a lélek útjából a *belső és külső akadályokat*. *Melléje állunk* a kísértések vagy emberek támadásai közt. Lelki érdekét *családi, társadalmi és gazdasági viszonylatokban* is oltalmazzuk. A *veszedelmekre* idejében figyelmeztetjük, azok ellen *tanácsoljuk, segítjük*.

A *felügyelet* állandó *figyelemmelkísérése* a lélek útjának, nehézségeinek, sikereinek. Minél kevésbé *nyomasztó*, annál jobb. *Önállóságát* fokozatosan növeljük, *számbavételét* bizalmas, baráti beszélgetésben végezzük. *Hibáira* figyelmeztetjük, *helyes lépéseit* méltányoljuk.

A lelkigondozói esetek egyrésze, különösen a *betegéknél*, gondozói munkát, *szereletszolgálatot* is igényel. Ezek közül, az adott szükségek szerint, egyeseket *maga a lelkigondozó* is végezzen, ezentúl pedig a *gyülekezeti misszió*nak feladata, hogy szolgálatával, segítségével a lelkeket a közösséghez szorosan odafűzze, abban megtartsa s annak áldásaiban részesítse.

D. A lelkigondozás eszközei.

1. *Hitöntudatosítási eszközök*. Mindenekelőtt a *Biblia* jön tekintetbe. Tomay D. szerint a lelkipásztor *Biblia és énekeskönyv nélkül látogatást nem tehet*. Ezt *nyíltan* kell magával vinnie, *mutatnia*, minden alkalommal *használnia*.

A másik dolog az, hogy a Biblia miképen legyen maguknak a lelkeknek *mindennapi táplálójává*. A mindennapi családi és magános *bibliaolvasás*, mely régen általános volt, kiveszőben van. Sok háznál már nincs is Biblia, ahol pedig megvan az „öreg”, nagyalakú, öröklött példány, ott többnyire csak ereklye, díszhelyen tartják, de nem olvassák. A *bibliaterjesztés* rendjén a *közösségi lelkigondozás* feladata alkalmas, könnyebben olvasható és kezelhető példányoknak mindenüvé juttatása.

A lelkigondozó a *pásztori bibliaóra és csendesóra* bevezetése, gyakorlása által vezesse be a lelkeket a Biblia használatába. Ehhez nemcsak lelki, de sok *tudásbeli* feltétel is hiányzik még. A *bibliaismertetés* munkáját a *gyülekezeti evangélizáció* keretében kell, *nem pusztán didaktikailag*, hanem *építő módon* végezni. Lehet *bibliaestéket* tartani, melyeken az énekek, szavalatok, megemlékezések is a *Bibliáról* szólnak.

Az *egyéni esetekben* a lelkipásztor adjon *tervet, útmutatást* az olvasáshoz, jelölje ki a *részeket*, adjon rövid, előzetes *tájékoztatót*, utóbb pedig *beszélgessen* az elolvasott részokről. *Bibliai kalauzok, vezérfonalak* stb. szintén jó szolgálatot tesznek.

A másik eszköz ebben a csoportban az *énekeskönyv*. Ez a *népi református lelkeknek* ma is a legszeretettebb könyve, imádságoskönyvül, lelki vezetőül is használják. Arra kell törekednünk, hogy a *jó hagyományt* fenntartsuk s a református *otthon* minden életmozzanatát és zugát betöltsék egyházi énekeink. Hatalmas *lelki fegyver* ez az ördög ellen.

Sajnos, *jelenlegi egyházi énekeskönyvünk* a lelkigondozás szempontjából még *fogyatékosabb és gyarlóbb*, mint a gyülekezeti istentisztelet szempontjából. Gazdagítása, értékesébbé tétele ebből a nagy érdekből is felettébb kívánatos és sürgős. Az énekeskönyvnek *nemcsak istentiszteleti használatra* kell alkalmasnak lennie, hanem az *egyéni és családi lelki szükségletek* minél *változatosabb* és evangéliumi kielégítésére is. A *látogatás, beszélgetés, bibliaóra* alkalmával mindig olvassunk és énekeljünk találó énekeket.

Mindenesetre *magasabb gyülekezeti színvonalat* igényel a mostaninál a *hitvallásos könyvek* használata. A *ránévelő, előkészítő munkát* azonban végre meg kell kezdeni. A hitvallások helye a Biblia és az énekeskönyv mellett van a *családban* s

megfelelő tanítás mellett ezeknek lelkipozítói jelnetősége és hatása rendkívül nagy.

A *vallásos építőirodalom*, helyes *iratterjesztés* keretében, lelkipozítói felügyelet, válogatás, ajánlás mellett szintén hatatos eszköze lehet a hitbeli öntudatosodásnak. A mai készletben sok *selejtezésre* van szükség, viszont azonban *sokkal több érték* lehetne a kezünkben, mint amennyiről tudunk. Vigyázzunk az építőirodalom termékeinél az Ige *református* keresztyén értelmezésére, a *hitvallási követelményekre*.

2. *Szellemi eszközül* kínálkozik a *szépirodalom*, a *képzőművészet*, a *zene*. Ezeknek egyrésze *vallásos tárgyú*. A lelkipozító jól használhatja őket s ajánlhatja is, de mindig vigyázva az *egyéni és műveltségi állapotra*. Itt *nem kifejezetten hitvallásos, felekezeti alkotásokról* van szó, hanem *általánosan keresztyéni*, vagy *vallásos kifejezésekéről*. Ebből *negatív és pozitív* veszedelmek származhatnak. Ezekre figyelmeztesse az olvasókat, szemlélőket, hallgatókat.

Vannak *tisztán művészi, nem vallásos* vonatkozású szépirodalmi könyvek, művészi képek, tárgyak, zenedarabok, melyek az *evangéliummal nem ellenkeznek*. Ezeknek használata *értékes* lehet, de a *műveltség öncélúságának tévelygésére* nagyon vigyázzunk. Más az *esztétikai szellem* és más a *Pneuma*. Ne legyünk azonban *felettébb aggályoskodók* sem, mert a keresztyén életet és Isten dicsőségét szegényítenénk meg vele.

Idetartozik az otthonnak *bibliai képekkel, feliratokkal* való díszítése is. Ezek nem *vegyülhetnek ellenkezőkkel és ellenmondókkal*, de ne szorítsák ki azért a *mástárgyúakat*, melyek nem ilyenek. Az *ízlésességre* azonban ügyeljünk, mert rettentés visszaélések történnek vele. Ha egy ház tele van feketealapú, ezüstnyomású bibliai feliratokkal, nem otthonra, hanem temetkezési intézetre emlékeztet. Sajnos, eddig alig sikerült szép, lélekemelő formákat találni. Azonkívül azt se feledjük, hogy az eféléből *a sok*, a mindent elborító kevesebb és kevésbé hatatos, mint a néhány vagy egy.

A hitbelileg vagy erkölcsileg *rontóhatású irodalom, képzőművészet és zene mérge és szennye* ellen harcolnunk kell, de *megfelelő lelki taktikával*, mert a *patetikus dörgedelem* okvetlenül az ördög malmára hajtja a vizet. Legjobb *tárgyas ham-*

gon és elfogulatlan kritikával beszélni róluk. És pótolni őket tiszta, nemes aloktások megszerettetésével.

3. *Tárgyi eszközeink* is vannak a lelkigondozásban. Nem nélkülözhető itt sem az *adminisztráció*. Anyakönyvek, nyilvántartások, helyi krónika, munkanapló vezetése nélkül a szolgálat tervszerűsége, folytonossága, ellenőrizhetősége, rendszeres fejlesztése lehetetlen. Pontosan készítsük ezeket, nagy segítségünkre lesznek. De ne *helyettesítsük* velük magát a szolgálatot s ne nevezzük másnak, mint a mi: *segédszolgálatnak*, ügyvitelnek. Az adminisztráció a munka *háttérében* folyik, a lelkekre nem tartozik. Őket csak zavarná, néha gyanakodóvá tenné. Ezért *látogatásaink* alkalmával soahse kérjünk adatokat feljegyzésre s ne csináljunk feljegyzéseket. Gyakoroljuk magunkat abban, hogy mindent *jól figyeljünk meg* és *véssünk emlékezetbe* s csak otthon jegyezzük fel, végyük kimutatásba. Különben sokan azt hinnék rólunk, hogy *valami titkos célunk* van, esetleg új adókat akarunk rájuk sózni vagy kötelezettségeket, szolgálatokat. Természetes, hogy ha *maguk* kérik, akkor feljegyezhetjük azt, amit ők kívánnak, kis noteszbe vagy tőlük kért papírdarabra.

A *lelkigondozói levelezés* nagy értékét *Niebergall* és *Jentsch* emelik ki. *Történetileg* is, *Pál apostoltól kezdve* mindig megállapítható ez. Sokszor a levelezés olyan kérdéseket is megold, melyeket a beszélgetés nem képes. Sok lélek *csak levélben* tud kitárulni a lelkigondozó előtt. Különösen az *ifjak* zárkozó lelke választja szívesen ezt az utat. Mi is melegen ajánlhatjuk ennek az eszköznek felhasználását. Jegyezzük azonban meg, hogy a lelkigondozói levelezés egyrészt *nagy művészet*, másrészt *nagy felelősség*. Scripta manent. Nem szabad mást, kevesebbet vagy többet írunk, mint azt, ami találó és szükséges. A levelezésben hajlandók vagyunk egy vagy más irányban túlozni s nem adni teljes őszinteséggel önmagunkat. A levélíró mindig többé-kevésbé arcképfestője önmagának s ez ritkán hű. Annál kényesebb a helyzet, mert az is, aki levélben fordul hozzánk, ilyen arcképfestője önmagának a többnyire még kevésbé fegyelmezett és tárgyias. Nagy intuición, beleképzelő képesség, lélekismeret, mély felelősségérzés, lelkiismeretesség, erős hit és komoly szeretet kell a lelkigondozói levelezéshez. Imádságban kell hozzáedzenünk és alkalmaznunk magunkat a Lélek segítségével. Különösen vigyázzunk a *nőkkel*

való levelezésre. Sok nő szenvedélyes, de nem őszinte szándékú levelező. Élményt, szórakozást keres, hazudik, csalja magát és csalni próbálja a lelkigondozót. A hozzáértőnek azonban hamarosan elárulja magát. *Játékokba* ne menjünk bele, *kényes* ügyeket ne tegyünk papírra.

Többen, így *Schian* és *Pfennigsdorf*, a tárgyi eszközök közt felhozzák a *lelkigondozó otthon* létesítését is. Ennek helye inkább a *közösségi lelkigondozásban* van. Az egyéni lelkigondozásnak a *családi otthonok* vagy a *lelkipásztor fogadószobája* a megfelelő helye.

IRODALMI UTALÁSOK

Asmussen: Die Seelsorge i. m. 16.—19. *Schian*: Grundriss i. m. 90, *Pfennigsdorf*: Prakt. Theol. i. m. 642. *Köstlin*: Die Lehre i. m. 184.—189, *Forgács Gy.*: A belmisszió és cura past. i. m. 776.—788. *Gaudy L.*: A gyak. theol. i. m. 132. *Tóth E.*: A ref. lp. i. m. 24.—32, *Tomay D.*: A pásztori látogatás áldásai. (Igazság és Élet Füz. 21.) Debr. 1940. 7.—16. *Bezzel*: Der Dienst i. m. 88. *Zänker*: Seels. an Gebild. i. m. 25. *Hollstein*: Krankenseelsorge i. m. 40.—48. 60.—68. *Schian*: Grundriss i. m. 292. *Köstlin*: Die Lehre i. m. 70. *Füllkrug*: Seels. i. m. 70. *Robertson*: Eltökélesei. Az Ut. I. i. m. 38.—39. *Schian*: i. m. 290.—291, *Pfennigsdorf*: i. m. 644. *Dallmeyer*: Die Behandlung i. m. 18.—24, *Gaudy*: i. m. 132, *Kempis*: i. m. X. 29.—30. *Jentsch*: Das Jugendwerk i. m. 209.—217, *Lilje*: Die Seels. a. d. gebild. Jungmännerwelt. i. m. 225. *Peter*: Seels. an jungen Männern. i. m. 146.—149. 154.—159. *Zänker*: i. m. 25.—28, *Joó S.*: A szenvedők i. m. 10.—11. *Schairer*: Entlarv. i. m. 212.—221, *Pfister*: Anal. Seels. i. m. 101.—106. 117.—118. *Füllkrug*: Seels. i. m. 80. *Schian*: i. m. 286. 289.—290. *Pfennigsdorf*: i. m. 641.—643, *Flemming H.*: Die Sprechstunde. (Füllkrug: Vom Werk des Glaubens i. m.) 131.—139, *Ravasz L.*: Gyakorlati billiamagyarázat. (Vasady: Károlyi Emlékkönyv.) 255. *Victor J.*: Igehirdetésünk textusszerűsége. (u. o.) 268.—269. *Darányi L.*: A helyén mondott Ige. (u. o.) 304. *Blau*: Pfarramt. i. m. 84.—96. *Köstlin*: i. m. 247. *Füllkrug*: Die Bibelstunde. (Vom Werk i. m.) 119.—125. *Lilje*: i. m. 223, *Simsa J.*: Die Behandlung der Apologetik in der Evangelisation. (Brennende Fragen i. m.) 25.—33. *Robertson*: Az imádság E. B. I. i. m. 25.—33. *Heiler Fr.*: Das Gebet, 4. Aufl. München. 1921. 489.—495. *Füllkrug*: Krankenseels. i. m. 86. sköv, *Ulbrich*: Die Krankenseels. i. m. 77. *Schian*: i. m. 287. *Peter*: i. m. 150.—153, *Csikess T.*: A serdülőkor i. m. 105.—108. *Schairer*: Mod. Seel. prax. i. m. 164.—171. *Hanse*: Prakt. Seels. i. m. 18.—19, *Jentsch*: i. m. 211.—225. *Schairer*: Entlarv. i. m. 209.—211. *Köstlin*: i. m. 185.—189, *Niebergall*: Prakt. Theol. II. i. m. 394. *Jentsch*: i. m. 215.—217, *Makkai S.*: Az Egyház missziói munkája i. m. 201.—202. A magyar refodmátusság i. m. 53.—54. *Thurneysen E.*: Die Lehre von der Seelsorge i. m. 90, 119. 135. 162.

FÜGGELÉK.

FELHASZNÁLT ÉS FIGYELEMBEVETT IRODALOM.

- A debreceni theologus gyülekezet alapszabályzata. Debrecen. 1941.
- Ágoston (Szent) Vallomásai. I.—II. Latin és magyar szöveg. Ford. Balogh J. Bp. Parthenon. 1944.
- Andreä J. V. Az Úr jámbor szolgája. Ford. Makkai S. Kolozsvár. Ifju Erdély kiad. 1938.
- Asmussen H.: Die Seelsorge. Ein praktisches Handbuch über Seelsorge und Seelenführung. Vierte Auflage. München. 1937.
- Az ekkleziasztika a theologiai tudományban és a lelkészképzésben. Theol. Szemle. Debrecen. 1942.
- Barth K.: Der Dienst am Wort Gottes. Theologische Existenz heute. 13. München. 1934. Magyar ford. Pilder M.: Isten Igéjének szolgálata. Kiáltó Szó könyvei. Szerk.: Tavasz S. Kvár.
- Bartók Gy.: Ember és élet. Szeged—Bp. 1939.
- Behm U.—Walter: Für die Krankenstube. 100 Krankenblätter mit kurzen Andachten zum Verteilen an Kranke. 4. Aufl. Schwerrin i. Mecklb.
- Berggrav E.: Die Seele des Gefangenen. Übertr. Ruprecht G. Göttingen. 1929.
- Bezzel H.: Der Dienst des Pfarrers. 3. Aufl. Neuendettelsau. 1926.
- Bitter F.: Konvertiten—Unterricht. 3. Aufl. Dühren i. W. 1921.
- Blau P.: Pfarramt und Seelsorge. Hamburg. 1927.
- Bohlen H.: Die seelsorgliche Behandlung der Lungenkranken. Tyrolia. Innsbruck. 1929.
- Bousset W.: Jesus. Ford. Makkai S. Kolozsvár. 1911.
- Boutroux E.: Tudomány és vallás a jelenkori philosophiában. Ford. Fogarasi B. Bp. Akad. 1914.
- Böhm K.: Az „idea” és „ideál” értékelméleti fontossága. Magy. Filoz. Társ. Közl. XV. Bp. 1905.
- — Az ember és világa. II. A szellem élete. Bp. 1892.
- Budai G.: A lelkipásztor tanulószobája. Református Theologia. I. évf. 1. Bp. 1943.
- Buntzel W.: Die Psychoanalyse und ihre seelsorgerliche Verwertung. Göttingen. 1926.
- Claparède E.: Psychologie de l'Enfant et pédagogie expérimentale. 10. Ed. 1924. Magyar ford. Wessely Ö.

- Crome Ad.: Seelsorge an der weiblichen Jugend mit höherer Schulbildung. (Blau: Seelsorge an den Jugendlichen) Gütersloh. 1930.
- Coué E.: A couéizmus. Ford. Völgyesi F. Bp. 1925.
- Czeglédy S.: A lelkész mint exegéta. Különös tekintettel az Ótestamentumra. (Vasady B.: A lelkész mint... vagy: mintalelkész.) Igazság és Élet Füzetei. 20. Debrecen. 1940.
- Csikesz S.: A falusi lelkipásztor önművelése. (Csikesz S. Emlékkönyvek. 3. Sajtó alá rend. Módis L.) Debrecen, 1941.
- — A szektákról. (Cs. S. Eml. k. 5.) Debrecen. 1943.
- Csikesz T.: A serdülőkor lélektana, különös tekintettel vallásos életére. Debrecen. 1941.
- Dallmeyer H.: Die Behandlung der Ehefragen in der Evangelisation und Seelsorge. (Füllkrug: Brennende Fragen der Evangelisation. 2. Aufl.) Schwerin i. Mecklb. 1922.
- Darányi L.: A gyermek hite. (A hit. Tíz előadás. Sajtó alá rend. Mátyás E.) Sárospataki Füzetek. 1. Sárospatak. 1938.
- — A helyén mondott Ige. (Vasady B.: Károlyi Emlékkönyv. Coetus Theol. kiad. 1.) Bp. 1940.
- Domján J.: A lelkész mint szociálpolitikus. (A lelkész mint... i. m.) Debrecen. 1940.
- Eckert A.: Probleme und Aufgaben des ländlichen Pfarramtes. Berlin. 1910.
- Enyedy A.: A lelkész mint pszichologus. (A lelkész mint... i. m.) Debr. 1940.
- Erdei M.: Egyház és ifjúság. (Egyh. Értekezések. Szerk. Csikesz S. 10.) Debrecen. 1939.
- Erdős K.: A lelkész mint exegeta. Különös tekintettel az Újtestamentumra. (A lelkész mint... i. m.) Debr. 1940.
- — A magyar református presbiter jogai, kötelességei és felelőssége. II. kiad. Debr. 1935.
- Farkas Ig.: A lelkész mint filozófus. (A lelkész mint... i. m.) Debrecen. 1940.
- Farkas Istv.: A püspöki vizitáció áldásai. Igazság és Élet. Debr. 1939.
- Fichtner H.: Handbuch der evangelischen Krankenseelsorge. I. Medizinische Grundlagen. II. Theorie und Praxis. Schwerin i. M. 1928.—1929.
- Flemming H.: Die Sprechstunde. (Füllkrug: Vom Werk des Glaubens. 131.—139.) Schwerin i. M. 1931.
- Forgács Gy.: A belmisszió és cura pastoralis kézikönyve. Ref. Egyh. Könyvtár XIV. Pápa. 1925.
- Fosdick E. H.: A Mester jelleme. Ford. Victor J. MEKDSz. Bp. — — Az imádság értelme. Ford. Victor J. MEKDSz. Bp. 1917. — — A hit értelme. Ford. Victor J. MEKDSz. Bp. 1922.
- Freud S. Totem und Tabu. Wien. 1912.

- Fülkrug G.: Seelsorge. Schwerin i. Mecklb. 1933.
- — Seelenkunde der weiblichen Jugend. Schwerin i. M. 1927.
- — Krankenseelsorge. 6. Aufl. Schwerin i. Mecklb. 1925.
- — Die Bibelstunde. (Vom Werk des Glaubens. i. m.)
- Gaudy L.: A gyakorlati theologia vázlata. Bp. 1930.
- Gladden W.: The christian Pastor and the working Church. New-York. 1911.
- Goltz (von der) E.: Grundfragen der Praktischen Theologie. (Studien zur Prakt. Theol. VIII.) Giessen. 1917.
- — Die Praktische Theologie. (Die evangelische Theologie. Ihr jetztiger Stand und ihre Aufgaben. Fünfter Teil.) Halle (Saale). 1920.
- Gönczy L.: Az erdélyi lelkészképzés utóbbi húsz éve. (Dolgozatok a ref. theol. tud. köréből. 20.) Kolozsvár. 1942.
- Göring M.: Schuld, Sühne, Erlösung. (Neumanr: Einführung in die Psychotherapie für Pfarrer auf individualpsychologischer Grundlage.) Gütersloh. 1930.
- Gruehn W.: Seelsorge im Lichte gegenwärtiger Psychologie. Schwerin. 1926.
- Halasy—Nagy J.: Az ember lelki élete. Bp. 1943.
- Hanse: Praktische Seelsorge am Kleinkind. (Blau: Seelsorge an den Jugendlichen. i. m.) Gütersloh. 1930.
- Heiler Fr.: Das Gebet. 4. Aufl. München. 1921.
- Herz J.: Der soziale Pfarrer. Aus Georg Liebsters Lebensarbeit. Göttingen. 1928.
- Heydt (von der) Fr.: Die Mischehe. Berlin. 1926.
- Hollstein H.: Krankenseelsorge. (Prakt. Theol. Handbibliothek. 16. Hgb. Niebergall Fr.) 2. verb. Aufl. Göttingen. 1921.
- Hünlich J.: Die sexuelle Frage in der Seelsorge. Dresden. 1927.
- Illyés E.: A magyar református földművelő nép lelki élete, különös tekintettel vallásos világára. Szeged. 1931.
- Imre L.: A gyermek vallása. Hódmezővásárhely. 1912.
- — Vezérfonal az ifjúság gondozására. Bp. 1920.
- — A magyar kálvinista lelkipásztor eszménye. Kolozsvár. 1922.
- — A vezető könyve. Kolozsvár. 1927.
- — A református presbiter kiskátéja. VI. Kiad. Kolozsvár. 1929.
- — Isten és az emberi lélek. Az egyéni pásztoráció alapproblémái. (Dolg. a ref. theol. tud. kör. 3.) Kolozsvár. 1929.
- — Az ifjúság válsága. Kolozsvár. 1930.
- — Niebergall, a theologus. (Niebergall Erdélyi Emlékfüzet. Dolg. a ref. theol. tud. kör. 13.) Kolozsvár. 1934.
- — A lelkigondozás mai kérdései. (A református lelkipásztor kézikönyve.) Kolozsvár. 1937.
- — A lelkész mint pásztor. (A lelkész mint... i. m.) Debr. 1940.
- — Ekkleziasztika. (Coetus Theol. Kiadv. 2.) Budapest. 1941.
- — Katechetika. A ref. ker. vall. nevelés rendszere. Ref. Egyh. Könyvtár. XXII. Bp. 1942.

- Jahn E.: Die Krisis in der modernen Seelenführung. (Ulrich: Fürsorge und Seelsorge.) Berlin. 1928.
- Jentsch W.: Das Jugendwerk der Kirche. Wege und Irrwege evangelischen Jugenddienstes. Dresden und Leipzig. 1938.
- Joó S.: A húsvét homiletikuma. (Theol. Tanulm. 73.) Debr. 1942.
- — A szenvedők lelkigondozása. Igazság és Élet Füz. 18. Debrecen. 1940.
- Just Th.: Die Seelsorge an den Gefangenen. (Sprengel W.: Gefangenen-Fürsorge.) Berlin-Dahl. 1926.
- Kapi B.: Papok a Főpap előtt. Győr. 1942.
- Kállay K.: A lelkész mint exegeta. Különös tekintettel az Ótestamentumra. (A lelkész mint... i. m.) Debrecen. 1940.
- — A vizsolyi biblia ótestamentumi részének exegetikai értéke. (Vasady B.: Károlyi Emlékkönyv. i. m. 59.—91.) Bp. 1940.
- Kálvin J.: A keresztyén vallás rendszere. (Institutio religionis christianae.) 1559. Ford. Ceglédi S. és Rábold G. Ref. Egyh. Könyvtár. V.—VI. Pápa. 1909.—1910.
- — Magyarázata Pál apostolnak Timotheushoz írt leveleihez. Ford. Szabó A. (Kálvin J. újszöv. írásmagyarázata. Kiadja: Dávid Gy.) Székelyudvarhely. 1939.
- — Evangéliumi Harmónia. Ford. Rábold G. Kiadta: Dávid Gy. I.—III. Bp. 1941.
- Keller B.: Die Bedeutung der letzten Dinge für die Evangelisation. (Füllkrug: Brennende Fragen i. m.) Schwerin i. Mecklb. 1922.
- Keller S.: Sonnige Seelsorge. Freiburg i. Br. 1921.
- Kemény F.: Magyar Pedagógiai Lexikon. I. 491—493. 755.—757. 759.—760. 777.—780. 990.—994. Bp. 1933.
- Kempis: Krisztus követéséről. Ford.: Pázmány. Bev.: Bellaagh A. Magyar Könyvtár. Bp.
- Kierkegaard S.: Das Evangelium der Leiden. Calw. 1933.
- Knabe E.: Seelsorge an Kranken und Sterbenden, einschliesslich der Seelsorge in Krankenhäusern und Irrenanstalten. (Blau: Seelsorge an den Erwachsenen.) Gütersloh. 1930.
- Koetsveld, van, C. E.: Der Krankenfreund. Ein biblisches Hausbuch. Überz. Müller E. 3. Aufl. Leipzig. 1912.
- Koffka K.: Die Grundlagen der psychischen Entwicklung. 2. Aufl. 1925.
- Komáromy A.: Báthori István országbíró végrendelete. Bp. Századok. 1890.
- Koncz S.: Kierkegaard és a világháború utáni theologia. Miskolc. 1938.
- — Hit és vallás. Debrecen. 1942.
- Kováts J. I.: A lelkészképzés reformja. Bp. 1941.
- Köstlin A. H.: Die Lehre von der Seelsorge nach evangelischen Grundsätzen. 2. neubearb. Aufl. Berlin. 1907.
- Künkel Fr.: Fürsorge, Seelsorge und Therapie. (Ulrich: Fürsorge und Seelsorge.) Berlin. 1928.

- — Psychotherapie und Seelsorge nach dem Urteil des Arztes. (Neumann: Einführung i. m.) Gütersloh. 1930.
- László D.: Az anyaszentegyház élete és szolgálata. Kolozsvár. 1938.
- — Az egyház és munkái. Kolozsvár.
- — A lelkész mint hungarologus. (A lelkész mint... i. m.) Debrecen. 1940.
- — Nép, nemzet, lelkipásztor. Igazság és Élet Füz. 28. Debrecen. 1942.
- Le Bon G.: A tömegek lélektana. Ford. Balla A. Bp. 1913.
- Lerche M.: Ungläubige Jugend. München. 1931.
- Ley W.: Christliche Wehrkraft der Jüngsten. München. 1930.
- Lilje H.: Die Seelsorge an der gebildeten Jungmännerwelt. (Blau: Seelsorge an den Jug.) Gütersloh. 1930.
- Löhe W.: Rauchopfer für Kranke und Sterbende und deren Fraunde. 7. Aufl. Neuendettelsau. 1928.
- — Über den Umgang mit Schwermütigen und Geisteskranken. Praktische Winke, von Löhe, Vilmar, Harms, Blumhardt u. a. Christliche Wehrkraft. 2. München. 1928.
- Lutz N.: Die Bedeutung christlicher Beeinflussung für die religiöse Entscheidung. (Füllkrug: Seelenkunde i. m.) Schwerin i. Mecklb 1927.
- Makkai S.: Hogyan tanítsunk vallást? Az Ut. Kolozsvár. 1915.—1918.
- — A szekták keletkezésének okai. Kálvin Szöv. kiad. Kolozsvár. 1917.
- — A halál mysteriuma. Bp. MEKDSz. 1918.
- — Ird meg, amiket láttál. Kolozsvár. 1923.
- — A vallás az emberiség életében. Erdélyi Ref. Egyh. Könyvtár 2. Torda. 1923.
- — A vallás lényege és értéke. U. o. 3. Torda. 1923.
- — Illuzió, suggestio és vallás. (Zörgesetek stb.) Kolozsvár. 1925.
- — A tudatalatti. U. o. Kolozsvár. 1925.
- — A lélek találkozása Istennel. U. o. Kolozsvár. 1925.
- — A hit veszedelme. U. o. Kolozsvár. 1925.
- — A keresztyén család. (Aratás) Losonc. 1926.
- — A mi utunk. Kolozsvár. 1929.
- — Evangélium az egyházban. Sepsiszentgyörgy. 1934.
- — Az élet kérdezett. II. Bp. 1935.
- — A református keresztyénség szociális programjának alapelvei. (Szociális kérdések és a megoldási kísérletek.) Kálvin Könyvtár. 27.—30. Bp. 1938.
- — Az egyház missziói munkája. Bp. 1938.
- — A püspöki vizitáció áldásai. Igazság és Élet. Debrecen. 1939.
- — A magyar reformátusság egyházi élete. Igazság és Élet Füz. 17. Debrecen. 1940.
- — Mi a missziói munka? Theologiai Szemle. Debrecen. 1941.

- — Egyházunk belső feladatai ma. *Protestáns Szemle*. 1941. XI.
- — Az örök ifjúság. *Athenaeum*. 1941. évf. 3. sz.
- — A református szellem bélyege az iskolán. *Prot. Szle*. 1943. XI.
- Maller K.: *A lelkész mint pszichologus. (A lelkész mint... i. m.)* Debrecen. 1940.
- March H.: *Psychologische Seelsorge. Handreichung eines Arztes.* Gütersloh. 1930.
- Masci B.: *Az élet szolgálatában.* Bp. 1943.
- Máday I.: *Individuálpszichológia.* Bp. 1941.
- Második Helvét Hitvallás. Erdélyi Ref. Egyh. Könyvtár XV. Ford. Erdős J. Második átnézett kiadás. Kolozsvár. 1932.
- Meyer J.: *Grundriss der Praktischen Theologie. VI. Seelsorge. (Poimenik.)* Leipzig. 1923.
- Mitrovics Gy.: *A neveléstudomány alapvonalai.* Debrecen—Bp. 1933.
- Mott J.: *A legkeményebb küzdelem a diák életében.* Bp. Lond. Trakt. Társ. 1909.
- Muzsnai L.: *A lélek rejtelmes világa.* Bp. 1928.
- Nagy B.: *A theologiai módszer problémája az úgynevezett dialektika theológiában.* Debrecen. 1936.
- Nagy L.: *A gyermek érdeklődésének lélektana.* Bp. 1908.
- Nagy M. I.: *A gyermek és a halál.* Bp. 1936.
- Nagy S. B.: *A református istentisztelet Kálvin felfogása szerint. (Theol. Tanulm. 51.)* Debr. 1937.
- Neumann J.: *Psychotherapie, Theologie, Kirche. (Einführung i. m.)* Gütersloh. 1930.
- — *Religiöse Erlösung und individualpsychologische Heilung. (U. o.)*
- — *Die Individualpsychologie in der Gefangenenseelsorge. Neurose, Kriminalität, Therapie. (U. o.)*
- Niebergall Fr.: *Praktische Auslegung des Neuen Testaments.* 1909.
- — *Person und Persönlichkeit.* Leipzig. 1911.
- — *Praktische Auslegung des Alten Testaments.* 1912.
- — *Praktische Theologie. Lehre von der kirchlichen Gemeindeerziehung auf religionswissenschaftlicher Grundlage. I.—II.* Tübingen. 1918.—1919.
- — *Der evangelische Geistliche. (Berufsbilder. 72.)* Berlin. 1920.
- — *Pfarrerspiegel.* Frankfurt a. M. 1930.
- Nordmann W.: *Dorfpastorenleben an der Thüringer Grenze.* Naumburg.
- Ortega Y Gasset J.: *A tömegek lázadása. 2. kiad.* Ford. Puskás L. Budapest.
- Öhler L.: *Spurgeon H. Károly életrajza. Átd. Bernáth L.* Bp. 1931.
- Pap B.: *A lelkész mint szociális igehirdető. (A lelkész mint... i. m.)* Debr. 1940.
- Payot J.: *Az akarát nevelése.* Ford. Weszely Ö. Bp. 4. kiad.
- Peter Fr.: *Seelsorge an jungen Männern. (Blau:, Seelsorge an dem Jug. i. m.)* Gütersloh. 1930.

- Piaget J.: *Le Jugement et le Raisonnement chez l'Enfant*. 1924.
- Pfennigsdorf E.: *Praktische Theologie. Ein Handbuch für die Gegenwart*. I.—II. Gütersloh. 1929.—1930.
- Pfister O.: *Analytische Seelsorge. Einführung in die praktische Psychoanalyse für Pfarrer und Laien*. Göttingen. 1927.
- Pförtner H.: *Das junge Mädchen unter der Gewalt des öffentlichen Lebens*. 2. Aufl. München. 1932.
- Pongrácz J.: *A vizsolyi biblia újtestamentumi részének exegetikai értéke*. (Vasady B.: Károlyi Emlékkönyv. i. m.) Bp. 1940.
- Ravasz L.: *Bevezetés a gyakorlati theológiába*. Kolozsvár. 1907.
- — *A gyülekezeti igehirdetés elmélete*. (Homiletika.) Ref. Egyh. Könyvtár XI. Pápa. 1915.
- — *Tudom kinek hittem*. Bp. 1927.
- — *IX. Püspöki Jelentése*. Bp. 1930.
- — *Alfa és Omega*. I.—II. Bp. 1932.
- — *Hit és engedelmesség*. Bp. 1936.
- — *Legyen világosság!* I.—II. Bp. 1938.
- — *A Thaborhegy ormán*. Bp. 1938.
- — *Gyakorlati bibliamagyarázat*. (Vasady B.: Károlyi Emlékkönyv i. m.)
- — *A püspöki vizitáció áldásai. Igazság és Élet*. Debr. 1939. évf.
- — *A pap*. Ref. Theol. Akad. Évkönyve. Bp. 1941.
- — *Isten rostájában*. I.—III. Bp. 1941.
- Remé R.: *Unsere Waffen im Kampf gegen Spiritismus, Theosophie und Antroposophie*. (Füllkrug: Brennende Fragen i. m.) Schwerin i. Mecklb. 1922.
- Reök I.: *A sebész találkozik Istennel. Evangéliumi könyvkereskedés*. Bp.
- Rittelmeyer: *Der Pfarrer. Erlebtes und Erstrebtes*. Ulm. 1909.
- Robertson Fr. V.: *Eltökélései*. Az Ut. I. évf. Kolozsvár. 1915.
- Robertson Fr. V.: *Egyházi Beszédei*. I. Ford. Czeglédy S. Pápa. 1912. II. Ford. Czeglédy S., Fazekas L., Tildy Z. Pápa. 1918.
- Römer A.: *Seelsorge an Trinkern und Fürsorge für Alkoholkranke*. (Blau: Seelsorge an den Erwachsenen. i. m.) Gütersloh. 1930.
- Ruland L.: *Handbuch für praktischen Seelsorge. I. Grenzfragen der Naturwissenschaften und Theologie. Pastoralmedizin*. München. 1930.
- Schairer J. B.: *Moderne Seelenpraxis. Grundlagen für eine positive Seelsorge*. Gütersloh. 1927.
- — *Psychotherapie und Seelsorge nach dem Urteil des Pfarrers*. (Neumann: Einführung i. m.) Gütersloh. 1930.
- — *Entlarvung religiöser Selbsttäuschungen*. (U. o.)
- — *Psychotherapeutische Seelsorge*. (Blau: Seelsorge an den Erwachsenen i. m.)
- Schäfer D.: *Vom segnenden Leid. Ein Trostbüchlein für Kranke und Einsame*. 12.—15. Tausend. Berlin. 1929.

- Scheurlen P.: Das kleine Sektenbüchlein. 31.—40. Tausend. Stuttgart. 1933.
- Schian M.: Grundriss der Praktischen Theologie. Giessen. 1922.
- — Handbuch für das kirchliche Amt. Leipzig. 1928.
- — Der evangelische Pfarrer der Gegenwart wie er sein soll. 2. neuarb. Aufl. Leipzig. 1920.
- Schlatter W.: Der Pfarrer als Theologe. Leipzig. 1927.
- Schleiermacher Fr.: Kurze Darstellung des theologischen Studiums. 1811.
- — Die Praktische Theologie nach den Grundsätzen der ev. Kirche im Zusammenhange dargestellt. Berlin. 1850.
- Schmidt J.: Kinder ohne Jesus. (Kind und Kirche. Christliche Wehrkraft. 32.) München.
- Sebestyén J.: A református nő lelkivilága. I.—III. Bp. 1927.
- Simsa J.: Die Behandlung der Apologetik in der Evangelisation. (Brennende Fragen i. m.)
- Sipos G.: A spiritizmus az Ige fényében. II. bőv. kiad. Kolozsvár. 1940.
- Spengler El.: Die religiöse Entscheidung. (Füllkrug: Seelenkunde i. m.) Schwerin i. M. 1927.
- Spranger E.: Lebensformen. V. Ausg. 1925.
- — Az ifjúkor lélektana. Ford. Nagy M. és Péter Z. Mezőtur. 1929.
- Stauber H.: Die Jugend vor der Berufswahl. Zürich. 1934.
- Stehmann M.: Die Seelsorge an den weiblichen Jugend des Volkes. (Blau: Seelsorge an den Jug. i. m.) Güterlloh. 1930.
- Stritter P.: Seelsorge an Geistesschwachen. (Blau: Seelsorge an den Erwachsenen i. m.)
- Szabó L.: A szekták hite. (Mátyás E.: A hit i. m.) Sárospatak. 1938.
- Szabó Z.: Az ifjúkor lélektana és az ifjúság lelkigondozása. Debrecen. 1932.
- — Az ifjúság hite. (Mátyás E.: A hit i. m.) Sárospatak. 1938.
- Szalonnás J.: A református leány. Bp. 1929.
- Szentpéteri Kun B.: A református presbiter. Bp. 1941.
- Szikszay Gy.: Keresztyéni tanítások és imádságok. Új kiadás. Bp. 1912.
- Tagebuch eines Grossstadtpfarrers. 10. Aufl. Berlin.
- Tavaszy S.: A spiritizmus és a theozófia református keresztyén megítélése. (A tordai református nagyhét emlékkönyve.) Kolozsvár. 1929.
- — A theologiai irányok átértékelése. (Dolgozatok a ref. theol. tud. köréből. 7.) Kolozsvár. 1931.
- Thieme W.: Unter den Gebildeten. (Füllkrug: Vom Werk des Glaubens i. m.) Schwerin i. M. 1931.
- Thurneysen E.: Die Lehre von der Seelsorge. Zollikon-Zürich, 1946.

- Tomay D.: A pásztori látogatás áldásai. Igazság és Élet Füz. 21. Debrecen. 1940.
- Tóth E.: A református lelkipásztor munkája a gyülekezetben. Pápa. 1938.
- Tóth F.: Lelki pásztori Gondviselés. A lelki pásztori theológiának II. darabja. Győr. 1806.
- Tóth T.: Az ifjúság lelkigondozása. (Az intelligencia lelkigondozása. I.) 2. bőv. kiad. Bp. 1925.
- — A felnőttek lelkigondozása. (Az intelligencia lelkigondozása II.) Bp. 1923.
- Török I.: A házasság keresztyén jellege. Pápa. 1939.
- — Egyház, theologia, pásztori hivatás. Igazság és Élet Füz. 29. Debrecen. 1942.
- Trócsányi D.: A lelkész mint filozófus. (A lelkész mint... i. m.) Debr. 1940.
- Ujszászy K.: A lelkész mint hungarologus. (U. o.)
- Ulbrich M.: Die Krankenseelsorge. Gütersloh. 1912.
- Vasady B.: A valláspszichológia fejlődésének története. Debrecen. 1927.
- — A szekták keletkezésének okairól és a szekta jellemvonásairól (Mátyás E.: A szekták és az ellenük való védekezés módjai.) Sárospatak. 1933.
- — A lelkészképzés reformja. Debrecen. 1940.
- — A lelkipásztori tiszt és hivatás Ravasz László gondolatvilágának tükrében. Igazság és Élet Füz. 27. Debrecen. 1942.
- Victor J.: Igehirdetésünk textusszerűsége. (Vasady B.: Károlyi Emlékkönyv. i. m.)
- — A lelkész mint exegeta. Különös tekintettel az Újtestamentumra. (A lelkész mint... i. m.)
- Völter P.: Wie kann man nur ein Pfarrer sein? Berlin. 1928.
- Weinmann K.: Psychotherapie in der Arbeit an der Jugend. (Neumann: Einführung i. m.) Gütersloh. 1930.
- Weizsäcker W.: Seelenbehandlung und Seelenführung nach ihren biologischen und metaphysischen Grundlagen betrachtet. (Stange C.: Studien des apologetischen Seminars. 16.) Göttingen—Gütersloh. 1926.
- Werdermann H.: Der evangelische Pfarrer in Geschichte und Gegenwart. (Wissenschaft und Bildung, 216.) Leipzig. 1925.
- Wiener W.: Das evangelische Pfarrhaus in seiner sozialen Bedeutung. Gotha. 1881.
- Zänker O.: Seelsorge am Gebildeten. Gütersloh. 1930.

BIBLIAI NEVEK.

Agrippa király 164.	Mária 253.
Anna 254.	Márta 253.
Ábel 232. 252. 271.	Mózes 77. 105.
Ábrahám 105. 232. 254. 283.	Napkeleti bölcsek 283.
Ádám 269 ^s . 270. 271. 279.	Nikodémus 387. 397.
Dávid 105. 250. 283. 461.	Onán 281.
Ezékias 427.	Pál apostol 48. 74. 84. 105. 158. 159. 164. 206. 264. 283.
Éva 269 ^s . 270. 271. 279.	Péter apostol 260. 461.
Ézsau 250. 252. 311. 312.	Prédikátor 232.
Festus 164.	Ruth 253.
Gadarai ördögös 461.	Salamon 283. 376.
Gazdag ifjú 284. 306.	Saul 461.
Géházi 273.	Sámuel 112. 113.
Jairus leánya 258.	Sára 254.
Jákob 105. 250. 252.	Tamás 389.
Jób 232. 409.	Zakeus 251. 283. 461.
József 249. 250. 252. 283.	
Kain 252. 271.	

BIBLIAI HELYEK.

I. Móz. 1:28. (348.)	És. 8:19. (403.)
2:16.—17. (269.)	40:1.—11. (406. 407.)
21. (279.)	Ezék. 38:8. (75.)
24. (351.)	Hós. 4:6. (55.)
3:1. (269.)	Mal. 2:7. (55.)
4.—6. (269.)	3:14.—15. 18. (396.)
15. (98.)	Mát. 4:1.—11. (323.)
5:24. (124.)	4. (98.)
27:38. (314.)	17. (116.)
28:16.—17. (257.)	5:3. (388.)
38:8.—10. (281.)	16. (115.)
III. Móz. 3:14. (396.)	6:21. 24. (306.)
21:17.—24. (40.)	7:1.—5. (431.)
V. Móz. 1:17. (77.)	16. (190.)
18:9.—12. (403.)	17.—18. 20. (222.)
I. Sám. 12:16.—23. (113.)	21. (388.)
16:1.—13. (250.)	8:17. (414.)
17:1.—58. (250.)	10:38. (359.)
28:11. 15.—19. (403.)	39. (135.)
II. Kir. 5:20.—27. (273.)	11:3.—6. (262.)
20:1.—6. (428.)	28. (433.)
Jób 14:3.—6. (127.)	28.—30. (388.)
Zsolt. 25:7. (328.)	30. (323.)
42:2.—4. (390.)	12:30. (322.)

32. (433.)
 46.—50. (145.) (255.) (352.)
 14:23.—34. (260.)
 15:32. (132.)
 16:22.—23. (396.)
 24. (257.)
 26. (132.)
 18:3. (341.)
 14. (257.)
 21.—35. (430.)
 19:1.—12. (139.)
 5.—6. (348.)
 9. (364.)*
 26. (396.)
 20:1.—6. (396.)
 21:15.—16. (256.)
 23.—32. (396.) (441.)
 25:24. (72.)
 26:41. (125.)
 Márk 2:1.—12. (407.)
 8.—11. (430.)
 3:28.—30. (433.)
 4:35.—41. (260.)
 9:24. (135.)
 10:10.—16. (348.)
 43.—44. (252.)
 Luk. 1:34.—38. (396.)*
 2:48.—50. (249.)
 5:17.—26. (418.)
 7:36.—50. (430.)
 10:17.—20. (403.)
 19. (256.)
 20. (125.)
 21. (256.)
 11:1. (467.)
 21.—23. (134.) (282.) (322.)
 12:10. (433.)
 13:23.—24. (386.)
 15:1.—32. (430.)
 17. (440.)
 16:8. (128.)
 26. (403.)
 27.—31. (403.)
 18:9.—14. (430.)
 19:12.—27. (396.)
 42. (303.)
 Ján. 1:7.—9. (430.)
 2:1.—2. (430.)
 3:1.—36. (397.)
 6.—7. (340.)
 8. (221.)
 30. (331.)
 4:23.—24. (311.)
 34. (13g. 186.)
 53.—54. (418.)
 5:44. (297.)
 6:37. (433.)
 7:17. (388.)
 8:32. (82.) (190.)
 44. (133.)
 9:3. (262.)
 33. (262.)
 10:11. (107.)
 34.—35. (108.)
 15:12.—17. (294.)
 13. (107.)
 13.—16. (121.)
 14.—15. (138.)
 16. (104.)
 18.—19. (128.)
 16:32. (321.)
 33. (128.)
 17:2.—3. (400.)
 12. (123.) (221.)
 15. (128.)
 18:37. (388.)
 20:21. (27.)
 22.—23. (430.)
 29. (389.)
 Csel. 1:8. (122.)
 2:21. (426.)
 4:32. (253.)
 5:29. (156.)
 16:16.—19. (403.)
 19:13. (403.)
 20:28. (204.)
 21:1.—14. (403.)
 23:1.—35. (164.)
 26:1.—32. (164.)
 28.—29. (159.)
 Rom. 1:18.—32. (333.)
 2:21. (392.)
 7:23.—25. (354.)
 8:14. (114.) (164.)

15. (114.) (396.)
 20.—23. (399.)
 26. (129.)
 28. (315.)
 29. (248.)
 12:18. (152.)
 14:23. (302.)
 15:20. (74.)
 I. Kor. 1:26.—31. (244.)
 2:9.—10. (395.)
 4:2. (319.)
 9.—13. (244.)
 7:1.—9. (347.)
 13.—14. (362.)
 16. (362. 371.)
 19. (139.) (348.)
 30.—31. (120.)
 9:24.—27. (361.)
 10:23.—33. (167.)
 12:3. (114.)
 13:1.—13. (164.)
 7. (159.)
 7.—8. (424.)
 11. (340.))
 14:34. (144.)
 15:20. (398.)
 35.—49. (399.)
 44. (113.)
 46. (190.)
 50. (399.)
 22:24. (306.)
 II. Kor. 4:6. (78.)
 5:8.—10. (264.)
 17. (114.)
 19.—20. (104.)
 6:9. (131.)
 8:2. (167.)
 12:9. (127.)
 Gal. 2:20. (118.) (400.)
 5:22. (164.)
 Ef. 4:12. (204.)
 22. (340.)
 23.—24. (340.)
 27. (134.)
 30. (433.)
 5:16. (201.)
 6:4. (255.)
 12. (79.)
 Fil. 2:6.—8. (319.)
 13.—14. (433.)
 3:12.—15. (158.)
 Kol. 1:21. (314.)
 28. (204.)
 3:3.—4. (124.)
 5. (340.)
 9. (340.)
 10. (340.)
 12.—17. (414.)
 I. Thess. 4:3.—8. (360.)
 11. (244.)
 II. Thess. 2:9.—12. (403.)
 I. Tim. 4:12. (149.)
 16. (83.)
 5:23. (41.)
 II. Tim. 1:7. (165.) (305.)
 2:19. (221.)
 3:14. 16.—17. (56.)
 4:3.—4. (379.)
 Zsid. 6:4.—6. (433.)
 10:26.—27. (433.)
 11:1. (237.)
 1.—40. (264.)
 27. (126.)
 12:1.—2. (183.)
 15. (309.)
 16.—17. (311.)
 29. (360.)
 13:4. (348.)
 17. (26.)
 Jak. 1:25. (113.) (317.)
 2:19. (133.)
 4:7. (134.)
 8. (396.)
 I. Pét. 1:16. (126.)
 24.—25. (130.)
 3:1.—7. (371.)
 15.—16. (208.) (397.)
 4:8. (159.)
 12.—19. (410.)
 5:8.—9. (305.) (454.)
 9. (134.))
 II. Pét. 3:13. (399.)
 I. Ján. 2:16. (128.)
 17. (130.)
 3:19.—22. (396.)

20. (127.)
4:12.—13. (396.)
18. (315.)

Jel. 1:18. (403.)
2:4.—5. (341.)
21:1. (400.)

NÉVMUTATÓ.

- Achelis E. Chr. 5. 14.
Adler A. 191. 258. 261.
Ády E. 313. 320.
Ambrosius 43. 78². 107. 139. 146.
167.
Andreä J. V. 71. 76². 120. 124.
170. 353.
Apáczai Cseri J. 47.
Arany J. 39. 236.
Asmussen H. 28. 36. 202. 208 209.
211. 214. 400. 447. 448. 449.
454. 474.
Assisi Ferenc 107. 211. 244. 284.
381.
Ágoston 48. 72. 96. 119. 139. 167.
204. 307.. 308. 318. 327. 376.
385. 405. 447. 464. 468.
Balla A. 446.
Balogh J. 447.
Barth K. 3. 78. 170.
Barth P. 105.
Bartók Gy. 446.
Bassermann H. 5.
Baxter R. 75.
Báthori I. 46.
Behm U. 448.
Berggrav E. 437². 438². 439. 440³.
441. 449.
Bernáth L. 77.
Bethlen G. 105.
Bezzel H. 72. 76. 87. 89. 90³. 137.
141². 142. 146. 151. 162. 167.
168. 169. 170³. 419. 427. 428.
435. 446. 448. 449. 453. 474.
Bitter F. 337.
Blau P. 27³. 30. 37. 48. 50. 52. 67.
71. 74². 76. 82. 119. 170. 199.
209. 210. 212. 213. 287. 375.
404. 428. 448³. 449. 462. 474.
Blumhardt J. Chr. id. 402². 422².
427. 449.
Blumhardt Chr. ifj. 422².
Bodelschwingh Fr. von 421.
Bohlen H. 324². 326. 337. 419. 448.
Bohne 290.
Bousset W. 151. 170.
Boutroux E. 291. 336.
Böhm K. 336².
Budai G. 87. 88. 90. 170.
Buntzel W. 188. 193. 208. 337.
364. 426. 434. 447. 448. 449.
Bühler 290. 457.
Chronin 54.
Chrysostomus 68. 75. 78. 123. 146.
Clairvauxi Bernát 68. 119.
Claparède E. 105. 287.
Coe G. A. 290.
Comenius A. J. 105.
Cordier L. 290.
Coué E. 186¹. 208.
Court A. 56.
Cremer H. 22.
Crome Ad. 295. 314. 330. 336.
Czeglédy S. 170.
Csíkész S. 99. 170. 337.
Csíkész T. 336. 337. 383. 447. 474.
Dallmeyer H. 348. 349. 356. 358.
359². 360². 361. 364². 447. 453.
454. 474.
Darányi L. 287. 461. 474.
Dávid Gy. 171. 447.
Dehm 419.
Demosthenés 261.
Domján J. 171.
Drews P. 5. 14².
Eckert A. 170.
Enyedy A. 171.
Eötvös J. 105.
Erdei M. 336.
Erdős K. 170. 183.
Fabius 353.
Farkas Ig. 171.

- Farikas Istv. 183.
 Fichtner H. 412. 413. 414. 415².
 418. 419. 448.
 Filep G. 36.
 Fináczy E. 105.
 Flemming H. 402¹. 459. 474.
 Forgács Gy. 12. 26. 37. 81. 160.
 170. 451. 474.
 Fosdick E. 304. 337. 419. 448.
 Förster F. W. 290.
 Francke A. H. 54.
 Freud S. 187. 195². 196. 208. 274.
 280.
 Füllkrug G. 188. 208. 287. 299.
 305. 336. 337². 362². 363². 369.
 383. 384. 385³. 386². 390. 391.
 401. 402³. 403. 404. 409. 415.
 418. 423. 428². 430. 432. 433.
 446. 447³. 448. 449. 451. 453.
 456. 459². 468. 474⁵.
 Gaudy L. 352. 374. 419. 443. 444.
 447. 448. 449. 451.
 Gergely Nagy 75. 119. 123. 147.
 167.
 Gergely Nazianzi 123. 147.
 Gladden W. 76. 170.
 Goethe 321.
 Goltz E. von der 9. 10². 37. 208.
 Gönczy L. 76.
 Göring M. 434.
 Greeley H. 357
 Gruehn W. 196. 209. 290.
 Hallasy-Nagy J. 446.
 Hanse H. 226². 234. 236. 260³. 267.
 268. 271. 273². 287. 468. 474.
 Harms Cl. 23. 427. 449.
 Harnack Th. 5.
 Heiler F. 464³. 465². 466. 474.
 Herbart 5. 105.
 Herostrates 249.
 Herz J. 170.
 Heydt F. von der 369. 371. 372².
 373³. 447.
 Hieronymus 107. 139. 147. 167.
 Hollstein H. 415. 448. 453². 468.
 474.
 Hünlich J. 278². 288.
 Illyés E. 36. 76. 105.
 Imre L. 3. 5. 14. 18. 19³. 31². 36.
 37. 75. 76. 93. 105³. 150². 157.
 170³. 183². 197. 200². 204.
 209. 287. 289. 290. 302. 336⁵.
 341.
 Imre S. 105.
 Jahn E. 188. 208. 213. 227. 234.
 287. 299.
 James W. 195². 196. 290.
 Jentsch W. 298. 302. 303. 336. 456.
 473. 474².
 Joó S. 398². 405. 408. 447. 448.
 459. 474.
 Jung C. G. 192³. 341.
 Just Th. 437. 449.
 Kant 357.
 Kapi B. 76².
 Karácsony S. 105.
 Kálvin I. 46. 48. 54. 56. 63². 64.
 72. 75. 76. 78. 83. 96. 117.
 118. 124. 126. 148. 149. 166.
 171. 204. 305. 310. 311. 318.
 347. 353. 358. 359. 364. 369.
 386. 394³. 399. 405. 428. 430.
 447². 449. 450. 455. 468. 469.
 Kármán J. 321.
 Károlyi G. 405.
 Keller B. 397.
 Keller S. 188. 208. 447.
 Kemény F. 105. 287.
 Kempis 96. 107. 111. 116. 119².
 134. 147. 405. 409². 428. 448.
 455. 468. 474.
 Kerschensteiner 194.
 Kierkegaard S. 405. 448.
 Knabe E. 419. 424. 448.
 Koetsveld von 419. 448.
 Koffka K. 287.
 Komáromy A. 76.
 Koncz S. 37.
 Köstlin A. H. 24. 25. 27. 37. 68.
 76. 160. 171. 209. 350. 351.
 387. 391. 428. 434. 446. 447.
 448. 449². 451. 453. 459². 474⁴.
 Krauss A. 12. '
 Kübel 12.

- Künkel F. 191. 192. 209². 354. 356.
426. 448.
- László D. 3². 14. 19¹. 20. 32². 36.
37. 157. 171². 183. 197.
- Le Bon G. 446.
- Lerche M. 226. 234. 236. 241. 248.
279. 287. 336.
- Ley W. 336.
- Lilje H. 296. 298. 336. 456². 459.
474².
- Livingston D. 244.
- Loyolai Ignác 60. 119. 134.
- Löhe W. 419. 427. 448. 449.
- Luther 48. 68. 72. 74. 78. 133. 135.
137. 147. 225. 264. 318. 405.
412. 428. 450. 466. 468.
- Lutz N. 299. 302. 330². 336.
- Madách I. 217. 292. 305. 338.
- Maller K. 171.
- Makkai S. 14. 19. 36. 37. 76³. 105.
157. 171⁶. 183². 208. 209².
287². 288¹. 321. 336⁵. 337⁴
446. 447. 448. 449². 474.
- March H. 185. 192. 209.
- Masci B. 427. 448.
- Máday I. 191. 209. 242. 243. 245.
247. 249. 258. 261. 273. 274.
280². 281. 287. 288. 333. 336.
337. 446. 447.
- Márton Toursi (Pannoniai) 123.
147.
- Mátyás E. 287. 337.
- Medgyesi P. 405.
- Meumann E. 105.
- Meyer J. 11³. 12². 30. 37.
- Méliusz P. 156. 405.
- Mikó I. 105.
- Mitrovics Gy. 446.
- Modersohn E. 402.
- Molnár O. 105.
- Módis L. 170.
- Moody D. 74.
- Mott J. 182. 290. 328. 331². 337.
- Muzsnai L. 208.
- Müller E. 419. 448.
- Müller J. 386. 422.
- Nagy Barna 36. 37.
- Nagy L. 105. 287.
- Nagy M. I. 287.
- Nagy S. B. 447.
- Nagy Szőlősy M. 93.
- Neumann J. 192. 209². 287². 436.
440. 441². 449².
- Niebergall F. 5³. 7. 12. 14. 28. 30.
37. 67. 77. 83. 87. 90. 91. 93.
108. 171. 293. 336. 386². 387.
405. 408. 419. 434. 446. 447.
448². 449. 473. 474.
- Nitzsch C. I. 4. 5. 12.
- Nordmann W. 171.
- Olearius 12.
- Ortega Y G. 338. 446.
- Öhler L. 77. 171.
- Palmer H. 11. 23. 419.
- Pascal 385.
- Payot J. 185. 208.
- Pellegrini 290.
- Pestalozzi 105.
- Peter F. 289. 296. 299. 303. 330.
336. 456². 468. 474²
- Pfennigsdorf E. 4². 14. 16². 17.
18. 19. 30. 37. 64. 65³. 66. 68.
69. 70. 71. 77. 87. 88. 90². 91.
92². 117. 137². 142². 143. 154.
166. 171. 193. 194. 196. 204.
208. 341. 388². 403. 408. 409.
415². 418. 429. 434. 442². 446.
447. 448. 449. 451. 452. 453².
454. 459. 474⁴.
- Pfister O. 189. 190². 208. 275. 288.
332. 337. 403. 426. 434. 446.
448². 449. 456. 458². 474.
- Pförtner H. 295. 336.
- Piaget J. 287.
- Pilder M. 170.
- Pongrácz J. 171.
- Prohászka O. 204.
- Puskás L. 446.
- Ranschburg P. 105.
- Raumer K. 105.
- Ravasz L. 5. 12. 13. 14. 19. 37.
46. 54. 76. 77². 97. 113. 115.
120. 122. 126. 134. 155. 161²
162. 168. 171². 183². 460. 474.

- Rábold G. 447.
 Remé R. 403. 448.
 Reök I. 385. 402. 419. 447. 448.
 Riegenbach 11.
 Rittelmeyer 67. 71². 77. 78. 100.
 108. 197. 199. 205³. 209. 457.
 Rivius 149.
 Robertson F. W. 91. 108. 113. 124.
 126. 128. 134. 138. 155. 159.
 168. 171⁵. 227. 287. 294. 306.
 336. 347. 376. 382. 385. 389.
 390³. 395. 407. 408. 409². 428.
 430. 431. 433. 447³. 448. 449.
 453. 461. 474².
 Rousseau 105.
 Römer A. 435. 449.
 Ruland L. 209.
 Ruprecht G. 449.
 Sailer 83. 204.
 Saynt-Cyran 467.
 Schairer J. B. 191. 192. 209². 226.
 234. 260³. 287². 306. 328. 331.
 332. 337². 349. 353. 354. 392.
 393. 394. 395³. 396³. 397. 423².
 426. 431. 441. 447. 448. 449.
 456². 464. 470². 474³.
 Schäfer D. 419. 448.
 Scheurlen P. 403. 447.
 Schian M. 5. 7. 8⁴. 9³. 25. 37. 66²
 68. 70. 76. 77. 80. 81.
 89. 90². 91. 98³. 100. 160². 171.
 337. 385. 386. 414. 419. 421.
 422. 428. 447. 448. 451. 453³.
 459. 468. 474².
 Schlatter W. 81. 171.
 Schleiermacher F. 3. 4². 8. 22³. 37.
 107. 384³. 447.
 Schmidt J. 227. 287.
 Schweizer A. 12. 23.
 Sebestyén J. 337. 350. 353. 356².
 357³. 365. 369. 374. 446. 447.
 Simsa J. 460. 474.
 Sipos G. 401. 447.
 Söderblom N. 460.
 Spener 107.
 Spengler El. 300. 336.
 Spranger E. 105. 194. 290. 321.
 336². 446.
 Sprengel W. 449.
 Spurgeon K. 42. 45. 49. 51. 89.
 97. 117. 124. 162. 166. 168.
 169³. 211.
 Stange C. 208.
 Stanger F. 422.
 Starbuck D. E. 290.
 Stauber H. 318. 337.
 Stehmann M. 299. 336.
 Steinbeck J. 5.
 Strickland 290.
 Stritter P. 421. 422. 423. 424. 425.
 426. 448.
 Swift 390.
 Szabó A. 171.
 Szabó L. 337.
 Szabó Z. 290. 336³.
 Szalonnás J. 337.
 Szegedi Kis I. 47.
 Szenci Molnár A. 47.
 Széchenyi I. 105.
 Szikszai Gy. 405. 419. 428. 448.
 Sz. Kun B. 183.
 Tavaszy S. 37. 401. 447.
 Tertullianus 142.
 Thieme W. 377. 378². 380². 381.
 447.
 Thurneysen E. 3. 32. 33. 37. 122.
 171. 201. 209. 218². 273. 288.
 403. 414. 427. 434. 448. 449².
 454. 462. 474.
 Tomay D. 451². 470. 474.
 Tóth E. 349. 350. 374. 391⁴. 408.
 419. 447². 449. 451. 474.
 Tóth F. 42. 49³. 51. 77. 86. 171.
 337. 387². 447. 449. 394. 436.
 Tóth T. 336. 400. 447.
 Trócsányi D. 171.
 Török I. 93. 171. 369. 370. 371³.
 372³. 447.
 Ulbrich M. 257. 287. 323. 337.
 413. 448. 474.
 Ulrich 208. 448.
 Ujszászy K. 105. 171.

- Vasady B. 36. 77². 157. 170². 171².
208. 336. 337. 474.
Victor J. 171. 337. 461. 474.
Vilmar A. F. C. 427. 449.
Völgyesi F. 208.
Völter P. 414. 418. 419. 448.
Walter W. 419. 448.
Weinmann K. 273. 287. 300. 328.
329. 332². 337.
Weizsäcker V. von 208.
Werdermann H. 149. 171.
- Wesselényi M. 105.
Weszely Ö. 105. 287.
Wexberg E. 191. 242.
Wiener W. 171.
Zänker O. 355. 377². 378². 379².
382. 383. 447². 453². 456. 474².
Zichy G. 261.
Ziegler Th. 105².
Zrinyi M. 105.
Zwingli 134. 148.

TÁRGYMUTATÓ.

- Adminisztráció és lelkigondozás 473.
Aggresszív lelkigondozás 199.
Akaratgyöngeség 185.
Akarathiány 185.
Akarat szabadsága 186.
Alkalmazkodás a lelkekhez 206.—207.
Alkalmazkodás a Lélekhez 206.
Alkalmi munkatársak a lelkigondozásban 181.—182.
Alkalmi pásztorkodás 200.
Alkalmom a lelkigondozásban 198.—199.
Anorthotikus lelkigondozás 404.
Apologia és lelkigondozás 377.
Árva gyermekek lelkigondozása 256.
Aszketizmus 119.—120.
Aszkézis a házasságban 361.
Áttérés lelki okokból 308.—312.
Autoszugesztio 186.—187.
Állami népjóléti munka 193.—195.
Babona elleni lelkigondozás 402.—403.
— ifjúság életében 312.—316.
Beleképzelés 186.
Belső hívás lelkipásztornál 54.
Beszédképesség lelkipásztornál 42.—44.
Beszélgetés mint lelkigondozás módja 454.—459.
Beszélgetési eljárások 457.
Beteg gyermek lelkigondozása 257.—262.
— ifjú úrvacsorája 327.
Betegek lelkigondozásának általános feladatai 414.—415.
— hozzátartozóinak lelkigondozása 417.
— kórházi lelkigondozása 419.—421.
— különös lelkigondozása 415.
— pásztori igehirdetés általi lelkigondozásának anyaga 415.—417.

- lelkigondozásának veszedelmei 418.—419.
- lelkigondozása történetének jelentősége 412.
- Betegség, mint a döntés alkalma ifjúnál 323.
- antik értelmezése 411.
- Biblia használata ifjak lelkigondozásában 299.—300.
- mint lelkigondozási eszköz (mint könyv) 470.—471.
- Bibliaóra 460.
- Bizonytalanság a lelkigondozásban 223.
- Bocsánatravezető lelkigondozás 428.
- Boldogtalanság a házaséletben 356.—358.
- Bőjt 469.
- Börtönvezetőség, őrszemélyzet lelkigondozása 443.—444.
- Bukottak lelkigondozása 435.—436.
- Bűn a gyermek öntudatában 266.
- Bűnállapot pneumatikus szemlélete 196.—198.
- Bűnbocsánat 116.—122.
- szolgálata 430.—431.
- Bűnös házasság-típusok 354.—355.
- Bűnösök lelkigondozása és a világi törvénykezés 430.
- Bűnösség mint hamis kompenzáció 431.
- Büntettek lelkigondozása 440.
- Bűntetés, mint csüggedt lélek jellemkifejeződése 440.
- Cella-vallás 439.
- Céhtudat 286. 342.
- Családias női típus 341.—342.
- Családi élet értelme a lelkigondozásban 351.—352.
- — mint pásztori iskola 145.
- Családlátogatás 450.—452.
- Csendes óra 460.
- Csüggedők lelkigondozása 391.
- Diadalmaskodó egyház 399.—400.
- Diakonissza részvétele a lelkigondozásban 179.
- Diakonus részvétele a lelkigondozásban 178.—179.
- Didaktikus lelkigondozás 375.
- Démonikus jelenségek lelkigondozói megítélése 402.—403.
- Döntés tényének elemzése 201.—203.
- Egyetlen gyermek (fiú, leány) lelkigondozása 251.—253.
- Egyéniség mint lelkipásztorság előfeltétele 47.—48.
- titka 337.—338.
- Egyház azonosítása emberekkel (lelkipásztorral) 295. 300.—301
- Egyházhoz való viszonyulás csoportjai 378.—383.
- Egyháziatlanság, egyházellenesség ifjúnál 295.—296.
- Egyházi tan mint akadály 387.
- tisztviselők részvétele a lelkigondozásban 177.—178.
- Egyháztalanságok részvétele a lelkigondozásban 180.—181.
- Egyke-gyermek lelkigondozása 251.
- Együttssenvedése lelkigondozónak beteggel 414.

- Elemző-lélektani lelkigondozás értéke 339.
 Elenchikus lelkigondozás 428.
 Ellenállás a lelkigondozással szemben 221.—222.
 Ellentétek pneumatikus kiegyenlítése szülők és gyermekek közt 366.—368.
 Elmebeteg befolyásolhatósága a lelkigondozásban 424.—425.
 Elméleti előképzettség lelkipásztornál 48.—50.
 Első megtérés 290.—291.
 — szeretet 72.
 Elsőszülött gyermek lelkigondozása 247.—249.
 Elszigetelődés, mint kompenzáció, ifjúnál 320.—321.
 Emberismeret gyakorlati értéke 69.—70.
 Emberi szeretet — pásztori szeretet 108.—112.
 Epileptikusok lelkigondozása 425.
 Eredendő bűn az ifjúság lelkigondozásában 329.—330.
 Erkölcsi előfeltételek a lelkipásztornál 50.—51.
 Eschatologikus igehirdetés 382.
 Eset a lelkigondozásban 198.—199.
 — létesítése 200.—201.
 Esetszerűség nem esetlegesség 209.—210.
 Esztéta férfitípus 342.
 Evangelizátor, idegen, részvétele a lelkigondozásban 74.
 Exploratív eljárás lelkigondozói beszélgetésben 457.
 Extrovertált jellemtypus 341.
 Életkor és jellemtypusok 342.
 Életrend 165.—167.
 Élettárs választás lelkipásztornál 141.—142.
 Élő nyelvek ismeretének szüksége lelkipásztor számára 88.—89.
 Énekvezér részvétele a lelkigondozásban 176.—177.
 Énekeskönyv, mint lelkigondozási eszköz 471.—472.
 Építőirodalom a lelkigondozási szolgálatában 472.
 Érintkezési modora a lelkipásztornak 164.—165.
 Falu válsága 148.—149.
 Falu, város, szórvány jelentősége a lelkigondozásban 334.—335.
 Fanatizmus 392.—393.
 Felébredtek erőtlensége 384.
 Felnőtt ellenkezése a lelkigondozóval szemben 337.—338.
 Felnőttek lelkigondozásának közös kulcsa 339.
 Felnőtt lelkigondozásának szempontjai 337.
 Felügyelet mint lelkigondozási segítőtevékenység 470.
 Félelem a gyermek lelki életében és lelki gondozásában 259.—261.
 Féltékenység a házaséletben 356.
 Férfi lelkigondozásának irányelvei 345.
 — vallása 343.—344.
 Filozófia a lelkipásztor tanulmányai közt 101.
 Fogadalom szerepe a lelkigondozásban 469.
 Fogadóóra 453.—454.

- Fogamzás megakadályozása 359.
 Foglalkozás és lelkiesség 342.
 Foglyok lelki élete 437.—439.
 — lelkigondozásának elmaradottsága, nehézsége 436.—437.
 — — veszélyei 443.
 — és a lelkipásztor 442.—443.
 Főiskolás ifjúság tévelygései egyházzal, lelkipásztorral szemben 296.—298.
 Gazdag gyermek 283.—284.
 Gyakorlati férfitípus 342.
 Gyászolók 428.
 Gyermek csalódásai 233.—235.
 — egyedülisége 245.—247.
 — idegessége 258.
 — játéktalansága 246.
 — lelkének érzékenysége, sérülékenysége 227.—228.
 — lelkigondozásának gyakorlati szükségessége 225.—226.
 — — kettős szempontja, módszerei elve 228.—229.
 — lelkigondozása testi nélkülözések között 242.—245.
 — nevelése lelkipásztori családban 145.
 — otthontalansága 246.
 — öngyilkosság 240.
 — saját vallása 230.
 — szekszuális tévelygései, bűnei 280.—282.
 — szenvedése 242.
 — titkos szövetsége Istennel 238.—240.
 Gyermeki hit lelkipásztori pályára készülőnél 52.—53.
 Gyermekkori szekszualitás 274.—275.
 Gyermekség lelki öröksége a felnőtt lelkigondozásában 339.—341.
 Gyermektelen házasság 360.
 Gyógyítás és lelkigondozás 411.—412.
 Gyógyulási akarat-erősítése 418.
 Gyógyulók lelkigondozása 418.
 Gyóntatás és lelkipásztori beszélgetés ellentétessége 458.—459.
 Gyöngye akaratúak védelme házassági bűnök ellen 361.
 Gyülekezet megismerése 217.—219.
 Gyülekezeti közösség jelentősége ifjak számára 294.
 — lelkigondozás lényege 33.
 — — mint általános és különös tevékenység 34.—35. 209.—210.
 — — mint közösségi és személyes tevékenység 35.
 — — rendszere 36.
 — — tagolódása 35.
 — misszió próbája 223.
 — — szerepe a személyes lelkigondozásban 229. 240. 251. 265. 312. 331. 345. 346. 356. 360. 373. 380. 384. 390. 391. 394. 414. 420. 435. 445. 470.
 Gyülekezet nagysága 72.—73.
 Gyümölcs és termőfa példázata a lelkigondozásban 222.—223.

Halál jelentősége a gyermek gondozásában 265.
— könnyüése ifjúkorban 321. 326.
— nehézsége beteg ifjúnál 326.
Halálbüntetés és bűnbocsánat 446.
Haldokló lelkigondozása 427.—428.
— gyermek lelkigondozása 262.—265.
Halottak állapota a feltámadásig 399.
Harag 134.
Harmadik megtérés 340.
Hazugság a gyermek életében 273.
Házasság és nőtlenség 347.
— — lelkipásztornál 138.—140.
— mint orvosság 353.
— mint önmegtartóztatás 353.
Házassági elválás 364.—365.
— eskü 350.
— hűtlen elhagyás 361.
— követelmények 140.—142.
— onánia 358.—359.
— tanácsolás 351.
Házasságtörés 361.—364.
Házastársak békítése 353.—355.
Heidelbergi Káté az elhaltak lelkeivel való társalkodásról. 401.
Helyi bűn 220.
Helyreállító lelkigondozás 404.
Heti rend lelkipásztor életében 166.
Hisztériás alkatú gyermek 259.
— beteg lelkigondozása 425.
Hit apálya 135.—137.
Hitbeli szegénység az önigazság mögött 382.
Hit és képzettség a lelkipásztornál 78.—79.
— nélküli értékelés az egyházhoz való ragaszkodásban 382.
Hitvallási könyvek, mint lelkigondozási eszközök 472.
Hivatal és személy egysége a lelkigondozásban 65.
Hivatali bölcsesség 70.
— öntudat 68.
— — veszedelmei 71.
Homosexualitás 332.
Ideges gyermek 258.
Idióták lelkigondozása 424.—425.
Ifjú ellenállása a lelkigondozóval szemben 288.
— élniakarása 292.—293.
— hinniakarása 292.—293.
— szociális ösztöne 293.
— vallása 288.
Ifjú hit a lelkipásztori pályára készüléskor 53.
Ifjúkori gyász 327.—328.

- megtérés 291.—294.
- öngyilkosság 320.—321.
- Ifjúkorú bűnözők lelkigondozása 332.—333.
- Ifjúság bűne 328.
- lelkigondozásának alapja a környezettel szemben 335.—336.
- öröksége a felnőttek lelkigondozásában 339.—341.
- Igehirdetés foglyok közt 444.—445.
- Ikergyermek lelkigondozása 253.
- Imádás 465.—466.
- Imádság lényege, jelentősége 187. 208. 220. 223.
- -ban való tévelygés 464.—465.
- belső strukturája 464.
- ex analogia societatis humanae 465.
- és imádkozók a Szentírásban 467.
- irracionálitása 466.—467.
- mint döntő lelkigondozói tevékenység 461.—462.
- nagy tanítói 468.
- -ra való képtelenség 464.—465.
- -ra való nevelés 467.—468.
- tanítómestere Krisztus 467.
- Imádkozás a lélekért 137.
- a lélekkel 137.
- Imádkozó életre nevelés 464.
- Individuális lélektan (egyéni lélektan, individuálpszichológia) 191.—192.
- — -i lelkigondozás 191.—192.
- Infantilizmus foglyok vallásosságában 438.
- Ingadozás = kezdődő kétely 386.
- Intellektuális férfitípus 342.
- Intézeti lelkész 172.—173.
- Introvertált jellemtypus 342.
- Irattejesztés 472.
- Irodalomtörténet, irodalom lelkipásztor műveltségében 102.
- Iskola jelentősége gyermek lelkigondozásában 241.
- Isten atyaságának tagadása 394.—395.
- -hez menekülés 127.
- -i mérték felmutatása döntés előtt 207.
- keresésének hamis formája 385.
- — igazi formája 385.
- Istentisztelet róm. kath. lelkigondozói értelmezése 400.
- -i közösség és lelkigondozás 211.—212.
- Jegyések lelkigondozása 349.—351.
- Jellemgyógyítás foglyoknál 440.—443.
- Karácsony a szülői pedagógia és a lelkigondozás szemlélete szerint 237.—238.
- Kereszthordozástól való félelem tévelygései 396.
- Keresztyén tanítások (Szikszai.) 468.

- Képzelettel való harc 126.
 Képzőművészet mint lelkipálcózási eszköz 472.
 Késői gyermek lelkipálcózása 251.
 Kételkedés apologetikus kezelése 387.
 — mint erkölcsi aggály 388.
 — mint értelmi nehézség 388.
 — irodalmi hatás folytán 388.
 — jogosultsága 386.
 — kíváncsiságból 386.
 — mint lelki epidémia 386.
 — lelkipálcózási irányítása 387.
 — mint lelki alkati szükségesség 389.
 — legyőzhetése 390.
 — mint modern jelenség 386.
 — pneumatikus síkba való átvezetése 387.
 — mint keresztyén közmagatartás elleni tiltakozás 388.
 KIE módszerei elve 288.
 Kisebbség-rendűségi érzés 342.
 Kisértések a gyermek lelki életében és lelkipálcózásában 267.—272.
 Kispolgári család gyermeke 285.
 Kitérés lelki okokból 307.—312.
 Konfirmáció 294.
 Kontempláció 466.
 Kontradiktórikus eljárás lelkipálcózási beszélgetésben 457.
 Koreszmék 378.
 Korszellem 338.
 Kötelességsszerűség és önkénytelenség a lelkipálcózásban 68.
 Krisztus feltámadásának lelkipálcózási hirdetése 396.—397.
 — megismerése = örökélet 400.
 Kultúra ágai lelkipálcózási műveltségében 100.
 Kulturtevékenység értéke lelkipálcózási szolgálatában 93.—94.
 Küldő és küldött 123.
 Külföldi munkatársak részvétele lelkipálcózásban 182.
 Külmisszió és lelkipálcózás 215.
 Látogatási esetek 453.
 Legkisebb gyermek lelkipálcózási 249.—250.
 Lelkes test 113.—114.
 Lelki betegek intézeti gondozása 422.
 — — pneumatikus lelkipálcózási 421.—422.
 — betegségek felismerése 423.
 — — a gyermek lelkipálcózásában 258.—262.
 — — és foglalkozás 342.
 — válságok előjelei 219.—220.
 Lelkipálcózás alanya 64.—65.
 — és gyógyítás 413.
 — és istentiszteleti közösség 211.—212.
 — és külmisszió 215.

- és lélekgyógyítás 192.—193.
- és nevelés 212.—214. 225.
- és népjóléti munka 215.
- és szeretetmunka 215.
- és szociális munka 215.
- hatása az állami és társadalmi életre 194.—195.
- lutheri elgondolása 68.
- mint központi tevékenység 210.
- munkaerőinek elosztása a magyarországi reformatus egyházban 73.
- róm. kath. elgondolása 68.
- Lelkigondozói igemagyarítás és alkalmazás 460.—461.
- otthon 474.
- segítség feltételei 204.—205.
- Lelkipásztor az Ige szolgája 78.
- csalódásai 125.—126.
- engedelmissége 138.
- emberi megítélése 157.—158.
- erkölcsi megkötöttsége és szabadsága 159.—160.
- evangéliumi megítélése 158.—159.
- életrendje 165.
- életstílusa 161.
- ételszentsége 118.—121.
- érintkezési módora 164.
- felelősségének belső mértéke 75.—76.
- felesége mint munkatárs 142.—144.
- házának nyitottsága és zártsága 151.
- háztartása 167.
- hétirendje 166.
- hiszékenysége 132.
- idegensége és otthonossága a világban 131.
- imádkozása 137.—138.
- kegyessége 160.—161.
- -képzés reformja 59.
- képzésének bibliai alapjai 55.
- kiemeltetettsége 78.
- magatartása ifjakkal szemben 296.
- — felnőttekkel szemben 337.—339.
- megtértsége 66.—67. 115.—117.
- missziói személyisége 121.—123.
- napirendje 165.—166.
- nemzeti szolgálata 155.—157.
- nevelése liberálizmus szellemében 59.—60.
- nevelésének zártsága 60.—61.
- -ok munkaközössége 174.
- önállóságának belső mértéke 76.

- önvizsgálata 136.—137.
- pneumatikus élete 113.—115.
- szegénysége 167.
- szerepe a gyermek lelkipánczolásában 230.
- szeretetének hitele 111.—112.
- — nyilvánulása 112.—113.
- szórakozásai 167.—170.
- szükségessége a világban 130.
- társadalmi élete a történelemben 146.—148.
- — — református községben 148.—149.
- — — városi gyülekezetben 153.—154.
- — — vegyes felekezetű községben 152.
- — — — nemzetiségű községben 152.—153.
- theologiai irodalmi munkássága 91.—92.
- tisztének nagysága 123.—124.
- választásának elvei 63.—64.
- Lelkipáncztori beszélgetés gondolatmenete tévelygő gyermekkel 231.—233.
- — és gyóntatás ellentétessége 458.
- — technikája 459.
- — veszedelmei 459.
- Leleplezés 457.—458.
- Leszámolás tévelygésekkel 126.
- Levelezés mint lelkipánczolás eszköz 473.—474.
- Lélekelemzés 187.
- bírálata 188.—191.
- Lélekelemző lelkipánczolás 189.—190.
- Lélek halhatatlansága 398.—399.
- Lélektan 102.
- Lélektani tudás a tévelygések helyreigazításában 375.
- Magányosság mint uralkodó szerep ifjúnál 321.
- mint veszély (kisértés) ifjúnál 321.—323.
- Magzatelhajtás 360.
- Magyar theologiai irodalom megszervezése 88.
- történelem a lelkipáncztor műveltségében 103.
- Második Helvét Hitvallás a bűjtről 469.
- — — az elhaltak lelkeivel való társalkodásról 401.
- — — a lelkipáncztor alkalmazásáról 63.—64.
- — — a lelkipáncztor képzéséről 56.
- — — a lelkipáncztor magánéletének megítéléséről 157.
- — — nőtlenségről és házasságról 139.—140. 348. 353. 359.
- Második megtérés 292.
- Meditáció 466.
- Megbélyegzettség 261.—262.
- Meggyezés születendő gyermekek vallására nézve vegyes házasság esetén 373.—374.
- Megigazulás 117.

- Megnemértettség ifjúnál 320.
 Megszállottság 411.
 Megszentelődés 118.
 Megtartó utógondozás 220.—221.
 Megváltás rendje 114.
 Menekülés Istentől 127.
 Metafizikai ösztön 385.
 — vonások és hit a gyermek lelkigondozásában 236.—237.
 Metanoia 116.
 Missziói bizottság 179.—180.
 Misztikus élmény ifjúnál 305.
 Modern műveltség 99.—100.
 — theologia 89.
 Modernség a vallásgyakorlatban 469.
 Mostoha gyermek lelkigondozása 254.—255.
 Mult erkölcsi megítélése 149.
 Munkabírási 166.—167.
 Munkamező megítélése 130.—131.
 Munkatársak 220.
 Munkásság ellenállása lelkigondozással szemben 381.
 Művelt család gyermeke 284.—285.
 Műveltek elidegenedése az egyháztól 377.
 — vallástalansága 393.—394.
 Műveltség jelentősége a lelkipásztor szolgálatában 93.—94.
 — válsága 376.
 — veszedelmei 343.
 Művészi készségek jelentősége lelkipásztori pályára lépésnél 45.—46.
 Nagylelkűség 159.
 Napirend 166.
 Nemi bűnök a házasságban 358.
 — eltévelyedés mint kompenzáció, ifjúnál 319.—320.
 — felvilágosítás a lelkigondozásban 278.—279.
 — megvetettség ifjúnál 319.
 — ösztön bálványozása 360.
 — — fékmentartása 360.
 Nem várt gyermek lelkigondozása 254.
 Neuraszténias gyermek 259.
 Neurótikus gyermek 258.—259.
 Nevelés és lelkigondozás 212.—214.
 Nevelő lelkigondozás 428.—429.
 Négy szemközti intés 434.
 Népi gyermek 285.—286.
 Népismeret 103.
 Népjóléti munka és lelkigondozás 215.
 Népi kiváncsiak lelkipásztor külső mivoltára vonatkozólag 42.—43.
 Nő lelkigondozásának irányelvei 346.—347.
 Női ifjúság és az ifjúság bűne 330.—331.

- Nőtlenység és házasság lelkipásztornál 139.—140.
 Nyelvismeret mint lelkipásztorképzés előfeltétele 46.—47.
 Nyugtalanág, mint lelkiismeret-álcázás 384.
 Okkultizmus 401.
 Onánia 280.—282. 332.
 Orvos mint lelkigondozó 185.
 Ödipus-komplexus 280.
 Öltözködés lelkipásztori családnál 163.—164.
 Önhittség lelkipásztornál 161.
 Önigazultság 391.—392.
 Önmegtartóztatás a házasságban 358.—360.
 Önszuggesztió 186.—187.
 Öntudatos hit kiemeltetettsége lelkipásztornál 78.
 Önuralom 322.—323.
 — világi és evangéliumi értelemben 134.
 Ördögzés 402. 411.
 Paideutikus lelkigondozás 428.
 Parainétikus lelkigondozás 428.
 Paraklétikus lelkigondozás 404.
 Pathologikus és soteriológikus pont lelkibetegben 426.
 Pályaválasztás lelkigondozói irányítása 318.—319.
 Pánik-vallásosság 439.
 Pásztori igealkalmazás jelentősége 208.
 — lelkek missziója a gyülekezetben 122.
 — misszió pneumatikus jellege 122.
 — szeretet 106.—109.
 Pedagógia a lelkipásztor szolgálatában 104.—105.
 Perverzitás a házasságban 358.
 Példaadás 161.
 Pneumatikus egyháztagság 345.
 — élet 113.—114.
 — lelkigondozás 75. 196.—197. 290.
 Politika és ifjúság 335.
 Praxis pietatis 428.
 Predestináció hite a lelkigondozóban 223.
 — mint a babona elleni lelkigondozás alapja 315.
 Presbiterek részvétele a lelkigondozásban 177.—178.
 Psüchoanalysis lásd: Lélekelemzés
 Psüchopathák 423.—424.
 Racionális ellenállása felnőtteknek lelkigondozással szemben 379.—
 381.
 — élmény és vallásos hiányérzet 194.
 Racionálizmus ifjúnál 305.—307.
 Reformáció és ifjúság 298.—299.
 Régi lelkigondozás a haldokló gyermek mellett 264.
 Róm. kath. felfogás a lelkipásztori jellegről 157.
 Saját gyülekezet, a felelősség és önállóság szempontjából 72.—74.

- Sáfárság 469.
 Sátán valósága 132.—134.
 Segédlelkész részvétele a lelkigondozásban 173.
 Serdülőkori megtérés 291.
 Sexuális bűnértékek a gyermekben 274.—275.
 Sexualitás tilalmasságának normalizálása a gyermek lelkigondozásában 275.—278.
 Spiritizmus 401.—402.
 Szabad életre előkészítése foglyoknak 445.
 Szabadgondolkodók 401.
 Szabadkőmivesség 401.
 Szakműveltség 106.
 Szegénysorsú gyermek 282.283.
 Szekta és lelkigondozás 403.—404.
 Szektás lelkület ifjúnál 315.—317.
 Szellem (Pneuma) 114.
 Szellemi dietetika 90.
 Személyesség veszedelme a lelkigondozásban 67.
 Szentírás lelkigondozói feldolgozása 215.—217.
 — tanulmányozása 83.—85.
 Szentlélek (Isten Leleke) 114.
 — istenségének tagadása 397.
 Szenvedés jelentősége a pneumatikus életben 405. 408.
 — lelki és testi megnyilvánulásainak kapcsolata 408.
 — lelkigondozói magyarázata 410.
 — mint feladat 405.
 Szeretet Isten megismerésének útja 395.
 Szeretetmunka és lelkigondozás 215.
 Szeretet pásztori parancsa 108.
 Szeretetszolgálat 469.—470.
 Szépirodalom mint lelkigondozás eszköze 472.
 Szociális elv-e a szeretet? 194.
 — igazság jelentősége az ifjúság lelkigondozásában 298.—299.
 — jóllét és lelki szükség 194.
 — kérdés 155.
 — munka és lelkigondozás 215.
 — öntudat ifjúnál 335.
 Szórakozásai a lelkipásztornak 167.—170.
 Szorongók lelkigondozása 384.
 Szórvány, falu, város jelentősége az ifjúság lelkigondozásában 334.
 Születendő gyermekek vallására nézve megegyezés vegyes házasságban 373.—374.
 Szülők elválásának jelentősége a gyermek lelkigondozásában 255.—256.
 — gyermekeikkel való bánásmódjának jelentősége a lelkigondozásban 255.
 — oktatása gyermekeik lelkigondozására 227.

- vizsgálja és a gyermek lelkigondozása 255.
- Tagadás 393.—394.
- Taktika a műveltek lelkigondozásában 380.—381.
- Tanárok részvétele a lelkigondozásban 174.—176.
- Tanító (didaktikus) lelkigondozás 375.
- Tanítók részvétele a lelkigondozásban 174.—176.
- Tanulási ideje a lelkipásztornak 87.
- Tanulmányozási anyaga a lelkipásztornak 90.
- Tanulmányozás meghatározója az Ige szolgálata 82.
- nehézségei 88.
- Tanulószozája a lelkipásztornak 86.
- Tartózkodás és forgolódás lelkipásztor társasági életében 150.—151.
- Társadalmi élet mértéke lelkipásztorra nézve 148.
- jótékonyág 193—195.
- Teherhordozás akarása, lehetősége lelkipásztor szolgálatában 127.
- Tekintélyhit ifjúnál 304.
- Tekintélytartás és testvériesség lelkipásztor társaséletében 150.
- Természeti ember halála 400.
- Természettudományi ismeretek a lelkipásztor műveltségében 100.
- Termőfa és gyümölcs az evangéliumi példázatban 222.—223.
- Test feltámadása 399.
- Testi élet — lelki élet 113.—114.
- + épség, egészség, mint lelkipásztorság előfeltétele 40.—43.
- + hiba, mint megbélyegzettség 261.
- Tévelygések helyreigazítása tanítás útján 375.
- + pozitív kezelése 394.
- Theologia az egyház tevékenysége 1.—2. 57.
- + ágai, vonatkozásai 2.—3.
- + és bizonyágtétel 93.
- és egyháztörténelem 3.
- mint gyakorlati theologia 3.
- pastoralis 22.—24.
- rendszere 20.—22.
- mint tudomány 2.
- Theologiai tanulmányok az Ige szolgálatában 80. 85.—86.
- tanulmányozás veszedelmei 81.—82.
- továbbképzés, munkaközösség 93.
- Theologus gyülekezet 62.—63.
- Theozófia 401.
- Tiszta házasság akadályai 348.—349.
- Tisztátalanság bűne 331.
- Tömegember hitbeli tunyalelkűsége 383.
- Tudatalatti 186.—188. 195.
- Tudatfeletti 195.—196.
- Tudattalan 195.
- Tudás és hit harca 96.—97.
- Tudomány és gyakorlat a lelkipásztorképzésben 57.—58.

- és kegyesség 80.
- öncélúsága 80. 92.
- Tüdőbeteg ifjak lelkigondozása 324.—326.
- Uj ég, új föld 399.—400.
- Ujjászületés 117.—118.
- Utolsó ítélet 400.
- Üdvbizonyosság 117.—118.
- Üdvösség 117.
- Ügyvitel (adminisztráció) jelentősége a lelkigondozásban 69.
- Vallás azonosítása egyházzal 295.
- Valláscsúfolók 394.
- Vallási csüggedés 390.
- Vallásos gyakorlatok 469.
- nevelés és lelkigondozás 225.
- Vallástalan, vallásellenes gyermek 286.—287.
- Vallástanító lelkész részvétele a lelkigondozásban 172.—173.
- Válságok a lelki életben 199.—200.
- Várakozó lelkigondozás 199.
- Város, falu, szórvány jelentősége az ifjúság lelkigondozásában 334.—335.
- Vegyes házasságban élő református fél lelkigondozása 373.
- házasság felekezeti szempontból 371.—372.
- — „külső” és „belső” értelemben 369.
- — lelki képtelensége 369.
- — tilalma 370.—371.
- Vezetés, mint lelkigondozási segítőtevékenység 470.
- Vezető lelkigondozás 428.
- Védelem mint lelkigondozási segítőtevékenység 470.
- Végső dolgokról való bizonyoságtétel 397.—398.
- dolgoktól való félelem 397.
- dolgok tudomásulvétele, számbavevése 398.
- kérdések a gyermek lelkigondozásában 236.—237.
- Vérmérséklet mint a lelkipásztorság előfeltétele 47.—48.
- Vigasztaló lelkigondozás 404.
- szolgálat 405.—407. 433.
- Világ 128.
- fájdalom ifjúnál 320.
- Világias női típus 342.
- Világiasság a lelkipásztor életében 128.—132.
- Világi lélekápolás 193.—195.
- Világnézet és Biblia 297.
- -i irányok a műveltek lelkigondozásában 378.
- Világ vége elsődleges, személyi értelemben 400.
- — kozmikus értelemben 400.
- Viszontlátás halál után 399.
- Zene mint lelkigondozási eszköz 472.
- Zenei hallás, mint lelkipásztorság előfeltétele 43.—44.

FELTÜNŐBB SAJTÓHIBÁK

1. oldalon felülről a 10. sorban legutóbbi helyett legutóbbi olvasandó.
7. oldalon alulról a 12. sorban theologia helyett theológiája olvasandó.
17. oldalon felülről a 18. sorban gyülkezetgondozás helyett gyülekezetgondozás olvasandó.
18. oldalon alulról a 7. sorban kzzbl helyett közül olvasandó.
29. oldalon alulról a 4. sorban lékre helyett lélekre olvasandó.
46. oldalon felülről a 16. sorban hizott helyett hozott olvasandó.
50. oldalon felülről az 1. sorban ítélőképességet helyett ítélőképességet olvasandó.
56. oldalon felülről a 10. sorban Istne helyett Isten olvasandó.
59. oldalon felülről a 6. sorban minednapi helyett mindennapi olvasandó.
61. oldalon felülről a 13. sorban mgszakitatlan helyett megszakítatlan olvasandó.
63. oldalon alulról a 7. sorban kiváalsztás helyett kiválasztás olvasandó.
78. oldalon alulról a 6. sorban lelekipásztor helyett lelkipásztor olvasandó.
81. oldalon alulról a 10. sorban szememl helyett szemmel olvasandó.
103. oldalon felülről az 1. sorban ajánlékok helyett ajándékok olvasandó.
106. oldalon felülről a 17. sorban pásztorbna helyett pásztorban olvasandó.
113. oldalon alulról az 5. sorban egymástó helyett egymástól olvasandó.
122. oldalon felülről a 13. sorban feismernie helyett felismernie olvasandó.
127. oldalon felülről az 1. sorban fel felkiáltanai helyett felkiáltania olvasandó.
128. oldalon felülről a 3. sorban elenségek helyett ellenségek olvasandó.
128. oldalon alulról a 11. sorban Krisztuss helyett Krisztus olvasandó.
131. oldalon alulról a 20. sorban szogálatánál helyett szolgálatánál olvasandó.
135. oldalon felülről az 1. sorban tekintetben helyett tekintetekben olvasandó.
141. oldalon alulról a 20. sorban diákonossz helyett diákonosz olvasandó.
143. oldalon alulról a 3. sorban aznóban helyett azonban olvasandó.
144. oldalon felülről a 17. sorban szntségben helyett szentségben olvasandó.
153. oldalon felülről a 13. sorban magatar- helyett magatartás- olvasandó.

154. oldalon alulról a 21. sorban Ne m helyett Nem olvasandó.
158. oldalon alulról a 18. sorban elmaradsztalja helyett elmarasztalja olvasandó.
174. oldalon alulról a 2. sorban ezén helyett ezen olvasandó.
176. oldalon alulról a 17. sorban figyelmeztet helyett figyelmeztet olvasandó.
179. oldalon alulról a 12. sorban egyház helyett anyaház olvasandó.
186. oldalon alulról a 20. sorban rndszeres helyett rendszeres olvasandó.
193. oldalon felülről a 10. sorban segitennük helyett segitenünk olvasandó.
205. oldalon alulról a 17. sorban lekipástzor helyett lekipásztor olvasandó.
206. oldalon felülről a 17. sorban bzonytalanul helyett bizonytalanul olvasandó.
208. oldalon felülről a 15. sorban jósnáknak helyett józanságnak olvasandó.
208. oldalon alulról a 11. sorban Schyerin helyett Schwerin olvasandó.
208. oldalon alulról a 10. sorban Psychoaralyse helyett Psychoanalyse olvasandó.
206. oldalon alulról a 10. sorban Vertwertung helyett Verwertung olvasandó.
208. oldalon alulról a 4. sorban Seelführung helyett Seelenführung olvasandó.
210. oldalon alulról a 9. sorban söt helyett söt olvasandó.
214. oldalon alulról a 21. sorban lelkigonlozásé helyett lelkigondozásé olvasandó.
214. oldalon alulról a 4. sorban Ezért helyett Ezt olvasandó.
215. oldalon alulról a 14. sorban tanítására helyett tanusítására olvasandó.
219. oldalon alulról a 20. sorban mindenkinek helyett mindeniknek olvasandó.
220. oldalon felülről a 13. sorban negyelik helyett negyedik olvasandó.
221. oldalon felülről a 12. sorban előbb helyett élőbb olvasandó.
224. oldalon alulról a 19. sorban leelkigondozás helyett lelkigondozás olvasandó.
229. oldalon alulról a 11. sorban lelkigonlozói helyett lelkigondozói olvasandó.
233. oldalon felülről a 14. sorban mnukálhasd helyett munkálhasd olvasandó.
248. oldalon felülről a 11. sorban Suyos helyett Sulyos olvasandó.
257. oldalon felülről a 18. sorban mengnyilvánult helyett megnyilvánult olvasandó.
257. oldalon alulról a 17. sorban tevéeknységére helyett tevékenységére olvasandó.

263. oldalon alulról a 21. sorban bizonyosságára helyett bizonyosságára olvasandó.
264. oldalon felülről a 12. sorban képzelgésékkél helyett képzelgésekkel olvasandó.
265. oldalon felülről a 15. sorban gyedmeket helyett gyermekeket olvasandó.
273. oldalon alulról a 6. sorban személheti helyett szemlélteti olvasandó.
273. oldalon alulról a 3. sorban alaony helyett alacsony olvasandó.
275. oldalon felülről a 14. sorban felvilágisítás helyett felvilágosítás olvasandó.
283. oldalon alulról a 12. sorban szeretetet helyett szeretet olvasandó.
285. oldalon felülről a 8. sorban helyezettben helyett helyzetben olvasandó.
288. oldalon felülről a 3. sorban Maday helyett Máday olvasandó.
288. oldalon felülről a 6. sorban Makki helyett Makkai olvasandó.
307. oldalon alulról a 4. sorban tegyünk helyett tegyük olvasandó.
308. oldalon felülről a 10. sorban halomások helyett hallomások olvasandó.
318. oldalon alulról a 2. sorban szalgálatuk helyett szolgálatuk olvasandó.
321. oldalon felülről a 8. sorban lelekigondozónak helyett lelkigondozónak olvasandó.
332. oldalon felülről a 8. sorban leplezni helyett leplezni olvasandó.
341. oldalon alulról a 11. sorban intrivertált helyett introvertált olvasandó.
343. oldalon alulról a 13. sorban inlokolásu helyett indokolásu olvasandó.
350. oldalon felülről a 8. sorban falek helyett felek olvasandó.
372. oldalon felülről a 14. sorban s helyett a olvasandó.
373. oldalon alulról a 2. sorban minden helyett mind a olvasandó.
374. oldalon felülről a 7. sorban hihetetlen helyett hitetlen olvasandó.
375. oldalon felülről a 6. sorban meggyőzedsben helyett meggyőződésben olvasandó.
377. oldalon alulról a 8. sorban egymáshoz helyett egyházhoz olvasandó.
378. oldalon alulról a 2. sorban sm helyett sem olvasandó.
379. oldalon felülről a 2. sorban ez helyett az olvasandó.
383. oldalon felülről a 18. sorban hitelét helyett hitéletet olvasandó.
388. oldalon alulról a 18. sorban mgéreztetni helyett megérezte^tni olvasandó.
395. oldalon alulról a 15. sorban helyreigazításról helyett helyreigazításáról olvasandó.
397. oldalon felülről a 7. sorban inténsége helyett istensége olvasandó.

401. oldalon alulról a 16. sorban thezófia helyett theozófia olvasandó.
403. oldalon alulról a 8. sorban Schurlem helyett Scheurlem olvasandó.
403. oldalon alulról a 2. sorban ajádnékaira helyett ajándékaira olvasandó.
407. oldalon felülről az 1. sorban lelkigodnozásukat helyett lelki-gondozásukat olvasandó.
- ~~414.~~ oldalon felülről a 8. sorban kegyemléből helyett kegyelméből olvasandó.
414. oldalon alulról az 1. sorban ab helyett az olvasandó.
420. oldalon alulról a 7. sorban türelmere helyett türelemre olvasandó.
421. oldalon felülről a 6. sorban betge helyett beteg olvasandó.
433. oldalon felülről a 13. sorban megszorítása helyett megszomoritása olvasandó.
433. oldalon alulról a 7. sorban „kisérletek” helyett „kisértetek” olvasandó.
437. oldalon felülről a 8. sorban leiklgondozó helyett lelkigondozó olvasandó.
438. oldalon alulról a 10. sorban mgért helyett megért olvasandó.
438. oldalon alulról a 4. sorban intenkáromló helyett istenkáromló olvasandó.
439. oldalon alulról az 1. sorban féleem helyett félelem olvasandó.
440. oldalon alulról a 10. sorban gondoatból helyett gondolatból olvasandó.
447. oldalon alulról a 17. sorban Lts. helyett Lib. olvasandó.
448. oldalon felülről a 15. sorban Praekt. helyett Prakt. olvasandó.
448. oldalon alulról a 11. sorban Koetveld helyett Koetsveld olvasandó.
- ~~448.~~ oldalon alulról a 8. sorban Schyerin helyett Schwerin olvasandó.

A „REFORMÁTUS EGYHÁZI KÖNYVTÁR”

eddig megjelent kötetei:

- I. Warga Lajos: A keresztyén egyház történelme, I. 1906.
- II. Warga Lajos: A keresztyén egyház történelme, II. 1906.
- III. Warga Lajos: A keresztyén egyház történelme, III. 1908.
- IV. Pruzsinszky Pál: Kálvin János, I. 1909.
- V. Kálvin János: A keresztyén vallás rendszere, 1559. I. 1909.
- VI. Kálvin János: A keresztyén vallás rendszere, 1559. II. 1910.
- VII. Erdős József: Ujszövetségi bevezetés, 1911.
- VIII. Pruzsinszky Pál: Kálvin János, II. 1912.
- IX. Czeglédy Sándor: Kálvin János kisebb művei, 1912.
- X. Horváth József: Bölcsészettörténet, I. 1914.
- XI. Ravasz László: A gyülekezeti igehirdetés elmélete, 1915.
- XII. Varga Zsigmond: Az ókori keleti népek művelődéstörténete, I. 1915.
- XIII. Varga Zsigmond: Az ókori keleti népek művelődéstörténete, II. 1918.
- XIV. Forgács Gyula: A belmisszió és cura pastoralis kézikönyve, 1925.
- XV. Ravasz László: Ágenda, 1927.
- XVI. Ravasz László: Istentiszteleti Rendtartás, 1930.
- XVII. Kovács J. István: A keresztyénség és a társadalmi kérdések, 1933.
- XVIII. Bartók György: A középkori és újkori filozófia története, 1935.
- XIX. Kálvin János: Institutioja, 1536., 1936.
- XX. Révész Imre: Magyar református egyháztörténet, I. 1938.
- XXI. Mátyás Ernő: Ujszövetségi kijelentéstörténet, 1943.
- XXII. Imre Lajos: Katechetika, 1942.
- XXIII. Makkai Sándor: Poiménika. A személyes lelkipozás tana, 1947.